

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГО «НАУКОВИЙ КЛУБ «СОФУС»

ISSN 2410-0706 (Print)
ISSN 2410-9274 (Online)

ІНСТИТУТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Міжнародний науковий журнал

Заснований у 2013 році

Випуск 4

2016

ІНСТИТУТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Міжнародний науковий журнал

Заснований у 2013 році
Виходить до 4 разів на рік

Випуск 4. 2016

ISSN 2410-0706 (Print)
ISSN 2410-9274 (Online)

Співзасновники: ГО «Науковий клуб «СОФУС», Тернопільський національний економічний університет,
Подільський державний аграрно-технічний університет

Головний редактор:

Бруханський Р.Ф. – д.е.н., доцент (Україна)

Виконавчий редактор (відповідальний секретар):

Семенишена Н.В. – д.ф., доцент (Україна)

Заступник головного редактора:

Жук В.М. – д.е.н., професор (Україна)

Випусковий редактор:

Сава А.П. – д.ф., с.н.с. (Україна)

Редакційна колегія:

Альбрехт Д. – професор (США)

Алшарарі Н. – д.н., професор (ОАЕ)

Вахрушина М.А. – д.е.н., професор (Росія)

Гасьор А. – д.ф. (Польща)

Дерій В.А. – д.е.н., професор (Україна)

Дюранкев Б. – д.ф., професор (Болгарія)

Задорожний З.-М.В. – д.е.н., професор (Україна)

Іванишин В.В. – д.е.н., професор (Україна)

Ісмаїл Т. – д.н., професор (Єгипет, Саудівська Аравія)

Озер Гекхан – д.н., професор (Туреччина)

Панков Д.О. – д.е.н., професор (Білорусь)

Пармаклі Д.М. – д.е.н., професор (Молдова)

Петрук О.М. – д.е.н., професор (Україна)

Пуцентейло П.Р. – д.е.н., професор (Україна)

Пушкар М.С. – д.е.н., професор (Україна)

Родрігес П.-С. – д.н., професор (Бразилія)

Чайковська О.В. – д-р ф. (філол.), перекладач (Україна)

Садовська І.Б. – д-р ф., професор (Україна)

Сіманавічене Ж. – д.е.н., професор (Литва)

Тимчев М. – д.ф., ас. професор (Болгарія)

Хомин П.Я. – д.е.н., професор (Україна)

Хусейн Х. – д.н., професор (Великобританія)

Шарма Б. – д.е.н., професор (Індія)

*Рекомендовано до друку Радою засновників
(протокол № 4 від 26.12.2016 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого ЗМІ
КВ № 21662-1562P від 18.08.2015 р.*

*Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України
з економічних наук (наказ МОН України № 1222 від 07.10.2016 р.)*

Журнал індексується в міжнародних каталогах та наукометричних базах: Cosmos Impact Factor (IF - 4,006), Directory of Indexing and Impact Factor (DIIF), Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Journals Impact Factor (JIF) (IF-1.312), Google Scholar (h-i -2), The Global Impact Factor (GIF) (IF - 0,345), General Impact Factor (GIF), International Society for Research Activity (ISRAJIF), International Institute of Organized Research (I2OR) database, InfoBase Index (IF - 2,5), Index Copernicus (ICV 2015 – 47,06), MIAR (0,5), Polish Scholarly Bibliography (PSB), PIHL, ResearchBib, The Cite Factor, Turkish Education Index (TEI), The Electronic Journals Library (EZB), The General Impact Factor (GIF), The Journals Impact Factor (JIF), WorldCat, The WZB Berlin Social Science Center (WZB)

Адреса редакції:

ГО «Науковий клуб «СОФУС», Україна, 46027, м. Тернопіль, а/с 553. тел. +38 (098) 787-81-47.

E-mail: ijournal.ia@gmail.com. web: www.sophus.at.ua

Відповідальність за оригінальність (плагіат) тексту наукової статті, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних назв, географічних назв та інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації несуть автори наукових праць. Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії збірника. Передрук та переклад статей дозволяється лише за згодою редакції та автора.

© Тернопільський національний економічний університет,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
ГО «Науковий клуб «СОФУС», 2016

© Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації, 2016

TERNOPIL NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
STATE AGRARIAN AND ENGINEERING UNIVERSITY IN PODILYA
SCIENTIFIC CLUB «SOPHUS»

ISSN 2410-0706 (Print)
ISSN 2410-9274 (Online)

THE INSTITUTE OF ACCOUNTING, CONTROL AND ANALYSIS IN THE GLOBALIZATION CIRCUMSTANCES

International scientific journal

Founded in 2013

Issue 4

2016

THE INSTITUTE OF ACCOUNTING, CONTROL AND ANALYSIS IN THE GLOBALIZATION CIRCUMSTANCES

International scientific journal

Founded in 2013
Periodicity: up to 4 times a year

Issue 4. 2016

ISSN 2410-0706 (Print)
ISSN 2410-9274 (Online)

Founders: Scientific Club «SOPHUS», Ternopil National Economic University, State Agrarian and Engineering University in Podilya

Editor in Chief:

Ruslan Brukhanskyi – Dr.Sc. (Econ.), As. Professor (Ukraine)

Executive Editor:

Nataliia Semenysheva – Ph.D., Assoc.Prof. (Ukraine)

Associate Editor:

Valeriy Zhuk – Dr.Sc., Professor of Accounting (Ukraine)

Managing Editor:

Andriy Sava – Ph.D., Senior Researcher (Ukraine)

Editorial Board:

David Albrecht – Professor of Accounting (USA)

Nizar Alsharari – Dr.Sc., Professor of Accounting (UAE)

Marija Vahrushyna – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Russia)

Aleksandra Gašior – Dr.hab. (Poland)

Vasyl Derii – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Ukraine)

Boyan Durankev – Ph.D., Professor (Bulgaria)

Zenovii-Mykhailo Zadorozhnyi – Dr.Sc. (Econ.),

Professor of Accounting (Ukraine)

Volodymyr Ivanyshyn – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Ukraine)

Tariq Ismayil – Dr.Sc. (Econ.), Professor of Accounting
(Egypt, Saudi Arabia)

Gökhan Özer – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Turkey)

Dmitri Pankov – Dr.Sc. (Econ.), Professor of Accounting (Belarus)

Dmitriy Parmakli – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Moldova)

Olexandr Petruk – Dr.Sc. (Economics), Professor (Ukraine)

Petro Putsenteilo – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Ukraine)

Myhajlo Pushkar – Dr.Sc. (Econ.), Professor (Ukraine)

Paulo Cesar Chagas Rodrigues – Dr.Sc. (Econ.), Professor
(Brazil)

Olha Chaikovska – Ph.D., interpreter (Ukraine)

Irina Sadovska – Ph.D., Professor (Ukraine)

Zaneta Simanaviciene – Dr.Sc. (Econ.) Professor
(Lithuania)

Marko Timchev – Ph.D., Associate Professor (Bulgaria)

Petro Khomyn – Dr.Sc. (Econ.) Professor (Ukraine)

Khaled Hussainey – Dr.Sc. (Econ.), Professor of
Accounting (United Kingdom)

Brachm Sharma – Dr.Sc., Professor of Management (India)

*Recommended for publication by Founder Council
(protocol # 4, from 12.26.2016)*

*State registration
KB № 21662-1562P reissued 08.18.2015.*

*The journal included in the list of scientific professional editions of Ukraine
by economic sciences (order by MES of Ukraine #1222 from 10.07.2016)*

The journal is indexed in international directories and scientometric databases: Cosmos Impact Factor (IF - 4,006), Directory of Indexing and Impact Factor (DIIF), Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Journals Impact Factor (JIF) (IF- 1.312), Google Scholar (h-i -2), The Global Impact Factor (GIF) (IF - 0,345), General Impact Factor (GIF), International Society for Research Activity (ISRAJIF), International Institute of Organized Research (I2OR) database, InfoBase Index (IF - 2,5), Index Copernicus (ICV 2015 – 47,06), MIAR (0,5), Polish Scholarly Bibliography (PSB), PIHL, ResearchBib, The Cite Factor, Turkish Education Index (TEI), The Electronic Journals Library (EZB), The General Impact Factor (GIF), The Journals Impact Factor (JIF), WorldCat, The WZB Berlin Social Science Center (WZB)

Editorial Office:

Scientific club «SOPHUS», Ukraine, 46027, Ternopil, box 553. tel. +38 (098) 787-81-47.

E-mail: ijournal.ia@gmail.com. web: www.sophus.at.ua

Responsibility for originality (plagiarism) the text of the article, the accuracy of facts, quotations, statistics, proper names, place names and other information, as well as the fact that the materials do not contain data that can not be open publication are the authors of scientific papers. The opinions of the authors of publications may not coincide the views of the editorial board of the collection. Reprint and translation of articles is allowed on the written consent with the editorial office and the author.

© Ternopil National Economic University,
State Agrarian and Engineering University in Podilya,
Scientific Club «SOPHUS», 2016

© The institute of accounting, control and analysis in the globalization circumstances, 2016

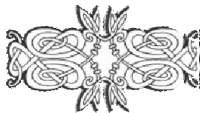
З М І С Т

Теорії бухгалтерського обліку, розвиток під впливом економічних теорій та інституційних змін	
Сокіл Олег БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК СТАЛОГО РОЗВИТКУ, ЯК НОВИЙ ЗАСІБ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	7-18
Інституційні засади впровадження міжнародних стандартів обліку	
Щирба Ірина, Рябініна Наталія ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ	19-26
Бухгалтерська терміносистема та регуляторна діяльність в сфері обліку, контролю та аудиту	
Кручак Людмила ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ	27-35
Проблеми організації обліку суб'єктів господарювання	
Бінчаровська Тетяна КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	36-40
Кузьмінська Катерина ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ПІРНИЧОЗБАГАЧУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	41-49
Медвідь Любов, Левкович Андрій ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ ЗА ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	50-60
Інформаційні системи обліку, економічного аналізу і аудиту	
Єршова Наталя МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	61-72
Аналітичне забезпечення діяльності бізнесу	
Ліндер Євгенія СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	73-79
Примак Юліана АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ ЗА СИСТЕМОЮ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНОК CAMELS ТА ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ	80-90
Шарапа Ольга ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	91-101
Системи контролю	
Бойко Руслан ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНОЮ КОМПАНІЄЮ	102-108
Системи оподаткування: проблеми взаємоузгодження з обліковою практикою	
Коваль Лариса, Коваль Мирослав ПРОБЛЕМИ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	109-116
Сенищ Павло ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	117-127
Відомості про авторів	128-129

CONTENT

Accounting theories, the development influenced by economic theories and institutional changes	
Sokil Oleg	
SUSTAINABILITY ACCOUNTING AS A NEW FORM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT	7-18
Institutional framework of the introduction of international accounting standards	
Shchyrba Iryna, Ryabinina Natalia	
THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE ACCOUNTING SYSTEM OF UKRAINE	19-26
Accounting terminological and regulatory activities in the field of accounting, control and audit	
Kruchak Ludmila	
ACCOUNTING FOR SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS: DIRECTIONS FOR REFORMING AND IMPROVING THE METHODOLOGY	27-35
Problems of accounting of business entities	
Bincharovska Tetiana	
CONCEPTUAL PRINCIPLES OF THE REFLECTION OF LAND RESOURCES IN THE ACCOUNTING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	36-40
Kyzminska Katya	
FEATURES OF METHODOLOGY COSTING AT THE ORE MINING AND PROCESSING ENTERPRISES	41-49
Medvid Ljubov, Levkovich Andrij	
ACCOUNTING LOGISTICS COSTS LIABILITY FOR TANKS	50-60
Information systems of accounting, economic analysis and audit	
Iershova Nataliia	
METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING: THEORETICAL ANALYSIS	61-72
Analytical maintenance of business activity	
Linder Yevheniia	
METHODS OF STRESS-TESTS SCENARIOS CONSTRUCTION AND FINANCIAL PARAMETERS EVALUATION	73-79
Prymak Juliana	
PERFORMANCE ANALYSIS OF BANKING INSTITUTION THROUGH THE RATINGS SYSTEM CAMELS AND ITS IMPROVEMENT	80-90
Sharapa Olga	
ECONOMIC ANALYSIS PECULIARITIES OF PAYABLES	91-101
Control systems	
Boyko Ruslan	
INTERNAL CONTROL IN MANAGEMENT INFORMATION SYSTEM OF BUILDING COMPANY	102-108
Tax systems: the problems of mutual confrontation with the accounting practices	
Koval Larysa, Koval Myroslav	
THE PROBLEM OF CUSTOMS VALUATION OF GOODS IN THE CONTEXT OF HARMONIZATION OF ACCOUNTING AND TAXATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY	109-116
Senysch Pavlo	
TAX INCENTIVES OF BANKING ACTIVITIES ECONOMIC GROWTH	117-127
Information about the authors	128-129

ТЕОРІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ, РОЗВИТОК ПІД
ВПЛИВОМ ЕКОНОМІЧНИХ
ТЕОРІЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН



ACCOUNTING THEORIES, THE
DEVELOPMENT INFLUENCED BY
ECONOMIC THEORIES AND
INSTITUTIONAL CHANGES

УДК 657.01:330.34

JEL Classification M41, Q56, M14, Q01.

Сокіл Олег

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний університет
м. Мелітополь, Україна
E-mail: sokil.oleg@yandex.ru

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК СТАЛОГО РОЗВИТКУ, ЯК НОВИЙ ЗАСІБ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація

Вступ. Тема сталого розвитку уперше з'явилася і активно почала обговорюватися у 70-80х роках ХХ століття. Сталий розвиток світової спільноти і конкретно кожної країни безпосередньо залежить від правильного обліку факторів сталого розвитку. Проте, це питання на сьогодні є таким, що не досить опрацьовано в розрізі комплексу соціального і екологічного обліку, що в результаті і є варіантом обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку.

Методи. Використано методи: спостереження, порівняння, емпіричний метод, монографічний метод, індукції та дедукції, метод узагальнення, абстрактно-логічний метод для теоретичних узагальнень і формулювання висновків та наукового осмислення.

Результати. На основі проведених досліджень встановлено, що поняття соціального та екологічного обліку не набули в Україні логічної завершеності у вигляді комплексно сформованих систем знань. Визначено, що не достатньо досліджено симбіоз даних видів обліку у такому комплексі, як бухгалтерський облік сталого розвитку. Незважаючи на це, після дослідження наукових і нормативних джерел уточнено поняття соціального і екологічного обліку сталого розвитку та сформовано визначення і модель нового для України виду обліку: «бухгалтерський облік сталого розвитку».

Перспективи. Подальшим кроком майбутніх досліджень є формування концепції та методології бухгалтерського обліку сталого розвитку з визначенням та встановленням його принципів, методів, функцій, цілі та задачі.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальний облік, екологічний облік, бухгалтерський облік сталого розвитку.

Вступ. Існуючі варіанти узагальнення теорії і практики в області формування обліково-аналітичного забезпечення корпоративної соціальної і екологічної звітності, управління соціальною і екологічною діяльністю дозволили зробити висновок про те, що нарізла потреба в дослідженні і розробці нових методичних підходів до організації спеціального виду обліку, який охоплюватиме соціальний і екологічний облік. Разом з цим виникає необхідність у визначенні його місця в системі видів обліку, у вивченні і проектуванні цільової зміни структури контролінгу для виконання функції формування обліково-аналітичного забезпечення.

На сьогодні в Україні відсутні значні системні дослідження, відносно визначення ролі комплексу екологічного і соціального обліку в забезпеченні стійкого розвитку суб'єктів господарювання. У обліково-економічній теорії і практиці України система екологічного і соціального обліку ще не придбали остаточного осмислення і логічної завершеності у вигляді комплексно сформованої методології бухгалтерського обліку стійкого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «Соціальна відповідальність», «соціальний облік» знайшли відображення в працях зарубіжних учених М. Фрідмана, П. Друкера, Т. Бредгарда, Ф. Котлера і багатьох інших. Деякі західні учені виділяють окремий вид бухгалтерського обліку — соціальний облік. До них зокрема належать Стоун Д., Хитчинг К., Соколов Я.В., Захарова ТБ., Алигаджиева Е.М., Мэтьюс М. Р., Перера М.Х.Б. Соціальне значення бухгалтерського обліку, як науки, досліджували українські учені-обліковці: Бутинець Ф.Ф., Мизиковский Е.А., Дерій В. А., Амеліна А.О., Секіріна Н.В., Левицька С.О., Герасименко О., Левицька С. О., Богданова Ж.А., Гейер Е.С., Сопко В. В., Мних Є.В. та ін.

Значний вклад вивчення та становлення екологічного обліку відображений в працях таких вітчизняних учених: Пелиньо Л.М., Лінь В.С., Колівешко О.М., Вороновська О.В., Бондар О., Білявський Г., Саталкін Ю., Пилипчук М., Лізогуб Р.П., Сахно Л.А., Кірсанова Т.О., Кірсанова Є.В., Лук' янихін В.О. та ін. Розробці концепцій і понять екологічного обліку присвячені праці таких відомих зарубіжних учених-економістів : Шальтеггер С., Бюрріт Р., Стінсон К., Ільчова О.В., Таранічева О.В., Супрунова Є.О., Рудських І.А., Балашова О.В., Кожушана О.С., Рубанова Н.М. Чепракова Т.М. Саннікова І.Н., Шавкунова Н.А. і інших.

Мета. Проаналізувати теоретичні основи становлення понять соціальний і екологічний облік, сформувати модель і дати визначення симбіозу соціального і екологічного обліку у вигляді нової системи обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку.

Методологія дослідження. Відповідно до мети використано методи дослідження: спостереження, порівняння, емпіричний метод, монографічний метод, індукції та дедукції, метод узагальнення при моніторингу позицій науковців щодо дефініції понять «соціальний облік», «екологічний облік»; абстрактно-логічний метод для теоретичних узагальнень і формулювання висновків, наукового осмислення трактування «бухгалтерського обліку сталого розвитку».

Результати. Теоретичне становлення обліку сталого розвитку ми почнемо з розкладання цієї категорії на два види обліку: соціального і екологічного. Розглянемо становлення соціального обліку в зарубіжній і вітчизняній літературі.

Соціальний облік — відносно новий напрям в бухгалтерському обліку, точне визначення якому вже існуючими дослідженнями знайти складно. Значною мірою це пояснюється тим, що будь-яка спроба введення соціального обліку до діяльності організації на соціальне оточення придбаває політичний відтінок. У найзагальніших рисах соціальний облік припускає надання відомостей про кадри, продукцію і послуги і орієнтований на запобігання або скорочення соціальної сталості. Іноді термін соціальний облік трактують ширше, при цьому метою його ставиться визначення витрат, які несе суспільство у зв'язку з діяльністю організацій приватного сектора [1, с. 264].

При проведенні аналізу джерел, відносно суті поняття соціального обліку, було виявлено, що існує ряд критеріїв, який характеризує соціальний облік (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення бухгалтерського соціального обліку за різними точками зору*

Автор	Визначення категорії
Левицька С.О. [2]	Відображення фактів господарської діяльності в рамках економічних та організаційних заходів використання, збереження, розвитку трудових ресурсів підприємства з урахуванням еколого-економічного забезпечення їх реалізації
Дерій В.А. [3, с. 98]	це перманентний процес формування і надання користувачам інформації про економічний, екологічний, соціальний стан підприємства з метою залучення нових інвесторів та покращення внутрішнього клімату

Продовження табл. 1

Амеліна А.О., Секіріна Н.В. [4]	Інструмент обліку, який дозволяє комплексно представляти громадськості економічні, екологічні та соціальні результати діяльності компанії; виробляти самооцінку за цими трьома напрямками; вести діалог з усіма зацікавленими сторонами, виявляти їх оцінки та очікування; запобігати можливим звинуваченням; отримувати додаткові конкурентні переваги; зміцнювати довіру співробітників, акціонерів, партнерів, клієнтів, місцевих співтовариств, органів влади, засобів масової інформації; створювати основу для розробки стратегії розвитку компанії.
Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. [5, с. 614]	передбачає надання інформації про кадри, продукцію та послуги і орієнтований на недопущення або скорочення масштабів забруднення навколишнього середовища
Соколов Я.В. [1, с. 230]	Це не якийсь самостійний вид рахівництва, а, швидше, розширення меж традиційного бухгалтерського обліку. Він представлений двома напрямками. Перше і найважливіше пов'язане з необхідністю збільшення складу показників бухгалтерської звітності на користь усе зростаючих вимог користувачів. Другий напрям концентрує увагу на обліку соціальних витрат.
Гейер Е.С. [6, с.345]	Облік витрат, яких суспільство зазнає у зв'язку з діяльністю організацій приватного сектору
Алигаджиева Е.М. [7, с. 18.]	При дотриманні вимоги якості звітності має на увазі безперервне удосконалення методів віддзеркалення соціальної діяльності
Герасименко О. [8, с. 41]	На макrorівні органічно входить до системи статистичного обліку, який узагальнює явища та процеси в межах системи національних рахунків. Зміст та періодичність соціального обліку і соціальної звітності визначаються стратегією соціального розвитку підприємства і не відповідають вимогам бухгалтерської звітності.
Захарова ТВ. [9, с. 91]	Формування повної і достовірної інформації про результати соціальної політики компанії.
Богданова Ж.А., [10, с. 296]	Це новий напрям в обліку, що розширює межі традиційного обліку, сприяє регулюванню економіки, і що є інформаційною системою для ухвалення управлінських рішень відносно впливу діяльності підприємства на суспільство.

* складено автором

Дослідження наукових доробок різних українських і зарубіжних авторів виявило, що деякі автори ставлять соціальний облік, як окремих самостійний вид обліку (Богданова Ж.А., [10, с. 296], Левицька С. О. [2]), як систему що є підрозділом бухгалтерського обліку підприємства (Соколов Я.В. [5, с. 230], Герасименко О. [8, с. 41]), як метод чи процес обліку (Амеліна А.О., Секіріна Н.В. [4], Дерій В.А. [3, с. 98]). Такі науковці, як Левицька С.О., Дерій В.А., Амеліна А.О., Секіріна Н.В., Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. ставлять соціальний облік в один ряд з екологічним обліком. З даним ототожненням ми не згодні, і тому постає необхідність уточнити поняття соціального обліку, а також визначити його точне місце серед всіх інструментів та засобів організації діяльності підприємства сталого розвитку.

Соціальний облік включає: 1) облік соціальної відповідальності (облік індивідуальних чинників, що мають соціальну значущість); 2) облік сукупного впливу (оцінка сукупних витрат підприємств); 3) соціально-економічний облік (оцінка проектів, що фінансуються суспільством з використанням фінансових і нефінансових показників, непіддатливих грошовій оцінці, але що мають великий громадський резонанс); 4) облік соціальних показників (довгострокова нефінансова кількісна соціально-статистична оцінка); 5) громадський облік (спроби побудувати облік в глобальних масштабах), який зв'яже усі види соціального обліку.

Мизиковский Е.А. ототожнює соціальний та екологічний облік, розуміючи одне і те саме: "соціальний (соціально-направлений) облік — напрям в бухгалтерському обліку, який показує міру дії діяльності організації на довкілля [11, с. 42]. З даним твердженням ми абсолютно не згодні. Найближче, на нашу думку, підійшов до визначення соціального обліку український професор Бутинець Ф.Ф.: "мета соціально-орієнтованого бухгалтерського обліку — створити інформаційну

систему, яка дозволяє будь-який факт господарського життя підприємства зіставити з соціальними потребами суспільства" [12, с. 179].

Визнання соціального обліку як окремого виду в системі бухгалтерського обліку проблема нова і така, що ще не доопрацьована в українській бухгалтерській науці. З одного боку існують явні передумови необхідності його появи, до яких відноситься факт корпоративної соціальної звітності, з іншого — можливість використання для тих же цілей арсеналу бухгалтерського обліку.

Зараз соціальний облік може виступати не окремим видом обліку, а, швидше, розширенням меж обліку сталого розвитку. Це розширення повинне бути представлене двома напрямками. Перше — пов'язано з необхідністю збільшення складу показників бухгалтерської звітності на користь користувачів. Друге — концентрує увагу на обліку соціальних витрат і зобов'язань, основна частина яких пов'язана із сталим розвитком підприємства. Соціальний облік є складовою обліку сталого розвитку.

Розглядаючи, як, головну мету нашого дослідження визначення обліку сталого розвитку, звернемося до вивчення іншої його сторони — екологічного обліку.

Останніми роками не лише підвищується "вага" екологічного обліку в загальній системі обліку і звітності підприємств, але і розширюється круг його користувачів. Так, згідно п. 101 правила S-K Комісії з цінних паперів і бірж США, підприємства зобов'язані надавати інформацію про фактичні наслідки дотримання законів про охорону довкілля для інвестицій, прибутку і конкурентоспроможності. До рекомендацій цієї Комісії належить пропозиція про включення корпораціями інформації про пов'язані з природоохоронною діяльністю зобов'язання (у тому числі по компенсації збитку від аварійного забруднення середовища) в розділі "Обговорення і аналіз фінансового положення і результатів діяльності керівництва". Аналогічні підходи застосовується і Комісіями з цінних паперів низки інших країн. Метою усіх цих рекомендацій є забезпечення того, щоб користувачі фінансових звітів мали достатню інформацію для ухвалення продуманих рішень [13, с. 65].

У науковій літературі для характеристики обліку процесів накопичення інформації про навколишнє екологічне середовище використовуються поняття "екологічний облік", "екологічний облік на підприємстві", "бухгалтерський екологічний облік". Проте визначення у нормативних документах цих понять в Україні відсутнє. Не досягнуто єдності щодо визначення цього поняття і серед вітчизняних та закордонних дослідників, що не сприяє належному виокремленню обліку екологічної діяльності в системі обліку сталого розвитку підприємств. Визначення понять, які характеризують процес накопичення інформації про навколишнє середовище, в тому числі у господарюючих суб'єктів, за різними джерелами наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Визначення обліку, які характеризують процес накопичення інформації про навколишнє середовище*

Автор	Визначення категорії
Шальтеггер С., Бюрріт Р. [14, с. 11]	Екологічний облік — система, що включає монетарні аспекти екологічної складової бухгалтерського обліку, які допомагають менеджерам приймати рішення.
Пелиньо Л.М. [15, с. 74]	Екологічний облік на підприємстві — система виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в галузі природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття оптимальних рішень.
Лень В.С., Колівешко О.М. [16, с. 228]	Екологічний облік — процес розпізнавання, оцінювання і передачі екологічної інформації, що дає можливість користувачам такої інформації компетентно приймати рішення і формувати судження. Ця категорія охоплює формування облікової (бухгалтерської) та необлікової інформації про стан, динаміку зовнішнього природного середовища та вплив на нього природних факторів та всієї діяльності людини на глобальному, національному та регіональному рівнях.

Продовження табл. 2

Вороновська О.В. [17, с. 199]	Екологічний облік — це облік, що відноситься до фізичних запасів природних ресурсів, вартісного оцінювання деградації навколишнього середовища і відповідних витрат на природоохоронні заходи, а також до розрахунку дійсного (чи "зеленого") ВВП
Парламентська асамблея [18],	Екологічний облік — система, яка може використовуватися для виявлення, організації, регулювання та подання даних і інформації про стан навколишнього середовища в натуральних і вартісних показниках.
Таранічева О.В. [19]	Екологічний облік — це система, яка повинна використовуватися для виявлення, організації, регулювання та подання даних і інформації про стан навколишнього середовища в натуральних і вартісних показниках.
Супрунова Є.О., Рудських І.А., Балашова О.В. [20]	Екологічний облік — один з інформаційних методів і одночасно функцію екологічного управління, що зазвичай асоціюється з урахуванням природних ресурсів, який у свою чергу визначається як збір та аналітичне підсумовування відомостей про кількість і якість наявних природних ресурсів з метою організації їх раціонального використання, планування господарської та природоохоронної діяльності, прогнозування тенденцій розвитку галузей природокористування та змін навколишнього середовища в поточний період і в перспективі.
Лень В.С. [21]	Екологічний облік — процес розпізнавання, оцінки і передачі екологічної інформації, що дає можливість користувачам такої інформації компетентно приймати рішення і формувати судження.
Англо-російський економічний словник [22]	Екологічний облік — це система виявлення, оцінки і розподілу екологічних витрат, пов'язаних із здійсненням якоїсь організацією своєї економічної діяльності; передбачає оцінку та аналіз впливу навколишнього середовища на господарську діяльність організації, напр., рівень екологічних витрат тощо, а також організації на навколишнє середовище (рівень шкоди, заподіяної фірмою навколишнього середовища у процесі своєї діяльності) і складання відповідної звітності.
Кожухова О.С. [23]	Екологічний облік є самостійним напрямком бухгалтерського обліку та його широке впровадження дозволить на рівні підприємств-природокористувачів активізувати практичну природоохоронну діяльність і здійснити інформаційний супровід екологічного контролю.
Лізогуб Р.П.[24]	Екологічний облік на підприємстві — це система виявлення, виміру, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, обробки і підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в галузі природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття оптимальних рішень.
Сахно Л.А. [25, с. 91]	Екологічний облік на підприємстві — це система виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, обробки і підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства у сфері природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для ухвалення оптимальних рішень.
Кірсанова Т.О., Кірсанова Є.В., Лук'янихін В.О. [26, с. 75]	Екологічний облік на підприємстві — система виявлення, виміру, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, обробки і підготовки релевантної інформації щодо діяльності підприємства у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища з метою обґрунтування управлінських рішень.
Ільчова О.В. [27, с. 28]	Бухгалтерський екологічний облік — система збору, реєстрації та узагальнення інформації, яка забезпечить можливість виявлення, оцінки, планування та прогнозування, контролю й аналізу екологічних витрат та екологічних зобов'язань.
Рубанова Н.М. [28, с. 10]	Бухгалтерський екологічний облік — це процес збору, реєстрації узагальнення і відображення в системі природоохоронних витрат, природних активів, екологічних фондів резервів і зобов'язань, а також результатів діяльності господарюючих суб'єктів з метою управління та визначення екологічного потенціалу підприємства.
Чепракова Т.М. [29, с. 11]	Бухгалтерський екологічний облік — це процес збору, реєстрації, узагальнення й відбиття інформації про природоохоронні витрати, природні активи й результати діяльності господарюючих суб'єктів з метою керування й визначення їхнього сукупного потенціалу.
Саннікова І.Н., Шавкунова Н.А. [30]	Бухгалтерський екологічний облік — систематичний і документально оформлений процес одержання й обробки даних екологічного характеру з метою керування й дотримання законодавства.

* складено автором

Цей досвід дослідження екологічного обліку заслуговує на особливу увагу. Об'єм вивчення питань екології в бухгалтерському обліку перевищує у рази в порівнянні з дослідженнями соціального обліку.

Таким чином, розглядаючи вищевикладені підходи до визначення впливу екологічного обліку на стан природного довкілля і віддзеркалення їх в економіко-екологічних показниках, можна виділити принцип зміни поглядів до цієї проблеми, обумовлений національним станом економік України, Росії і інших країн Європи. Інтеграція екологічних показників в систему національного обліку в економічно розвинених країнах припускає обчислення ВВП, скоректованого на негативні зміни в довкіллі і виснаження природних ресурсів. Підсумкова оцінка ВВП в Україні не відбиває наслідку виробництва, пов'язаного з дією на довкілля. Це ставить питання про перегляд деяких економічних концепцій і показників у напрямі їх екологізації, і розвитку досліджень, які враховували б витрати і прибутки, пов'язані з охороною довкілля і отримання повнішої інформації про природні активи.

Учені по-різному розуміють різні терміни, такі як екологічний облік, екологічні витрати і тому подібне. Досі відсутнє єдине розуміння змісту екологічних витрат і об'єктів їх обліку. У зв'язку з цим постає необхідність у визначенні української термінології в області екологічного обліку, автентичній відповідній англомовній термінології. Проведення дослідження забезпечить уточнення понятійного апарату і поліпшення в розумінні і застосуванні основних понять.

Розглянемо змістовну сторону різних видів екологічного обліку, проаналізуємо існуючі визначення (табл. 1) і дамо їм формулювання, адекватні вимогам теперішнього часу.

Узагальнюючи вже існуючі визначення постає можливість виділити, що екологічний облік можна представити як впорядковану систему збору, реєстрації і узагальнення інформації в натуральному і грошовому вираженні про природні ресурси, екологічні зобов'язання, господарські операції природоохоронної діяльності організації шляхом суцільного, безперервного і документального обліку природокористування господарюючого суб'єкта.

С. Шальтеггер і Р. Бюрріт [31] у 2000 році розробили загальну систему екологічного обліку, яка базувалася на попередніх дослідженнях [32]. Екологічний облік сприяє отриманню управлінської і фінансової інформації про природоохоронну діяльність підприємства і є обов'язковою умовою переходу до сталого розвитку, що має на увазі здійснення господарської діяльності таким чином, що стан довкілля у кінці звітного періоду залишається як мінімум таким же, як і на його початку.

Екологічний облік можна визначити як облікову систему, призначену для формування облікових показників, що характеризують екологічну діяльність фірми, а також відособлення субасигнувань на її функціонування.

На наш погляд, Лізогуб Р.П. [24] та Сахно Л.А. [25, с. 91] встановили найбільш вдалі визначення екологічного обліку, які можна об'єднати у наступне: екологічний облік на підприємстві — це система виявлення, виміру, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, обробки і підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в області природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

Екологічний облік — це система, яка може використовуватися для виявлення, організації, регулювання і представлення даних і інформації про стан довкілля в натуральних і вартісних показниках.

Заснована на тих же принципах, що і усі системи обліку, система екологічного обліку дає об'єктивну картину стану і динаміки природної спадщини, взаємодії між економікою і довкіллям і витрат на профілактичні заходи, охорону довкілля і відшкодування екологічного збитку.

Таким чином, екологічний облік є найважливішим інструментом реалізації концепції сталого розвитку, тобто такого розвитку, який не знищує ресурси, необхідні для життя і розвитку майбутніх поколінь на Землі.

Слід зазначити, що само поняття екологічного обліку ще не придбало логічної завершеності

у вигляді комплексно сформованої системи знань. Поза сумнівом, він повинен стати складовою частиною бухгалтерського обліку.

При вивченні теоретичних основ становлення та визначення соціального і екологічного обліку постає можливість узагальнити та сформуванати загальну модель обліку сталого розвитку (рис. 1).

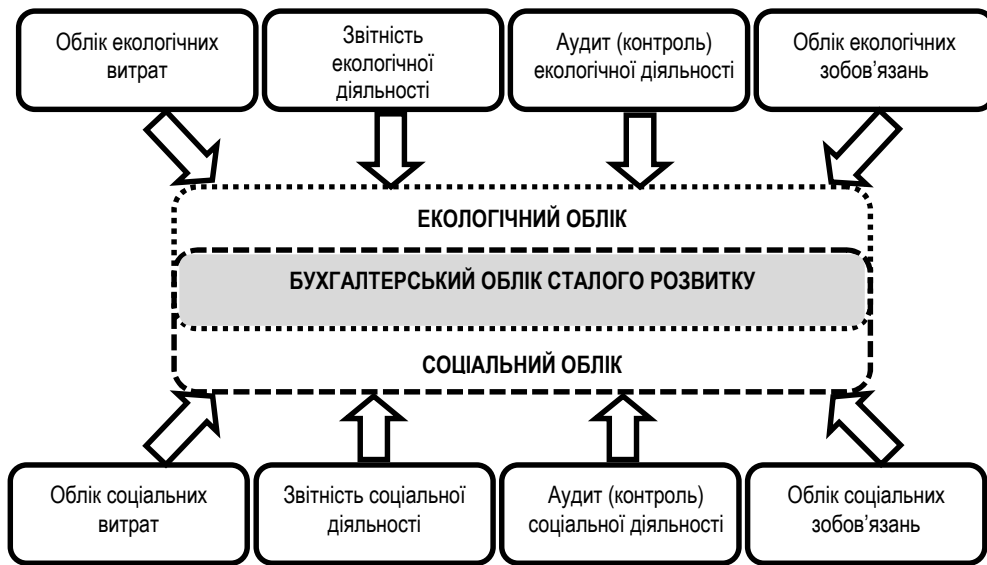


Рис. 1. Модель бухгалтерського обліку сталого розвитку*

** розроблено автором*

Отже, основними складовими або методами соціального і екологічного обліку є облік витрат, звітність, аудит (контроль) та облік зобов'язань.

Облік соціальних та екологічних витрат включає:

- поточні витрати та капітальні інвестиції на екологічні та соціальні заходи.
- витрати на утримання небезпечних об'єктів.
- витрати на наукові дослідження в соціально-екологічній сфері.
- витрати на фінансування взаємодії з державними екологічними і соціальними органами

(в тому числі і трансакційні витрати).

- витрати на підготовку спеціалістів у сфері соціально-екологічних відносин.
- екологічні та соціальні платежі та податки.
- витрати на контрольно-аудиторські послуги

Результатами обліку соціальної і екологічної діяльності є формування звітності по:

- інвестиціям в соціальну і екологічну діяльність;
- загальновиробничим соціально-екологічним витратам, що мають вплив на фінансовий

результат;

- витратам на наукові дослідження та управління соціальною і екологічною діяльністю;
- витратам, пов'язаними з ліквідаціями наслідків втрат;
- добровільний сплаті або відшкодуванню за рішенням суду;
- фінансовим дослідом еколого-соціальних заходів майбутніх періодів.

Аудит та контроль інформації соціально-екологічної діяльності включає наступне:

- аудит бухгалтерської звітності екологічних і соціальних витрат з метою їх прогнозування.

- аудит ефективності екологічних і соціальних витрат та їх вплив на фінансовий результат.

- аудит екологічної та соціальної звітності.
- аудит екологічних і соціальних зобов'язань.
- аудит дотримання законодавства, стандартів, норм і нормативів якості охорони навколишнього середовища та соціальних стандартів.
- виконання супутніх послуг екологічного та соціального аудиту.

Облік зобов'язань по відновленню навколишнього середовища та дотримання соціальних стандартів включає:

- планові витрати на екологічне і соціальне забезпечення поточної діяльності.
- планові витрати по поточним проектам соціального і екологічного направлення.
- вірогідні витрати на ліквідацію наслідків екологічних катастроф та соціальної деградації.
- обов'язкові платежі до спеціальних соціальних і екологічних фондів.
- витрати на участь в програмах екологічного оздоровлення та соціального розвитку територій.

- судові витрати екологічного і соціального характеру.
- витрати на формування сприятливої екологічної і соціальної репутації.

Висновки і перспективи. На основі проведених досліджень наукових пропозицій та висновків вітчизняних та закордонних науковців можна визначити, що соціальний облік — це складова система обліку сталого розвитку, що відповідає за акумулювання та передачу соціально-приналежної інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень, щодо управління та поліпшення сталого розвитку підприємства.

На наш погляд, найбільш вдалим визначенням бухгалтерського екологічного обліку відповідно до реалій сьогодення представляється наступним: екологічний облік — це складова система обліку сталого розвитку, що відповідає за акумулювання та передачу екологічно-приналежної інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень, щодо управління та поліпшення сталого розвитку підприємства, при цьому ця процедура дозволяє ідентифікувати екологічні витрати та зобов'язання протягом нормального циклу виробництва для прийняття рішень, що призведуть до зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, отримуючи при цьому позитивний економічний ефект.

Таким чином, варто відмітити, що поняття соціальний облік та екологічний облік не набули в Україні логічної завершеності у вигляді комплексно сформованих систем знань. Відповідно і мало досліджено симбіоз даних видів обліку у такому комплексі, як бухгалтерський облік сталого розвитку. Незважаючи на це, після дослідження наукових і нормативних джерел перед нами постає можливість сформувати визначення нового для України виду обліку: «бухгалтерський облік сталого розвитку», що означає систему обліково-аналітичного забезпечення виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання інформації про екологічно-соціальний стан та заходи, що надасть користувачам інформацію та дозволить встановити баланс між забезпеченням соціальних потреб, захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі та фінансово-економічним розвитком підприємства.

Подальшим кроком нашого дослідження постає формування концепції бухгалтерського обліку сталого розвитку з визначенням та встановленням його принципів, методів, функцій, цілі та задачі.

Список використаних джерел

1. Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. Теория бухгалтерского учета: учебник [перевод с англ. под ред. Соколова Я.В., Смирновой И.А]. Москва: Аудит, ЮНИТИ, 1999. 663 с.
2. Левицька С.О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи*

становлення і проблеми розвитку. 2014. № 797. С. 255-262. Доступно також з мережі Інтернет: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_36. (дата звернення 28.02.2017 р.).

3. Дерій В.А. Облікowi та аналітичні компоненти нефінансової звітності та їх роль в економічній системі. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2014. №2. С. 95-103. Доступно також з мережі Інтернет : <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/2326.pdf> (дата звернення 28.02.2017 р.).

4. Амеліна А.О., Секіріна Н.В. Сучасний стан та напрямки розвитку соціоорієнтованого обліку в Україні. Матеріали міжн. конференції «Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education 2013» 18-29 червня 2013 р. SWORD. Доступно також з мережі Інтернет : <http://www.sword.com.ua/konfer31/505.pdf>, (дата звернення: 28.02.2017р.).

5. Соколов Я.В., Соколов В.Я. История бухгалтерского учета: учебник. Москва : Финансы и статистика, 2004. 272 с.

6. Гейср Е.С. Вплив видів обліку на методологію визначення фінансового результату *Вестник ДонНУЕТ. Серія: Экономические науки*. Донецк: ДонНУЕТ, 2010. № 3 (47). С. 342-349

7. Алигаджиева Е.М. Эколого-социальный учет и анализ корпоративной отчетности в условиях МСФО : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.12. Орел : [б.и.], 2010. 24 с.

8. Герасименко О. Соціальний облік та нефінансова звітність як інструменти реалізації соціальної відповідальності. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка*. 2012. № 137. С. 39-42.

9. Захарова Т.В., Камысовская С.В. Институциональные аспекты формирования социальной отчетности: российский и международный подход. *Вести. Ин-та дружбы народов Кавказа «Теория экономики и управления народным хозяйством» - Экономические науки*. 2011. № 4 (20). С. 84-92.

10. Богданова Ж.А. Развитие социального учета: определение основных понятий. *Научно-производственный журнал «Инновационная экономика»*. 2013. № 7 (45). С. 293-296.

11. Мизиковский Е.А. Теория бухгалтерского учёта: учебник. Київ: Економіст, 2002. 400 с.

12. Бутынец Ф.Ф. Бухгалтерский учет, контроль и анализ: социальные ориентиры: Результаты научных исследований проблем бухгалтерского учета и контроля Житомирской научной бухгалтерской школы: монография / [Ф.Ф. Бутынец и др.]; под общей ред. Ф.Ф. Бутынца. Житомир: ЖГТУ, 2008. 484 с.

13. Стоун Д., Хитчинг К. Бухгалтерский учёт и финансовый анализ: подготовительный курс: Пер. с англ. Ю. А. Огибина и др. / Под общ. ред. Б. С. Лисовика и М. Б. Ярцева. Спб.: АОЗТ «Литера плюс», 1994. 272с.

14. Schaltegger Stefan, Burritt Roger, (2000). Environmental Management Accounting - Overview and Main Approaches. Center for Sustainability Management (CSM) Lueneburg and Canberra. 23 p.

15. Пелиньо Л.М. Місце екологічного обліку в сучасній системі бухгалтерського обліку та його важливе значення в сфері охорони довкілля. *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: Зб. наук.-техн. пр. Львів: НЛТУУ*, 2008. Вип. 18.2. С. 70-75.

16. Лень В.С., Колівешко О.М. Екологічний облік: поняття та зміст. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія облік, контроль та аудит: теоретико-методологічний аспект*. 2014. № 2 (74), С. 223-229.

17. Вороновська О.В. Сутність і розвиток екологічного обліку. *Галицький економічний вісник*. 2011. №2(31). С.195-200.

18. Документы Парламентской Ассамблеи Совета Европы. Об экологическом учете как инструменте устойчивого развития URL: http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5Brussian_documents%5D/%5B2004%5D/%5BParis_2004%5D/Rec.1653-Rus.asp (дата звернення 27.11.2017р.)

19. Тараничева О. В. Экологические затраты промышленных предприятий. *Инновационное развитие экономики России: новый этап*. URL : nauch/sc_article/2012/04/Taranicheva.shtml. (дата звернення: 25.11.2017).

20. Супрунова Е. А., Рудских И. А., Балашова О. В. Развитие экологического учета в условиях экологизации производства. URL: imek-kmm.ru/.../aa209252449c93744325e79f0c446971.doc.html (дата звернення 25.02.2017р.)

21. Лень В. С., Гливенко В. В. Бухгалтерський облік в Україні. Основи та практика : навч. посіб. Вид. 4-те. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 744 с

22. Англо-русский экономический словарь [Электронный ресурс]. URL: http://economy_en_ru.academic.ru/22562. (дата звернення 01.03.2017р.).

23. Кожухова О. С. Экологический учет и экологический контроллинг: взаимосвязь и интеграция. *Управление экономическими системами: электронный научный журнал*. URL:

<http://www.uecs.ru/ekonomikaprirodopolzovaniyz/item/1165-2012-03-26-11-23-42> (дата звернення 01.03.2017р.).

24. Лізогуб Р.П. Удосконалення інформаційної складової планування та управління екологічними витратами. IV Международная научно-практическая конференция "Качество экономического развития: глобальные и локальные аспекты" (24–25 мая 2012 г.). Режим доступа : http://www.confcontact.com/2012_05_25/2_lizogub.php. (дата звернення 01.03.2017р.).

25. Сахно Л. А. Екологічний облік і аудит в реформуванні традиційної системи обліку на підприємстві. *Облік і фінанси АПК*. 2009. № 1. С. 89–92.

26. Кирсанова Т. А., Кирсанова Е. В., Лукьянихин В. А. Экологический контроллинг – инструмент екоменеджмента; под ред. В. А. Лукьянихина. Сумы : Козацький вал, 2004. 222 с.

27. Ильичева Е. В. Экологический учет в условиях реализации политики экологической сбалансированности : автореф. дис. ... д-ра экон. наук. Орел : ГОУ ВПО "Орловский государственный технический университет", 2010. 48 с.

28. Рубанова Н. Н. Экологический учет на предприятиях промышленности строительных материалов : автореф. дис. ... канд. экон. наук. Ставрополь, 2005. 17 с.

29. Чепракова Т. Н. Бухгалтерский экологический учет в системе управления организациями АПК (на примере отраслей растениеводства Ставропольского края) : автореф. дис. ... канд. экон. наук. Ставрополь, 2006. 17 с.

30. Санникова И.Н., Шавкунова Н. А. На пути к бухгалтерскому экологическому учету и отчетности. *Международный бухгалтерский учет*. 2009. № 3. URL: http://www.lawmix.ru/bux/32193_ (дата звернення 01.03.2017р.).

31. Schaltegger, S., & Burritt, R. (2000). Contemporary Environmental Accounting: Issues, Concepts and Practice. URL: <http://books.google.co.in/books>. (дата звернення 21.02.2017р.).

32. Schaltegger, S. and Stinson, C. (1994): Issues and Research Opportunities in Environmental Accounting. Discussion paper 9124; Basel: Wirtschaftswissenschaftliches Zentrum.

Sokil Oleg

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Accounting and Taxation Department

Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine

E-mail: sokil.oleg@yandex.ru

SUSTAINABILITY ACCOUNTING AS A NEW FORM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT

Abstract

Introduction. The theme of sustainable development first appeared and began actively discussed in 70-80th years of twentieth century. Sustainable development of the international community and specifically of each country depends on the proper accounting for sustainable development. However, this question now is not quite worked out in the context of complex social and environmental accounting, and in the result is the option of accounting and analytical support of sustainable development.

Methods. The following methods are used in the article: observation, comparison, empirical method, monographic method of induction and deduction, the method of synthesis, abstract and logical method for theoretical generalizations and drawing conclusions and scientific understanding.

Results. On the basis of the conducted studies it is found that the concept of social and environmental accounting in Ukraine has not received logical completion of a complex existing knowledge systems. It was determined the symbiosis of these types of accounting, as sustainable accounting, was not researched enough before. Nevertheless, the concept of sustainable development of social and environmental accounting is clarified after scientific research and regulatory sources and the definition of a new model of Ukrainian accounting "Sustainability Accounting" is formed.

Discussion. The next step for future research is to develop the concept and accounting methodology of sustainable development with the definition.

Keywords: sustainable development, social accounting, environmental accounting, accounting of sustainable development

References

1. Matthews M.R., Perera M.H.B. (1999) *Teoriya buhgalterskogo ucheta uchebnik* [Theory of accounting: textbook]. (Ya.V. Sokolov, I.A. Smirnova trans). Moscow : UNITI.
2. Levyc'ka S.O. (2014). Social'nyj oblik: metodychnyj pidhid ta organizacijne zabezpechennja [Social accounting, methodical approach and organizational support] *Management and business in Ukraine: stages of development and problems*. 797, 255-262
3. Derij V.A. (2014). Oblikovi ta analitychni komponenty nefinansovoi' zvitnosti ta i'h rol' v ekonomichnij systemi. [Accounting and analytical components of the financial statements and their role in the economic system] *Proceedings of Disclaimers VNAU. Series: Economics*. 2, 95-103
4. Amelina A., Syekirina N.V. (June 2013). *Suchasnyj stan ta naprjamky rozvytku socioorijentovanogo obliku v Ukraїni. [The current state and direction of sotsioorijentovanoho registered in Ukraine]* Materials Int. Conference «Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education 2013». <http://www.sworld.com.ua/konfer31/505.pdf>
5. Sokolov Ja.V. (2004). *Ystoryja buhgalterskogo ucheta: Uchebnyk*. [History of accounting: Textbook.] Moscow : Fynansi y statystyka.
6. Gejjer E.S. (2010). Vplyv vydiv obliku na metodologiju vyznachennja finansovogo rezul'tatu [The impact on the types of accounting methodology for determining financial results] *Journal DonNUET. Series: Economic Science*, 3(37), 342-349.
7. Aligadzhieva, E.M. (2010) *Jekologo-social'nyj uchet i analiz korporativnoj otchetnosti v uslovijah MSFO* [Environmental and social analysis of the accounting and corporate reporting under IFRS] (Unpublished candidate dissertation). Russian University of Peoples' Friendship. Orel.
8. Gerasimenko O. (2012). Social'nyj oblik ta nefinansova zvitnist' jak instrumenti realizacii social'noi vidpovidal'nosti [Social accounting and reporting non-financial instruments as implementing social responsibility] *Bulletin of Kyiv National University n.a. Taras Shevchenko. Economy*, 137, 39-42.
9. Zaharova, T.V., Kamysovskaja, S.V. (2011). Institucional'nye aspekty formirovanija social'noj otchetnosti: rossijskij i mezhdunarodnyj podhod [Institutional aspects of the formation of social reporting: Russian and international approach] *Theory of Economics and Management of National Economy*, 4(20), 84-92.
10. Bogdanova, Zh.A. (2013). Razvitie social'nogo ucheta: opredelenie osnovnyh ponjatij [The development of social accounting: the definition of the basic concepts] *Scientific Production Journal "Innovative Economy"*, 7(45), 293-296.
11. Mizikovskij, E.A. (2002). *Teorija buhgalterskogo uchjota: uchebnik* [Theory of accounting: a textbook]. Kiyv : Economist.
12. Butynec, F.F. (Ed.). (2008). *Buhgalterskij uchet, kontrol' i analiz: social'nye orientiry: Rezul'taty nauchnyh issledovanij problem buhgalterskogo ucheta i kontrolja Zhitomirskoj nauchnoj buhgalterskoj shkoly* [Accounting, control and analysis: social orientation: The results of problems research of accounting and control of Zhytomyr scientific accounting school]. Zhytomyr : ZHSTU.
13. Stoun, D., Hitching, K. (1994). *Buhgalterskij uchjot i finansovyj analiz: podgotovitel'nyj kurs* [Accounting and financial analysis: a preparatory course] (Ju. A. Ogibina trans) St.Peterburg : Litera Plus.
14. Schaltegger Stefan, Burritt Roger, (2000) *Environmental Management Accounting - Overview and Main Approaches*. Center for Sustainability Management (CSM) Lueneburg and Canberra.
15. Pelin'o, L.M. (2008). Misce ekologichnogo obliku v suchasnij sistemi buhgalters'kogo obliku ta jogo vazhlyve znachennja v sferi ohoroni dovkillja [Place of environmental accounting in modern accounting system and its importance in the field of environmental protection]. *Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine*, 18.2, 70-75.
16. Len' V.S., Koliveshko, O.M. (2014). Ekologichnij oblik: ponjattja ta zmist [Environmental accounting: the concept and content]. *Journal of Chernihiv State Technological University. A series of accounting, control and audit: theoretical and methodological aspects*. 2(74), 223-229.
17. Voronov's'ka, O.V. (2011). Sutnist' i rozvitok ekologichnogo obliku [The essence and the development of environmental accounting]. *Galician Economic Journal*. 2(31), 195-200.
18. Documents of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. On environmental accounting as a tool for sustainable development. Retrieved from http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5Brussian_documents%5D/%5B2004%5D/%5BParis_2004%5D/Rec.1653-Rus.asp
19. Taranicheva, O.V. (2012). Jekologicheskie zatraty promyshlennyh predpriyatij [Environmental costs of industrial enterprises]. The innovative development of Russian economy: a new stage, Retrieved from

nauch/sc_article/2012/04/Taranicheva.shtml.

20. Suprunova, E.A. Razvitie jekologicheskogo ucheta v uslovijah jekologizacii proizvodstva [Development of environmental accounting in a cleaner production] Retrieved from imek-kmm.ru/.../aa209252449c93744325e79f0c446971.doc.html.

21. Len', V.S. (2012). *Buhgalters'kij oblik v Ukraïni. Osnovi ta praktika* [Accounting in Ukraine. Fundamentals and Practice]. Ternopil. Navchalna Kniga.

22. The English-Russian Dictionary of Economics. Retrieved from http://economy_en_ru.academic.ru/22562.

23. Kozhuhova, O.S. (2012). Jekologicheskij uchet i jekologicheskij kontrolling: vzaimosvjaz' i integracija [Environmental accounting and environmental controlling: the interconnection and integration]. *Economic systems management: an electronic scientific journal*. Retrieved from <http://www.uecs.ru/ekonomikapirodopolzovaniyz/item/1165-2012-03-26-11-23-42>

24. Lizogub, R.P. (May 2012). *Udoskonalennja informacijnoi skladovoi planuvannja ta upravlinnja ekologichnimi vitratami* [Improving the information component of environmental planning and management costs]. IV International scientific-practical conference "Quality of economic development: global and local aspects". Retrieved from http://www.confcontact.com/2012_05_25/2_lizogub.php

25. Sahno, L.A. (2009). Ekologichnij oblik i audit v reformuvanni tradicijnoi sistemi obliku na pidpriemstvi [Environmental accounting and auditing reform the traditional system of accounting in the company]. *Accounting and Finance AIC*. 1, 89-92.

26. Kirsanova, T.A., Kirsanova, E.V, Luk'janihin V.A. (Ed.). (2004). *Jekologicheskij kontrolling – instrument ekomenedzhmenta* [Environmental Controlling - tool eko-management]. Symi : Kozac'kij val.

27. Il'icheva, E.V. (2010). *Jekologicheskij uchet v uslovijah realizacii politiki jekologicheskoi sbalansirovannosti* [Environmental accounting in the conditions of implementation of the environmental policy of balance]. (Unpublished doctoral dissertation). Orel State Technical University. Orel.

28. Rubanova, N. N. (2005). *Jekologicheskij uchet na predprijatijah promyshlennosti stroitel'nyh materialov* [Environmental accounting at the enterprises of the building materials industry]. (Unpublished candidate dissertation). Stavropol State Technical University. Stavropol.

29. Cheprakova, T.N. (2006) *Buhgalterskij jekologicheskij uchet v sisteme upravlennja organizacijami APK (na primere otraslej rastenievodstva Stavropol'skogo kraja)* [Environmental accounting in agribusiness organizations management system (for example, sectors of the Stavropol Territory crop). (Unpublished candidate dissertation). Stavropol State Technical University. Stavropol.

30. Sannikova, I.N. (2009). Na puti k buhgalterskomu jekologicheskomu uchetu i otchetnosti [On the way to the Balance Environmental Accounting and Reporting]. *International accounting*. 3, Retrieved from <http://www.lawmix.ru/bux/32193>.

31. Schaltegger, S., & Burritt, R. (2000). *Contemporary Environmental Accounting: Issues, Concepts and Practice*. Retrieved from <http://books.google.co.in/books>.

32. Schaltegger, S. and Stinson, C. (1994): Issues and Research Opportunities in Environmental Accounting. Discussion paper; Basel: *Wirtschaftswissenschaftliches Zentrum*.



ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ
ВПРОВАДЖЕННЯ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
ОБЛІКУ



INSTITUTIONAL FRAMEWORK
OF THE INTRODUCTION
OF INTERNATIONAL
ACCOUNTING STANDARDS

УДК 657.1
JEL Classification M40

Щирба Ірина

к.е.н., доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна

E-mail: i.shchyryba@theu.edu.ua

Рябініна Наталія

здобувач кафедри обліку і економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна

E-mail: natasha.ryabinin@ukr.net

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Анотація

Вступ. Глобалізація економіки, всебічне поглиблення міжнародних відносин, виникнення та розвиток транснаціональних корпорацій, холдингових компаній, промислово-фінансових груп тощо, обумовили необхідність гармонізації та стандартизації обліку на міжнародному рівні.

Методи. В статті використані загальнонаукові методи аналізу та синтезу індукції і дедукції, сходження від абстрактного до конкретного, а також специфічні методи аналізу: групування, порівняння, взаємного вивчення господарських процесів та інші.

Результати. Суспільно-еволюційні зміни, економіко-реформаторські перетворення, відсутність концепції подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні, криза сучасної облікової теорії спричинили проблему невідповідності теоретико-методологічного забезпечення розвитку бухгалтерського обліку суспільно-економічним реаліям. Національна економіка України перейшла в стан формування глобального інформаційного суспільства, який теорією бухгалтерського обліку не досліджувався.

Перспективи. Виникли завдання, вирішення яких вимагає створення Концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні в умовах становлення глобального інформаційного суспільства як ідеології та державного документа на основі новітньої парадигми, формування якої зумовлено змінами в суспільстві.

Ключові слова: бухгалтерський облік, глобалізація, міжнародні стандарти фінансової звітності, положення (стандарт) бухгалтерського обліку, модель бухгалтерського обліку

Вступ. Глобалізація економіки, всебічне поглиблення міжнародних відносин, виникнення та розвиток транснаціональних корпорацій, холдингових компаній, промислово-фінансових груп тощо, обумовили необхідність гармонізації та стандартизації обліку на міжнародному рівні.

У зв'язку з цим, 29 червня 1973 року на підставі угоди, укладеної між професійними

бухгалтерськими організаціями десяти індустріально розвинутих країн світу був створений Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, який у травні 2000 року був перейменований на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (далі – Рада з МСБО). Її діяльність спрямована на максимально можливу гармонізацію національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі - П(С)БО) та облікових політик різних країн світу шляхом розробки та впровадження в інтересах громадськості єдиної системи зрозумілих та прийнятних Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі - МСФЗ). За період діяльності Комітетом і Радою з МСБО видано 41 МСБО та 8 МСФЗ, з яких сьогодні діє 30 МСБО і 8 МСФЗ.

Економічні перетворення в Україні та процеси формування і розвитку ринкових відносин супроводжується перебудовою господарського механізму і управління на всіх рівнях. Хоча за роки незалежності України і відбулися певні зміни в економічній сфері, однак досі не сформувалася чітка система управління економікою, складовою якої є бухгалтерський облік. Якщо ідеологія і логіка бухгалтерського обліку в минулому підпорядковувалися командно-адміністративній системі управління, то тепер вони вимушені трансформуватися в напрямі децентралізації управління та оновлення теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку. Бухгалтерські рахунки служать фундаментом національної системи рахівництва. У них фіксується інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства на мікрорівні, узагальнюються дані за допомогою системи національних рахунків на макрорівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку національної системи бухгалтерського обліку та впливу на облікову систему глобалізаційних процесів знайшли свої відображення у працях провідних зарубіжних і вітчизняних вчених: М.Т. Білухи, М.І. Бондаря, Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, А.М. Герасимовича, С.Ф. Голова, З.В. Гуцайлюка, П.Є. Житного, В.М. Жука, З.-М.В. Задорожного, В.Б. Івашкевича, Л.М. Кіндрацької, Г.Г. Кірейцева, Я.Д. Крупки, М.В. Кужельного, Ю.А. Кузьмінського, С.О. Левицької, Н.М. Малюги, Є.А. Мізіковського, Є.В. Мниха, В.Б. Моссаковського, Л.В. Нападовської, В.П. Пантелєєва, В.М. Пархоменка, О.А. Петрик, О.А. Петрука, М.С. Пушкаря, В.С. Рудницького, П.Т. Саблука, С.В.Свірко, В.В. Сопка, Л.К. Сука, П.Я. Хомина, Л.А. Чайкоської, Л.В. Чижевської, М.Г. Чумаченка, В.Г. Швеця, В.О. Шевчука, М.М. Шигун, І.Й. Яремка та інших. У працях цих вчених, присвячених розвитку системи бухгалтерського обліку в Україні, основна увага приділялась його реформуванню та обґрунтуванню необхідності застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ).

Мета. Основною метою статті є дослідження впливу глобалізаційних процесів на теоретико-методологічна та організаційно-методичні положення бухгалтерського обліку в Україні.

Методологія дослідження. У статті застосовувалися загальнонаукові методи аналізу та синтезу індукції і дедукції, сходження від абстрактного до конкретного, а також специфічні методи аналізу: групування, порівняння, взаємного вивчення господарських процесів та інші.

Результати. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) – це цілісна, постійно вдосконалювана система обліку та фінансової звітності, що узагальнює облікові принципи і правила складання фінансових звітів. Ці стандарти виникли в результаті посилення процесів економічної інтеграції країн і спрямовані на зближення методології обліку та звітності в різних країнах світу. Міжнародні стандарти ґрунтуються на узагальненні досягнень теорії та практики обліку країн з розвинутою ринковою економікою і стосуються питань, які мають принципове значення для розуміння методики обліку та логіки отримання інформації щодо окремих об'єктів. Сукупність стандартів приводить процес господарювання до певної моделі, яка виражається у системі обліку через його гармонізацію. Мета стандартів – однозначне тлумачення концепції, принципів, правил алгоритмів обліку в різних країнах світу. Вони не визначають порядок ведення обліку, а лише описують загальноприйняті принципи обліку та подання інформації у фінансових звітах.

Розвиток ринкових відносин в Україні, інтеграція її економіки в світове економічне співтовариство обумовлюють формування системи бухгалтерського обліку відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів та стандартів.

Процес трансформації обліку в Україні розпочався в середині 1992 року. Зокрема, Президентом України був виданий Указ № 303/92 від 23.05.1992 року «Про перехід до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики» [5]. На підставі цього Указу була утворена Координаційна рада з питань організації переходу України на міжнародну систему обліку і статистики, відповідні робочі групи з провідних працівників міністерств і відомств України, науковців і фахівців, визначені конкретні заходи, розроблена та затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 326 від 04.05.1993 року Державна програма переходу на міжнародну систему обліку і статистики [6]. Згідно з цією програмою передбачалося створення до кінця 1996 р. методологічно-правової бази обліку в Україні.

Для виконання цієї програми були прийняті закони України «Про державну статистику», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», «Про аудиторську діяльність» та інші нормативні документи, зроблено доповнення до Плану рахунків бухгалтерського обліку, які відобразили зміни в господарській практиці підприємств тощо.

Незважаючи на прийняті законодавчі акти та інші нормативні документи, зміни в системі обліку відбувалися дуже повільно, і через ряд об'єктивних і суб'єктивних причин не привели до радикальних зрушень у виконанні даної програми. Тому, процеси трансформації обліку відповідно до міжнародних стандартів вимагали подальшої великої роботи.

Оскільки затверджена постановою Кабінету Міністрів України №326 від 04.05.1993 року [6]. Державна програма переходу на міжнародну систему обліку і статистики не була повністю виконана, то у зв'язку з тим в 1998 році була прийнята нова «Програма реформування система бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів» (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України №1706 від 28.10.1998 року) [7], яка передбачала проведення ряд заходів щодо послідовного реформування системи обліку відповідно до міжнародних стандартів з врахуванням традицій обліку в нашій країні.

Аналіз прийнятих законодавчих актів та нормативних документів свідчить про те, що трансформація бухгалтерського обліку в Україні відповідно до міжнародних стандартів здійснюється на основі британо-американської моделі обліку, однак діюча система бухгалтерського обліку в Україні дуже близька до континентальної моделі обліку.

Зокрема, це застосування деяких загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (суцільне документування господарських операцій; подвійний запис господарських операцій; грошова оцінка; узагальнення інформації на рахунках; інвентаризація майна і зобов'язань; систематичне складання фінансової звітності тощо); державне регулювання обліку; облікова політика спрямована на задоволення потреб державних органів; тісний зв'язок бухгалтерського обліку з системою оподаткування; контроль за веденням бухгалтерського обліку здійснюється податковими органами; уніфікація форм звітності; централізований План рахунків тощо.

Крім цього, враховуючи політичну та економічну зацікавленість нашої країни до ЄС, а також те, що в основі континентальної моделі лежать загальноприйняті у міжнародній практиці принципи обліку і Директиви ЄС, які визначають основні правила ведення обліку в цих країнах, і разом з тим залишають за ними право вносити зміни в національну систему обліку з врахуванням особливостей розвитку країни, то в такому випадку при трансформації бухгалтерського обліку в Україні необхідно взяти за основу континентальну модель обліку.

Разом з тим, механічне перенесення основних положень континентальної моделі обліку в нашій країні не вирішить цієї проблеми. Для сучасного етапу розвитку економіки України, більш прийнятним буде еволюційний шлях реформування бухгалтерського обліку на основі континентальної моделі з врахуванням позитивних сторін вітчизняної системи обліку.

Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що трансформація бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів є однією з передумов реформування економіки будь-якої країни.

Для України проблема трансформації бухгалтерського обліку має важливе економічне і політичне значення, оскільки дає можливість:

- привести систему бухгалтерського обліку та фінансової звітності відповідно до ринкових перетворень в економіці України;
- зробити зрозумілою фінансово-господарську діяльність вітчизняних підприємств;
- надати всім заінтересованим користувачам повну та достовірну інформацію щодо реального фінансового стану підприємства;
- підняти довіру іноземних партнерів до фінансової інформації вітчизняних підприємств, а це в свою чергу дозволить залучити в економіку України необхідні кошти для її розвитку;
- створити умови для залучення вітчизняних підприємств до міжнародних ринків капіталу, завдяки зрозумілості фінансової звітності для зарубіжних користувачів інформації;
- збільшити приток іноземних інвестицій в Україну через максимально адаптоване і прозоре для інвесторів інформаційне середовище;
- забезпечити інтеграцію в Європейський та міжнародний фондові ринки, встановити відкритість та прозорість ринку цінних паперів України, закласти основи для здорової конкуренції на цьому ринку, а також захистити права його учасників;
- оздоровити економіку нашої країни і внаслідок чого Україна може посісти гідне місце серед провідних держав світу.

Однією з особливостей впливу глобалізаційних процесів є широке використання новітніх конкурентоспроможних інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, зокрема в економіці України. Існуюча система бухгалтерського обліку консервативна і не досконала, не враховує сучасних умов функціонування господарюючих (економічних) суб'єктів, не використовує останніх досягнень в сфері інформаційно-комунікаційних технологій і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення. Відсутність належного теоретичного обґрунтування бухгалтерського обліку як науки, зумовлює гальмування розвитку облікової системи в умовах впливу глобалізаційних процесів в Україні.

Розвиток бізнесу його транснаціоналізація внаслідок глобалізації, формування якісно нового економічного середовища, розмивання національних бар'єрів у веденні господарської діяльності, підвищення гнучкості та інтегрованості бізнес-процесів зумовлюють потребу у трансформації системи інформаційного забезпечення управління підприємствами на мікрорівні та прийняття макроекономічних рішень.

Система бухгалтерського обліку є одним з важливих елементів ринкової інфраструктури, що пов'язує в єдине інформаційне середовище дані за кожним суб'єктом господарювання, видами економічної діяльності, економікою в цілому. В країнах з розвинутою ринковою економікою прослідковується концепція до сприйняття бухгалтерської системи як важливого елементу національної безпеки та дієвого фактору економічної експансії.

Теоретичне обґрунтування перспектив розвитку економіки, визначення стратегічних цілей національної економічної політики неможливо здійснити без поглибленого дослідження та оцінки стану бухгалтерського, його теоретико-методологічних основ, адже облік виступає головним інструментом виміру та управління економікою на всіх рівнях. В умовах глобалізації та становлення інформаційного суспільства відбувається трансформація теорії та практики бухгалтерського обліку. З розвитком глобалізаційних процесів та інформаційно-комунікаційних технологій розвиваються нові погляди на бухгалтерський облік. За своєю суттю бухгалтерський облік має бути засобом ефективного інформаційного забезпечення всіх зацікавлених користувачів. Однак в Україні на державному рівні бухгалтерський облік розглядається насамперед як інструмент державного регулювання, а не як інструмент ефективного інформаційного забезпечення бізнесу і суспільства.

Реформування бухгалтерського обліку в Україні здійснюється без належного теоретичного обґрунтування. Через таке ставлення до бухгалтерського обліку на державному рівні можуть бути пояснені труднощі в його реформуванні і розвитку, які простежуються на даному етапі. Відповідно, виникає потреба оновлення складових системи бухгалтерського обліку, що має відбуватися з

урахуванням дії закону адекватності системи обліку рівню розвитку національної економіки та продуктивних сил суспільства, а також притаманних його економічних відносин та сформованому культурно-ментальному середовищу. Така ситуація зумовлює необхідність перегляду теоретико-методологічних основ та організаційно-методичного забезпечення перспектив розвитку бухгалтерського обліку в глобальному інформаційному суспільстві є справою актуальною і невідкладною.

Практика реформування бухгалтерського обліку в Україні свідчить про постійне його удосконалення. Відповідно до Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів (затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.1998р., №1706) Верховною радою України був прийнятий Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», за наказами Міністерства фінансів України були затверджені новий План рахунків та Інструкція про його застосування, а також національні положення (станданти) бухгалтерського обліку тощо, які наблизили вітчизняну систему бухгалтерського обліку до загальноприйнятих в міжнародній практиці принципів та стандартів. В 2007 р. розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 р., №911-р було схвалено Стратегію застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, метою якої визначено удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу [8]. У зв'язку з цим, 12.05.2011р. Верховною радою України був прийнятий закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №3332-VI, яким була введена в дію стаття 12-1 «Застосування Міжнародних стандартів» [2]. Відповідно до п. 2 ст. 12-1 передбачена обов'язковість застосування МСФЗ для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності публічних акціонерних товариств, банків, страховиків, а також підприємств, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Всі інші підприємства згідно з п.3 ст. 12-1 цього ж Закону можуть використовувати МСФЗ для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності на підставі самостійного рішення [4].

Отже, в Україні закладено нормативно-правову базу для подальшого реформування бухгалтерського обліку вітчизняних підприємств на підставі МСФЗ. Аналіз прийнятих законодавчих актів та нормативних документів свідчить про те, що покладені в їх основу МСФЗ і вітчизняні наукові розробки з питань розвитку бухгалтерського обліку в нашій країні мають в більшій мірі регуляторний характер та направлені здебільшого на організацію практичної сторони ведення бухгалтерського обліку. В тих документах відсутнє теоретико-методологічне, теоретичне підґрунтя вирішення принципових положень, що мають бути покладені в основу раціональної побудови системи бухгалтерського обліку в Україні. Таким чином, реформування бухгалтерського обліку в Україні здійснюється без належного теоретичного обґрунтування.

Розвиток і поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів, які характеризують сучасну міжнародну економіку, сприяють формуванню принципово нових вимог до глобального інформатизації суспільства. Сучасний період розвитку економіки України пов'язаний з пошуком стійкого руху до глобального інформаційного суспільства. Свідченням цього є прийнятий Верховною радою Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» в якому, визначено національну політику інформаційного суспільства в нашій країні [3]. Тому одним із головних пріоритетів розвитку вітчизняного суспільства є його інформатизація як на рівні держави, так і на локальному рівні підприємств. Інформація в системі управління відіграє важливу роль. Існуюча на сьогодні система бухгалтерського обліку в умовах формування глобального інформаційного суспільства не забезпечує надання користувачам необхідної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. Про це свідчить як критика існуючої системи бухгалтерського обліку внутрішніх та зовнішніх користувачів облікової інформації, так і критика з боку представників бухгалтерського наукового співтовариства. В умовах глобалізації економіки та становлення інформаційного суспільства відбувається трансформація теорії та

практики бухгалтерського обліку. З розвитком інформаційних технологій розвиваються нові погляди на бухгалтерський облік. Така ситуація зумовлює необхідність перегляду теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку для забезпечення його адекватності потребам користувачів бухгалтерської інформації на основі врахування змін, що відбуваються в економічній системі. Національна економіка України перейшла в стан, який теорією бухгалтерського обліку не досліджувався. Виникли завдання, вирішення яких вимагає створення Концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні, як ідеології та державного документа на основі нової парадигми, формування якої зумовлено змінами в суспільстві.

На відміну від України, в більшості пострадянських країн (Росія, Молдова, Казахстан та ін.), такі концептуальні документи прийняті, положення яких направлені на адаптоване до національних потреб запровадження МСФЗ. Система бухгалтерського обліку є єдиним з найбільш важливих елементів ринкової інфраструктури, що пов'язує в єдине інформаційне середовище дані за кожним суб'єктом господарювання, видами економічної діяльності, економікою в цілому. Розвиток бізнесу, його транснаціоналізація внаслідок глобалізації, поява нових організаційно-правових форм господарювання, які виходять за межі національної економіки вимагають розробки та запровадження Концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні як цілісної, ефективно діючої підсистеми управління національною економікою з сучасним нормативно-правовим, інформаційно-методичним потенціалом, методологічним та програмно-технологічним потенціалом, який підлягає постійному удосконаленню та динамічному розвитку.

Висновки і перспективи. Необхідно зазначити, що реформування системи бухгалтерського обліку, яке відбувається з урахуванням МСФЗ, позитивно вплинуло на розширення інформаційних можливостей бухгалтерського обліку.

Однак, необхідно відзначити те, що цілий ряд теоретико-методологічних та організаційно-методичних питань удосконалення бухгалтерського обліку в глобальному інформаційному суспільстві залишаються невирішеними і дискусійними, зокрема, серед вітчизняних економістів немає консенсусу щодо :

- теоретико-прогностичних аспектів розвитку бухгалтерського обліку в умовах становлення глобального інформаційного суспільства;
- впливу на теорію і практику бухгалтерського обліку сучасних економічних теорій та інформаційно- комунікаційних технологій;
- уточнення принципів та методів бухгалтерського обліку в глобальному інформаційному суспільстві;
- інституціонального забезпечення розвитку бухгалтерського обліку на міжнародному, регіональному та національному рівнях;
- плюралізму та неврегульованості облікової методології;
- удосконалення методологічного інструментарію бухгалтерського обліку як науки;
- тестування елементів бухгалтерської методології на основі врахування економічної сутності об'єктів глобального інформаційного суспільства;
- розробки організаційно - методичних аспектів бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань, витрат, доходів та фінансових результатів глобального інформаційного суспільства.

Суспільно-еволюційні зміни, економіко-реформаторські перетворення, відсутність концепції подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні, криза сучасної облікової теорії спричинили проблему невідповідності теоретико-методологічного забезпечення розвитку бухгалтерського обліку суспільно-економічним реаліям. Національна економіка України перейшла в стан формування глобального інформаційного суспільства, який теорією бухгалтерського обліку не досліджувався. Виникли завдання, вирішення яких вимагає створення Концепції розвитку бухгалтерського обліку в Україні в умовах становлення глобального інформаційного суспільства як ідеології та державного документа на основі новітньої парадигми, формування якої зумовлено змінами в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», №3332-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3332-17>
3. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», № 537-16. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
4. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010
5. Указ Президента України «Про перехід до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики», № 303/92 від 23.05.1992 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/303/92>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Державна програма переходу на міжнародну систему обліку і статистики», № 326 від 04.05.1993 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-93-%D0%BF>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів», №1706 від 28.10.1998 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-%D0%BF>
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні», №911-р від 24.10.2007 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>

Shchyrba Iryna

Ph.D. in Economics, Associate Professor
Department of audit, inspection and analysis
Ternopil National Economic University

E-mail: i.shchyrba@theu.edu.ua

Ryabinina Natalia

researcher, department of accounting and economical
and legal support of agricultural business
Ternopil National Economic University

E-mail: natasha.ryabinin@ukr.net

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE ACCOUNTING SYSTEM OF UKRAINE

Abstract

Introduction. The globalization of the economy, a comprehensive deepening of international relations, the emergence and development of transnational corporations, holding companies, financial and industrial groups, etc., caused the necessity of the harmonization and standardization of accounting on the international level.

Methods of research – general methods of analysis and synthesis, induction and deduction, the ascent from the abstract to the concrete and also specific methods of analysis: clustering, comparison, etc.

Results. Social and evolutionary changes, economic reform conversion, absence of developing of the concept of accounting in Ukraine, the crisis of modern accounting theory causing trouble of mismatching of the theoretical and methodological support of accounting development towards the existing social and economic realities.

Discussion. There were problems that requires a creating the Concept of accounting development in Ukraine in the conditions of the global information society as national ideology and as a state document based on the latest paradigm, the formation of which is caused by changes in society.

Keywords: accounting, globalization, international accounting standards, national regulations (standards) of accounting, model of accounting.

References

1. Instruction on the application of the Plan of Accounts of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations. Retrived from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>
2. Law of Ukraine "On amendments to the Law of Ukraine" On Accounting and Financial Reporting in Ukraine », №3332-VI. Retrived from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3332-17>
3. The Law of Ukraine "On the Fundamentals of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015»,

№ 537-16. Retrived from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

4. International Financial Reporting Standards [electronic resource]. Retrived from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010

5. Decree of the President of Ukraine "On the transition to the common practice in international accounting and statistics», № 303/92 from 23.05.1992. Retrived from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/303/92>

6. Decision of The Cabinet of Ministers of Ukraine "State program of transition to international accounting system and statistics», № 326 from 05.04.1993 year. Retrived from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/326-93-%D0%BF>

7. Decision of The Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of Accounting Reform of the International Standards», №1706 from 28.10.1998. Retrived from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-%D0%BF>

8. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Strategy of Adoption of International Financial Reporting Standards in Ukraine", №911-p of 24.10.2007 p. Retrived from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80>



БУХГАЛТЕРСЬКА ТЕРМІНО-
СИСТЕМА ТА РЕГУЛЯТОРНА
ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ОБЛІКУ,
КОНТРОЛЮ ТА АУДИТУ



ACCOUNTING TERMINOLOGICAL
AND REGULATORY ACTIVITIES IN
THE FIELD OF ACCOUNTING,
CONTROL AND AUDIT

УДК 657.432
JEL Classification M41, D21

Кручак Людмила
аспірантка кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна
E-mail: 14021402lusik@mail.ru

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ

Анотація

Вступ. Аналіз діяльності підприємств з виробництва соків засвідчив, що найбільшу питому вагу у Балансі складає дебіторська заборгованість, пов'язана з розрахунками з покупцями і замовниками. Слід зазначити, що терміни «покупець» і «замовник» зустрічаються в багатьох нормативно-правових актах України, які регламентують окремі галузеві аспекти діяльності. Проте в П(С)БО відсутні дані поняття, що призводить до економічних та юридичних неточностей при укладенні договорів. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій теж є застарілою і призначення субрахунків, які відображають групування інформації стосовно дебіторів, не відповідає реаліям життя. Дослідження присвячене теоретичним і практичним питанням обліку дебіторської заборгованості в ринкових умовах.

Методи. Відповідно до мети в процесі даного дослідження використовувались такі методи: діалектичний метод пізнання, абстрагування, порівняння, монографічний, групування, узагальнення при моніторингу думок науковців, аксіомний, аналізу нормативно-правових актів, а також метод створення теорії при уточненні термінів «покупці» та «замовники».

Результати. Розглянуто питання відображення дебіторської заборгованості в системі рахунків, що вимагає вдосконалення існуючих нормативних документів і, зокрема, Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Доведено відмінність у визначенні понять «покупці» і «замовники», що, в свою чергу, вимагає відкриття окремих субрахунків для їх обліку. Наведено пропозиції щодо відображення товарообмінних операцій та операцій з давальницькою сировиною на субрахунках другого порядку, які повинні бути відображені в Робочому плані рахунків підприємства. Відсутність методичних рекомендацій обліку знижок, які надають покупцям і замовникам, вимагає введення окремого субрахунку, який відображатиме зазначену інформацію.

Перспективи. Питання визначення сутності дебіторської заборгованості та вдосконалення її обліку розглядалось у працях багатьох вчених-економістів, таких як Ф. Ф. Бутинець, О. О. Довжик, В. Н. Жукова, Я. В. Сливка, І. В. Супрунова, С. Л. Береза та інші. Проте, ряд питань, особливо в частині застосування субрахунків для обліку дебіторської заборгованості, залишаються невирішеними.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, покупець, замовник, споживач, знижки, резерв сумнівних боргів, реформування.

Вступ. Дебіторська заборгованість є достатньо впливовим структурним елементом як оборотних, так і необоротних активів. Аналіз діяльності підприємств з виробництва соків засвідчив, що найбільшу питому вагу у Балансі (Звіті про фінансовий стан) (біля 80-90%) складає дебіторська заборгованість, пов'язана з розрахунками з покупцями і замовниками. Слід зазначити, що терміни «покупець» і «замовник» зустрічаються в багатьох нормативно-правових актах України, які регламентують окремі галузеві аспекти діяльності. Проте в нормативних документах, які регулюють процедури ведення бухгалтерського обліку, зокрема, в П(С)БО відсутні дані поняття, що призводить до економічних та юридичних неточностей при укладенні договорів. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій теж є застарілою і призначення субрахунків, які відображають групування інформації стосовно дебіторів, не відповідає реаліям життя. Стаття присвячена теоретичним і практичним питанням обліку дебіторської заборгованості в ринкових умовах. Метою статті є обґрунтування і уточнення термінології, яка використовується при здійсненні операцій з покупцями і замовниками, а також визначення шляхів реформування групування інформації щодо дебіторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання визначення сутності дебіторської заборгованості та вдосконалення її обліку розглядалось у працях багатьох вчених-економістів, таких як Ф. Ф. Бутинець, О. О. Довжик, В. Н. Жукова, Я. В. Сливка, І. В. Супрунова, С. Л. Береза та інші. Проте, ряд питань, особливо в частині застосування субрахунків для обліку дебіторської заборгованості, залишаються невирішеними.

Мета. Уточнення термінології, яка використовується при здійсненні операцій з покупцями і замовниками, а також визначення шляхів реформування групування інформації щодо дебіторської заборгованості в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Методологія дослідження. Застосовано в процесі даного дослідження діалектичний метод пізнання, абстрагування, порівняння, монографічний, групування, узагальнення при моніторингу думок науковців, аксіомний, аналізу нормативно-правових актів, а також метод створення теорії при уточненні термінів «покупці» та «замовники».

Результати. В літературних джерелах достатньо часто поняття «покупець» і «замовник» отождествлюють, так, зокрема, подібну позицію озвучує А. Н. Азриалян [1, С.346] та Н. А. Голощапов [3, С.103], які вважають, що «замовник – це покупець (юридична особа, фірма), який звернувся до постачальника із заявою на постачання якого-небудь товару та (або) виконання яких-небудь послуг». Вважаємо, що таке визначення є неточним, оскільки факт здійснення та реєстрації господарської операції при застосуванні вказаних термінів не співпадає у часі. Справді, юридичний статус особи-замовника передбачає здійснення певних заходів, які передують виробництву продукції, або наданню послуг: оформлення відповідної заявки, оформлення відповідних проектів, ескізів на майбутню продукцію, надання певних гарантій кінцевого придбання продукції, можлива сплата авансу. Особа ж «покупець» передбачає придбання уже готового продукту без попереднього замовлення щодо його виробництва.

Аналіз нормативних актів, які регулюють правовідносини між суб'єктами господарського життя дозволяє стверджувати, що у відношенні терміну «покупець» немає універсального визначення, оскільки йде прив'язка терміну до конкретного правочину господарського життя. Зокрема, при визначенні поняття «покупець» в таких операціях як торгівля цінними паперами, практично, не зазначається спосіб набуття власності, а лише умови виконання контракту (тобто не обов'язково сплатою коштів), при операціях, пов'язаних з майном і аукціонною діяльністю, покупець трактується, здебільшого, як переможець аукціону. І лише при операціях з різними видами виробничих запасів у галузевих відомствах зазначається набуття власності, через закупівлю і то не завжди. Термін «покупець» рідко вживається по відношенню до послуг.

Аналогічну ситуацію ми спостерігаємо і при аналізі нормативних документів, де зустрічається термін «замовник». Однак спільним є те, що замовник обов'язково попередньо

складає замовлення на певну продукцію чи послуги. При цьому він, в окремих випадках, має право відслідковувати виконання замовлення. Оплату або інше погашення заборгованості замовник здійснює по частинах, в міру виконання певних етапів. Крім того, замовник обов'язково укладає письмовий контракт, для покупця ж це не завжди є обов'язковим і контракт може бути укладено в усній формі.

Таким чином, можна констатувати, що поняття «замовник» є значно ширшим від поняття «покупець» і їх неправомірно ототожнювати ні з науково-теоретичної, ні з юридично-правової точки зору.

З точки зору бухгалтерського обліку відмінність також полягає у визначенні отриманого доходу від операцій з покупцями і замовниками, а також понесених витрат, які супроводжують вказані операції [4]. Відмінності у вказаних поняттях зображені в табл.1.

Проаналізувавши визначення нормативно-правових актів, пропонуємо дати таке трактування термінів «покупці» і «замовники»:

«Покупець - це суб'єкт договірних відносин, який зобов'язується виконати укладений у різній формі (усній чи письмовій) контракт з придбання певних активів». Термін «придбання» означатиме, що за вказані активи можуть бути як сплачені грошові кошти, так і поставлені на обмін інші активи.

Таблиця 1

Основні відмінності між статусом «замовник», «покупець», «споживач»

Ознака	Замовники	Покупці	Споживачі
Юридичний статус	Фізична чи юридична особа	Фізична чи юридична особа	Фізична особа
Визначення в бухгалтерських нормативних документах	Немає	Немає	Немає
Визначення в інших нормативних документах	Присутнє у нормативних актах	Присутнє у нормативних актах	Присутнє у нормативних актах
Місце та роль у господарських відносинах	Відображає юридичний статус громадянина або організації, які вступають в регульовані законодавством правовідносини купівлі-продажу, користування послугами	Відображає юридичний статус громадянина або організації, які вступають в регульовані законодавством правовідносини купівлі-продажу, користування послугами	Відображає соціально-економічну роль людини, яка споживає товари та послуги, забезпечуючи попит в економіці
Наявність договору на придбання продукції/послуг	Є обов'язковим, зважаючи на специфіку проведення операції	Є необов'язковим	Є необов'язковим
Відношення до кінцевого продукту/послуги	Як правило, є кінцевим споживачем об'єкту замовлення	Об'єкт придбання може бути перепроданий	Завжди є кінцевий споживачем
Цикл здійснення операції	Включає етап замовлення, етап контролю за виконанням (не завжди), етап отримання продукції замовлення (нерідко частинами), етап погашення заборгованості	Включає етап отримання продукції та її оплати або іншу форму погашення заборгованості	Включає етап отримання продукції та оплати виключно грошима

Продовження табл. 1

Особливості визначення витрат за операцією	Можлива наявність додаткових витрат, які супроводжують операцію (витрати на оформлення замовлення, здійснення контролю за виконанням замовлення)	Витрати визначаються згідно з П(С)БО 16 «Витрати»	X
Особливість визначення доходів за операцією	Дохід може визначатися при кожному етапі реалізації виконання замовлення	Дохід визначається при реалізації продукції/ послуг	X

* систематизовано автором

«Замовник - це суб'єкт договірних відносин, який попередньо здійснює замовлення активів/послуг, укладає письмовий контракт на їх виготовлення/постачання, здійснює контроль за виконанням замовлення і набуває права власності на активи/послуги на умовах, прописаних в контракті».

Вказані визначення, а також вагомі відмінності у здійсненні операцій покупцями та замовниками зумовлюють необхідність розділення вказаних понять у системі бухгалтерських рахунків, особливо, якщо підприємство за різними операціями виступає і покупцем, і замовником. Крім того, уніфікація застосування субрахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» по відношенню до розрахунків з покупцями і замовниками унеможлиблює деталізацію дебіторів і не враховує специфіку розрахунків з ними, а, отже, ускладнює визначення сумнівної дебіторської заборгованості. Тому, вважаємо за необхідне ввести додаткові субрахунки: «Розрахунки з вітчизняними замовниками» та «Розрахунки з іноземними замовниками». Це дозволить підвищити рівень аналітичності у розрахунках з дебіторами і розмежувати передачу права власності на продукцію і моменти закінчення зобов'язань щодо надання послуг замовникам.

Аналізуючи економічний зміст рахунку 36, вважаємо недоцільним залишати субрахунок 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ».

Сам термін «промислово-фінансова група» був законодавчо закріплений у Законі України «Про промислово-фінансові групи в Україні» №438/95–ВР від 25.11.95 р.

Крім ПФГ, виникли промислові групи, фінансові групи, консорціуми, конгломерати, холдинги, тобто об'єднання юридичних осіб, що функціонують як основне і дочірні, що повністю чи частково об'єднують свої ресурси на договірних засадах і діють в торгівлі, ресторанному господарстві та інших, заборонених постановою видах діяльності. Можна стверджувати, що навіть тоді не було ніякої доцільності у введенні субрахунку 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ», оскільки його не можуть застосовувати підприємства зазначених видів діяльності.

Існування прийнятого Закону України № 438/95–ВР від 25.11.95 р було недоцільним як з юридичної, так і з економічної точки зору. Відповідно до Господарського кодексу України (ст.125) промислово-фінансові групи не є юридичною особою і не підлягають державній реєстрації як суб'єкт господарювання. Тобто, промислово-фінансові групи є лише економічною формою взаємодії відповідних фінансових та промислових залежних організацій і їх головного підприємства. Тому вважаємо, що субрахунок 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» потрібно скасувати.

Товарообмінні операції також є причиною виникнення дебіторської заборгованості, при цьому вказаний вид операцій може відбуватися шляхом обміну на подібні активи, що мають однакове функціональне призначення і однакові справедливі вартості, та неподібні активи, які мають різне функціональне призначення і (або) різні справедливі вартості. Треба зазначити, що при здійсненні товарообмінних операцій, особливо подібними активами, контрагент підприємства перестає бути в певному сенсі покупцем або замовником, так як набуває однакові з контрагентом за юридичним та економічним змістом права на нові активи. З іншого боку, він зберігає вказані статуси,

оскільки залишається суб'єктом договірних відносин, так як вказаний вид операцій в обов'язковому порядку передбачає заключення договору.

Подібну специфіку мають і операції з давальницькою сировиною. Це є особливо актуальним для підприємств з виробництва соків, які широко застосовують такі операції.

Такі операції передбачають виникнення трьох ситуацій. Перша ситуація - розрахунок за переробку давальницької сировини проводиться виключно грошовими коштами. В цьому випадку контрагент підприємства виступає звичайним замовником послуги і, відповідно, така операція не буде мати якихось особливостей в обліку. Друга ситуація - замовник послуги по переробці фруктів здійснить розрахунок частиною готової продукції, а частину погасить коштами. Третя ситуація - коли за переробку фруктів замовник повністю розрахується готовою продукцією, тобто, власне, фруктовим соком.

Зважаючи, що останні дві ситуації носять ознаки товарообмінних операцій, пропонуємо відкривати субрахунки другого порядку і відображати це в Робочому плані рахунків.

Таким чином, підсумовуючи дослідження призначення рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» і аналіз його субрахунків, а також результати розмежування термінів «покупець» та «замовник», пропонуємо здійснити деякі корективи (табл. 2).

Таблиця 2

**Авторські пропозиції щодо відображення розрахунків з покупцями і замовниками
в Інструкції про застосування Плану рахунків**

Діяча Інструкція		Авторські пропозиції	
Шифр та найменування субрахунку	Призначення	Шифр та найменування пропонованого субрахунку	Призначення
361. «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	Відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	Відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг
362. «Розрахунки з іноземними покупцями»	Те ж, але для іноземних покупців	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	Те ж, але для іноземних покупців
363. «Розрахунки з учасниками ПФГ»	Призначений для розрахунків головного підприємства з іншими, які входять в ПФГ	363 «Розрахунки з вітчизняними замовниками»	Призначений для розрахунків із контрагентом, який попередньо здійснює замовлення активів/послуг, укладає письмовий контракт на їх виготовлення / постачання, і набуває права власності на активи/послуги на умовах, прописаних в контракті»
364. «Розрахунки за гарантійним забезпеченням»	Відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами	363.1 «Розрахунки за типовими операціями»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, оплата за якими передбачена типовими платіжними інструментами
		363.2 «Розрахунки за товарообмінними операціями»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, які передбачають обмін подібними та неподібними активами.

Продовження табл. 2

		363.3 «Розрахунки за операціями з давальницькою сировиною»	Призначений для Робочого Плану рахунків. Застосовується для розрахунків, які передбачають часткове або повне погашення готовою продукцією, виготовленою на підприємстві - контрагенті замовника.
		36.4 «Розрахунки з іноземними замовниками»	Те ж, що і субрахунок 36.3 тільки з участю іноземного замовника
		365. «Розрахунки за гаран-тійним забезпеченням»	Відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами

* систематизовано автором

Одним з недоліків управління дебіторською заборгованістю є той факт, що, такий важливий інструмент активізації продаж у сучасних умовах як знижки для покупців, на досліджуваних підприємствах задіяний недостатньо.

Зарубіжний досвід свідчить, що знижки покупцю, які прив'язані до часу погашення заборгованості, можна розділити на дві групи: знижки, оформлені за валовим методом (gross method) і знижки, оформлені за чистим методом (net method) [5, 6].

Практика ведення обліку свідчить про відсутність методичних рекомендацій з питання знижок. Згідно нормативних документів не існує необхідності в окремому обліку знижок. В результаті такого підходу знижки випадають із контуру обліково-аналітичної системи і системи контролю, яка діє на підприємстві.

Інструкція до застосування Плану рахунків не містить окремого синтетичного рахунку, чи субрахунку для обліку знижок, що значно утруднює систематизацію інформації про такий інструмент. Підприємства на практиці здійснюють коректувальний запис на субрахунок 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» і субрахунків до рахунку 70 «Доходи від реалізації». Інструкцією до плану рахунків пропонується використовувати субрахунок 704 «Вирахування з доходу», де за дебетом повинна відображатись сума наданих після дати реалізації знижок покупцям, вартість повернених покупцем продукції та товарів, а за кредитом повинно відбуватись списання на фінансові результати. Вважаємо такий підхід методично і логічно неправильним. Зарубіжна практика розділяє поняття «знижки, які використав покупець» і «упущені знижки». Тому змішувати їх на одному рахунку - недоцільно.

Знижки, що використав покупець, необхідно обліковувати на рахунку, який повинен бути регулюючим до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». Тоді він дозволить уточнювати оцінку дебіторської заборгованості. Крім того, зібрана інформація за вказаним рахунком про надані або упущені знижки повинна бути розкрита у додатках до Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», що буде вагомим підґрунтям для аналізу впливу кредитної політики підприємства на прибутки чи збитки.

Оскільки рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» якраз і регулює оцінку дебіторської заборгованості, пропонуємо його перейменувати і відкрити до нього такі субрахунки:

Рахунок 38 «Регулювання дебіторської заборгованості»:

381 «Резерв сумнівних боргів»;

382 «Знижки покупцям в момент здійснення оплати».

Розглянемо практичну ситуацію. Наприклад, підприємство відпустило партію соку на суму 90000 грн. на умовах надання знижки «4/10, д/30», що розшифровується як надання 4% знижки при умові, що буде здійснена оплата протягом 10 днів при загальній вимозі повністю погасити заборгованість протягом 30 днів. Покупець оплатив частину боргу на суму 50000 грн. протягом

періоду дії знижки, а 40000 грн. після закінчення періоду дії знижки. Застосовується валовий метод (табл. 3).

При застосуванні чистого методу знижка, яку не використав покупець розглядається для підприємства як додатковий дохід. Ф. Ф. Бутинець і Л. Л. Горецька пропонують вважати це штрафом, який повинен оплатити покупець, оскільки купує товари в кредит, а не по перерахунку і платить, відповідно, пізніше періоду дії знижки [2, с.367].

Таблиця 3

Пропонована кореспонденція рахунків при застосуванні валового методу розрахунку знижок на продукцію (авторська розробка)

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума
		Дт	Кт	
1.	Відвантажено продукцію	361	701	90000
2.	Сума податкового зобов'язання з ПДВ	701	641	15000
3.	Сплата боргу покупцем протягом дії знижки	311	361	48000
4.	Відображення знижки ($50000 \times 4\% = 2000$ грн.)	382	361	2000
5	Коригування ПДВ	641	382	333
6.	Сплата решти суми боргу після закінчення дії знижки	311	361	40000
7	Списання знижки	701	382	2000

* систематизовано автором

Таким чином, початковий продаж і дебіторська заборгованість відображаються за мінусом знижок, тобто в «чистому вигляді», і з'являється кредитовий рахунок, який повинен відображати упушені знижки. Вказаний рахунок з'являється у звіті про фінансові результати як стаття доходу. Вважаємо, що функції даного рахунку міг би виконувати субрахунок 704 «Вирахування з доходу», для чого необхідно внести відповідні зміни в Інструкцію про застосування до Плану рахунків бухгалтерського обліку.

Розглянемо попередній приклад, залишивши ті ж умови, проте застосуємо чистий метод, який можна застосувати в двох варіантах (табл. 4).

Вважається, що використання чистого методу є більш логічним, оскільки він більше відповідає принципу обачності - доходи і активи відображаються за найменшою з можливих вартостей.

Таблиця 4

Пропонована кореспонденція рахунків при застосуванні чистого методу розрахунку знижок на продукцію (авторська розробка)

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума
		Дт	Кт	
Перший варіант(а) (упушена знижка відображається в кінці терміну оплати)				
1.	Відвантажено продукцію покупцю за мінусом знижки 90000 - (90000 x 4%)	361	701	86400
2.	Сума податкового зобов'язання з ПДВ	701	641	14400
3.	Сплата боргу покупцем протягом дії знижки	311	361	48000
4(а)	Сплата решти суми боргу після закінчення дії знижки	311	361	40000
5(а)	Відображається упушена знижка (40000 x 4%)	361	704	1600
6(а)	В кінці місяця коригування ПДВ	704	641	267
Другий варіант(б) (упушена знижка відображається в день оплати)				
4(б)	Поступлення упушеної знижки від покупців	311	704	1600
5(б)	Погашення заборгованості покупцями	311	361	38400
6(б)	В кінці місяця коригування ПДВ	704	641	267

* систематизовано автором

Порівняльний аналіз методів, які використовуються за рубежом, засвідчив, що нормативна база, яка регулює облік доходів на українських підприємствах, непрямо вказує на близькість надання знижок за оплату в термін до чистого методу обліку знижок, хоча і не містить рекомендації щодо його застосування. Зокрема, в П(С)БО 15 «Дохід» зазначено, що чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

Висновки і перспективи. Питання відображення дебіторської заборгованості в системі рахунків, вимагає вдосконалення існуючих нормативних документів і, зокрема, Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.

В статті доведена відмінність у визначені понять «покупці» і «замовники». Це, в свою чергу вимагає відкриття окремих субрахунків для їх обліку. Крім того, наведено пропозиції, щодо відображення товарообмінних операцій та операцій з давальницькою сировиною на субрахунках другого порядку, які повинні бути відображені в Робочому плані рахунків підприємства.

Піднята проблема відсутності методичних рекомендацій обліку знижок, які надають покупцям і замовникам, вимагає введення окремого субрахунку, який відобразитиме зазначену інформацію.

Реалізація, зазначених пропозицій дозволить покращити групування інформації про склад дебіторської заборгованості і сприятиме прийняттю оптимальних управлінських рішень щодо її регулювання.

Список використаних джерел

1. Азрилияна, А. Н. Большой бухгалтерский словарь. Москва : Институт новой экономики, 1999. 574 с.
2. Бутинець Ф. Ф., Горецька Л. Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навчальний посібник. Житомир: ПП «Рута», 2002. 544 с.
3. Голощапов Н. А., Осипова В. И. Словарь-справочник аудитора. Москва: «Экзамен», 1999. 384 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення 02.10.2016).
5. Сливка Я. В. Актуальні питання щодо обліку розрахунків з покупцями та замовниками: систематизація поглядів. *Вісник ЖДТУ*. 2010. №2. С.178-182.
6. Супрунова І. В. Особливості організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип 2 (23). С. 357–360.
7. Чим відрізняється споживач від покупця: в чому різниця? URL: http://proffunya.xyz/biznes-kar-era-upravlinnja-finasah/keruvannja-biznesom/471-chim-vidriznjaetsja-spozvivach-vid-pokupcja.html#%D1%81_menu (дата звернення 09.10.2016).
8. Шапошников, А. А., Куликова И. В. Совершенствование методики бухгалтерського учёта скидок на предприятии. *Вестник Алтайского государственного аграрного университета*. 2009. № 2. С. 76-80.

Kruchak Ludmila

Ph.D. Student, Department of Audit, Audit and Analysis

Ternopil National Economic University

Ternopil, Ukraine

E-mail: 14021402lusik@mail.ru

ACCOUNTING FOR SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS: DIRECTIONS FOR REFORMING AND IMPROVING THE METHODOLOGY

Abstract

Introduction. Analysis of the activity of juice production enterprises has shown that the greatest specific weight in the Balance Sheet is accounts receivable, related to settlements with customers and customers. It should be noted that the terms "buyer" and "customer" are found in many regulatory legal acts of Ukraine that regulate certain industry aspects of activities. However, there are no such concepts in ANS, which leads to economic and legal inaccuracies in contracting. Instruction on the application of the plan of accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations is also obsolete and the designation of sub-accounts reflecting the groupings of information on debtors does not correspond to the realities of life. The study is devoted to theoretical and practical issues of accounts receivable under market conditions.

Methods. The following methods were used for the purposes of this study: dialectical method of cognition, abstraction, comparison, monographic, groupings, generalizations in the monitoring of scientists' thoughts, axiomatics, analysis of normative and legal acts, and also the method of creating a theory when clarifying the terms "buyers" and "customers".

Results. The issues of the accounts receivable reflection in the system of accounts that requires the improvement of existing regulatory documents and, in particular, the Instruction for the application of the Chart of Accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and business transactions of enterprises and organizations are considered in the article. The difference in certain terms "buyers" and "customers" is proved, which, in turn, requires the opening of separate sub-accounts for their accounting. The proposals on the reflection of commodity exchange transactions and operations with give-and-share raw materials on sub-accounts of the second order, which should be reflected in the Work Plan of the accounts of the enterprise, are given. The lack of methodological recommendations for discount accounting, which provide buyers and customers, requires the introduction of a separate sub-account that will display this information. The implementation of these proposals will improve the grouping of information on the composition of receivables and facilitate the adoption of optimal management decisions to regulate it.

Discussion. The definition of the nature of receivables and the improvement of its accounting was examined in the writings of many economist scholars, such as F. F. Efimova, A. A. Dovzhik, V. Zhukova, J. V. Slyvka, I. V. Suprunova, S. L. Bereza and others. However, a number of issues, especially with regard to the use of sub-accounts for the recording of receivables, remain unresolved.

Keywords: accounts receivable, buyer, customer, consumer, discounts, reserve of doubtful debts, reforming.

References

1. Azrilijan, A. N. (1999). *Bol'shoj buhgalters'kij slovar'* [The Big Accounting Dictionary]. Moscow : Institut novoj ekonomiki.
2. Butinec' F. F., Gorec'ka L. L. (2002). *Buhgalters'kij oblik u zarubizhnykh kraïnah: navchal'nij posibnik* [Accounting in foreign countries: a textbook]. Zhitomir: PP «Ruta», 2002. 544 s.
3. Goloshchapov N. A., Osipova V. I. (1999). *Slovar'-spravochnik auditora* [Dictionary-reference book of the auditor]. Moscow: «Jekzamen».
4. Polozhennja (standart) buhgalters'kogo obliku 15 «Dohid». Zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukraïny vid 31 grudnja 1999 r.
5. Slyvka, Ja. V. (2010). Aktual'ni pytannja shhodo obliku rozrahunkiv z pokupcjamy ta zamovnykamy: systematyzacija pogljadiv [Actual issues of accounting settlements with buyers and customers: the systematization of views]. *Visnyk ZhDTU*, № 2, S.178-182.
6. Suprunova, I. V. (2012). Osoblyvosti organizacii' buhgalters'kogo obliku debitors'koi' zaborgovanosti [Features of the organization of accounting of receivables]. *Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu*, Vyp 2 (23), S. 357–360.
7. Chym vidriznjajet'sja spozhyvach vid pokupcja: v chomu riznycja? [What is the difference between a consumer and a buyer: what's the difference?]. URL: http://proffuriya.xyz/biznes-kar-era-upravlinnja-finasah/keruvannja-biznesom/471-chim-vidriznjaetsja-spozhyvach-vid-pokupcja.html#%D1%81_menu (data zvernennja 09.10.2016).
8. Shaposhnikov, A. A., Kulikova, I. V. Sovershenstvovanie metodiki buhgalters'kogo uchjota skidok na predpriatij [Improvement of the methodology of discount bookkeeping at the enterprise]. *Vestnik Altajskogo gosudarstvennogo agramogo universiteta*, 2009, №2, S. 76-80.





УДК 657.01
JEL Classification M41

Бінчаровська Тетяна

аспірант кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна
E-mail: tetianka11@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

Вступ. Серед усіх природних ресурсів земельні можна вважати найважливішими. Тому, що земля є одним із головних засобів виробничої, торгівельної та комерційної діяльності. В залежності від того як розпоряджатися землею вона може принести прибутки та сприяти економічному розвитку, або навпаки призвести до стагнації та банкрутства підприємства. Саме тому проблеми обліку земельних ресурсів в умовах формування та становлення ринку землі мають бути вирішеними на теоретичному та практичному рівнях.

Методи. Теорія, методика та практика бухгалтерського обліку земельних ресурсів сільського господарства досліджена з використанням методів аналогії, узагальнення та порівняння. Методику бухгалтерського обліку земельних ресурсів та пропозиції щодо її розвитку обґрунтовано за допомогою абстрактно-логічного підходу та групування.

Результати. У статті висвітлено проблеми облікового відображення операцій із земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Проведено аналіз поглядів вітчизняних науковців на питання обліку земельних ресурсів. Проаналізовано нормативно-правову базу, яка регулює облік земельних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах.

Перспективи. В майбутньому більш детального дослідження потребує питання створення окремого стандарту, який би регламентував бухгалтерський облік земель сільськогосподарського призначення та відображення їх у фінансовій звітності підприємств.

Ключові слова: бухгалтерський облік, земельні ресурси, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарські підприємства, земельні відносини.

Вступ. На сьогоднішній день земля починає виступати товаром, що має свою ціну, яка сформована ринковими умовами, проте офіційно не може бути об'єктом продажу, тому що законодавчо в Україні діє мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Особливого значення та актуальності в умовах формування ринку земель набуває питання обліку земельних ресурсів, тому що виникає необхідність одержання користувачами точної та достовірної інформації про формування в бухгалтерському обліку даних про якісний та кількісний стан земель, оцінку земельних ресурсів та ефективність їх використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми відображення земельних ресурсів в бухгалтерському обліку займалась велика кількість вчених. Серед яких варто

виділити праці С. М. Белінської, О. В. Ільчак, В. М. Жука, Т. Г. Китайчука, Н. М. Малюги, Л. М. Мироненка, С. М. Остапчука, С. В. Руденка, та інших.

Мета. Метою дослідження є аналіз існуючих підходів до відображення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств в бухгалтерському обліку та розробка пропозицій щодо вирішення актуальних питань з організації і методики обліку землі і земельних відносин в аграрних підприємствах.

Методологія дослідження. Інформаційна база дослідження представлена нормативними документами з питань бухгалтерського обліку земельних ресурсів та науковими працями вітчизняних вчених в галузі обліку земельних ресурсів. Для досягнення поставленої мети використано такі методи наукового пізнання, як аналіз, систематизація, порівняння, аналогії та узагальнення.

Результати. Визначення терміну «землі сільськогосподарського призначення» міститься в пункті 14.1.76 Податкового кодексу України, в якому вказано, що це землі, які надані для виробництва сільськогосподарської продукції. Також цей термін трактує інший нормативний документ - Земельний кодекс, а саме 22 стаття, де землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей [3].

Об'єктом бухгалтерського обліку земельних ресурсів є не земля в цілому, а окрема земельна ділянка. Земельна ділянка, як об'єкт права власності згідно Земельного кодексу України – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [4].

Право власності на земельну ділянку може бути у вигляді права володіння, користування або права розпорядження. Згідно з ст. 78 Земельного кодексу в Україні збережено право власності на земельні ділянки та право користування земельними ділянками. До права власності належить приватна, комунальна та державна власність на землю [4]. А до права користування: право постійного користування, право оренди та право земельного сервітуту. Право постійного користування земельною ділянкою передбачає володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності без встановлення строку використання, право оренди – це засноване на договірній основі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, яка необхідна орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності, а право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою або декількома ділянками [4].

Право власності на земельну ділянку підтверджує державний акт. А в бухгалтерському обліку земельні ресурси відображаються в залежності від способу набуття права власності. Якщо земельна ділянка є власністю підприємства на правах володіння, то вона відображається в обліку як основний засіб, що є активом підприємства та обліковується на рахунку 10 «Основні засоби», субрахунках 10.1 «Земельні ділянки» та 10.2 «Капітальні витрати на поліпшення земель». Якщо на правах користування, тоді відобразатиметься не сама земельна ділянка, а лише право користування нею. Право користування земельною ділянкою обліковується в нематеріальних активах підприємства на рахунку 12 «Нематеріальні активи», субрахунку 12.2 «Право користування майном».

На думку Ільчак О. В., відображення земельних ділянок у складі активів підприємства зумовлено такими інформаційними потребами:

1. Повною мірою відображати земельний потенціал підприємства, що важливо для його діяльності в отриманні інвестицій, кредитів тощо;
2. Розраховувати норму прибутку на вкладений капітал, що важливо для аналізу діяльності підприємства та державного регулювання міжгалузевого розподілу прибутку;
3. Вести на підприємстві системний облік земельних ділянок, що дає можливість

орієнтуватися в оцінці наявного земельного потенціалу, шукати шляхи більш ефективного його використання [5, с. 225].

Методика відображення в обліку операцій із земельними ресурсами регламентується національними та міжнародними стандартами (табл. 1).

Таблиця 1

Нормативно-правове регулювання обліку земельних ресурсів

Об'єкти обліку	НП (С)БО	МСФЗ, МСБО
Земельна ділянка, як основний засіб	П(С)БО 7 «Основні засоби» П(С)БО 30 «Біологічні активи» П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» П(С)БО 33 «Витрати на розвідку запасів корисних копалин»	МСБО 16 «Основні засоби» МСБО 36 «Зменшення корисності активів» МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість» МСБО 41 «Сільське господарство» МСФЗ 5 «Довгострокові активи, призначені для продажу, та припинена діяльність» МСФЗ 6 «Розвідка та оцінка запасів корисних копалин» МСФЗ 16 «Оренда»
Нематеріальний актив на правах користування	П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»	МСБО 38 «Нематеріальні активи»
Земельна ділянка, як об'єкт орендних відносин	П(С)БО 14 «Оренда»	МСФЗ 16 «Оренда» МСБО 17 «Оренда»
Земельна ділянка, яка утримується для продажу	П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»	МСБО 2 «Запаси»

* систематизовано автором

Відповідно до двох головних стандартів, які регулюють облік земель, як основного засобу – П(С)БО 7 та МСБО 16 «Основні засоби» земельні ресурси мають уречевлену форму та виступають як фактор виробництва зі специфічними особливостями, які забезпечують їх цінність для суб'єкта господарювання.

Хоча Україна є аграрною державою, має велику кількість земель, проте, як видно з таблиці, в нашій країні немає законодавчо розроблено окремого стандарту, який би регулював облік земель сільськогосподарського призначення. А також у Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» та 40 «Інвестиційна нерухомість», які регулюють питання обліку земель, жодного разу не згадується визначення «землі сільськогосподарського призначення».

Перший стандарт розглядає землю як основний засіб, другий – як інвестиційну нерухомість. За позицією міжнародних стандартів не включені землі сільськогосподарського призначення і до складу біологічних активів – МСБО 41 «Сільське господарство» не містить положень стосовно обліку сільськогосподарських земель. Отже, у національних та міжнародних стандартах не виділено специфіки обліку земельного капіталу аграрної галузі.

В.М. Жук, який займається дослідженням проблеми обліку земель сільськогосподарського призначення у своїй праці пише: «Відсутність у міжнародних стандартах положень обліку земель сільськогосподарського призначення можна пояснити відношенням замовників МСФЗ – транснаціональних корпорацій до цього природного ресурсу. ТНК, як правило, намагаються за безцінь експлуатувати природні ресурси, а, відтак наві'язувати світові через МСФЗ пріоритетність інших цінностей» [2, с. 18].

На невідповідність положень обліку за міжнародними стандартами інтересам національного управління вказує і Г.Г. Кірейцев: «...використання методології МСФЗ – це перший крок в напрямі ігнорування національних інтересів щодо задоволення внутрішньосистемних інформаційних потреб менеджменту порівняно з потребами зовнішніх користувачів, а повне виконання вимог МСФЗ на

користь задоволення інформаційних потреб глобального управління, буде останнім кроком в реалізації можливостей управляти розвитком обліку на національному рівні» [3, с.65].

На думку С. М. Остапчука, «...в сучасних умовах, можна виділити два шляхи формування методології бухгалтерського обліку земель сільськогосподарського призначення, яка б відповідала національним інтересам: 1) зміна методології МСФЗ; 2) розробка власного галузевого стандарту» [6, с. 64].

Серйозною проблемою включення земельних відносин у систему бухгалтерського обліку є відсутність дієвого механізму їх функціонування та регулювання. Українське земельне законодавство важко назвати цілісним і послідовним зважаючи на велику кількість протиріч між окремими законодавчими та нормативними актами [1, с. 47].

У сільськогосподарському виробництві земля має найважливіше значення. Тому, що вона виступає предметом праці, знаряддям виробництва, засобом та предметом праці, є частиною майна та нерухомості. Якщо на підприємствах промисловості основні засоби у процесі використання амортизуються, та їх знос списується по частинах від первісної вартості основного засобу, то в сільському господарстві земля амортизації не підлягає. Причиною цього є здатність підвищувати продуктивність землі при ефективному використанні, а не зношуватись. Відповідно, якщо підприємство придбало земельну ділянку з будинком, в бухгалтерському обліку земельна ділянка відображатиметься окрема від нього, тому що термін корисної експлуатації будівлі є обмеженим та амортизується, а земельна ділянка навпаки має необмежений термін експлуатації та амортизація на неї не нараховується.

Висновки і перспективи. Досліджуючи питання відображення земельних ресурсів в бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств, можна зробити висновок, про низький рівень організації обліку земель. Наслідком чого є неправильне відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку.

Проведене дослідження відображення в бухгалтерському обліку земельних ресурсів дало змогу побачити наявні проблеми, котрі вимагають вирішення. Перш за все необхідно звернути увагу на недосконалість законодавства в сфері нормативного регулювання обліку земель сільськогосподарського призначення. Та об'єднати сили науковців і працівників законодавчої влади для створення окремого стандарту, який б регламентував облік земель сільськогосподарського призначення.

Також варто зауважити, що земельні ділянки є специфічним об'єктом бухгалтерського обліку та мають свої значні особливості, основна з яких, що вартість земельної ділянки не підлягає амортизації. Цю особливість обов'язково слід враховувати при відображенні в бухгалтерському обліку земельних ділянок.

Список використаних джерел

1. Белінська С. М. Методичні засади обліку земельних ресурсів / С. М. Белінська. // Агросвіт. – 2015. – №8. – С. 46–48.
2. Жук В. М. Стандартизація бухгалтерського обліку земель сільськогосподарського призначення / В.М. Жук // Запровадження МСФЗ в Україні: проблеми та перспективи для аграрного сектору. VII Міжнародна науково-практична конференція. ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН, 25 листопада 2011 р.: збірник тез та виступів / Відпов. за вип. Б.В. Мельничук. – К.: ТОВ "Юр-Агро-Веста", 2011. – 438 с. – С. 16-21.
3. Кирейцев Г.Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета: Научный доклад на 6-ой Международной научной конференции «Научные исследования в сфере бухгалтерского учета, контроля и анализа: теоретико-практическое значение и направления дальнейшего развития», г. Житомир, 18-19 октября 2007 г. / Г.Г. Кирейцев // - Житомир: ЖГТУ, 2007. – 68 с.
4. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
5. Ільчак О. В. Облікові аспекти земельних відносин в умовах інтеграційних процесів / Ольга Вікторівна Ільчак. // Бізнесінформ. – 2014. – №8. – С. 223–226.
6. Остапчук С. М. Стандартизація бухгалтерського обліку земель сільськогосподарського призначення / С. М. Остапчук. // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №3. – С. 62–71.

7. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

8. Ціцька Н. Є. Актуальні питання обліку земель сільськогосподарського призначення / Н. Є. Ціцька. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №6. – С. 897–899.

Bincharovska Tetiana

Ph.D. Student, Department of Accounting and the Economic
and Legal Enforcement of Agricultural Industry
Ternopil National Economic University

Ternopil, Ukraine

E-mail: tetianka11@ukr.net

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF THE REFLECTION OF LAND RESOURCES IN THE ACCOUNTING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. Land resources are of utmost importance among all natural resources currently discovered and available. At this point, land is one of the most important means of production and commercial activities. Depending on a way of exploiting land, an agricultural enterprise may either turn a profit and demonstrate a pronounced tendency towards economic growth or fetch up in stagnation and following bankruptcy. That is why, the issues of the accounting of land resources under land market formation should be addressed from theoretical and practical perspectives.

Methods. The theoretic principles, methodology and pragmatic application of the accounting of land resources in the agricultural industry have been researched by means of such methodological approaches as analogy, generalization and comparison. The methodology of the accounting of land resources and proposals for its improvement has been well grounded by applying the method of grouping, as well as the abstract and logical method.

Results. The research study explores the matter of the reflection of the accounting of land resources assigned for agricultural exploitation. The views of national researches on the matter of the accounting of land resources have been scrutinized. The legislative and normative base regulating the accounting of land resources in agricultural enterprises has been analyzed.

Discussion. The current research makes the case for the elaboration of a specific standard for regulating the principles of the accounting of land resources assigned for agricultural purpose, as well as displaying corresponding data in the financial reports of agricultural enterprises.

Keywords: accounting, land resources, land for agricultural purpose, agricultural enterprises, land-based relations.

References

1. Belins'ka S. M. (2015). Metodychni zasady obliku zemel'nyh resursiv [Methodical principles of accounting land resources] Agrosvit, 8, 46-48.
2. Zhuk V. M. (2011). Standartyzacija buhgalters'kogo obliku zemel' sil'skogospodars'kogo pryznachennja [The standardization of accounting farmland]. VII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferencija. NNC "Instytut agrarnoi ekonomiky" NAAN, Kiev, 16-21
3. Kyrejcev G.G. (2007). Globalizacija ekonomiky y unyfikacija metodologyy buhgalterskogo ucheta [Globalization of economy and unification of accounting methodology]. Mezhdunarodnaja nauchnaja konferencija «Nauchnye issledovaniya v sfere buhgalterskogo ucheta, kontrolja y analiza: teoretyko-praktycheskoe znachenye y napravleniya dal'nejshego razvityja», Zhytomyr, 64
4. Land Code of Ukraine. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
5. Il'chak O. V. (2014). Oblikovi aspekty zemel'nyh vidnosyn v umovah integracijnyh procesiv [Accounting aspects of land relations in the integration process]. BusinessInform, 8, 223-226
6. Ostapchuk S. M. (2012). Standartyzacija buhgalters'kogo obliku zemel' sil'skogospodars'kogo pryznachennja [The standardization of accounting farmland]. Accounting and Finance AIC, 3, 62-71
7. Tax code of Ukraine. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
8. Cic'ka N. (2015). Je. Aktual'ni pytannja obliku zemel' sil'skogospodars'kogo pryznachennja [Current issues of accounting the agricultural land]. Global and national economic problems, 6, 297-899.

УДК 657.47:622.012
JEL Classification M410

Кузьмінська Катерина
к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна
E-mail: perlunka.kat@yandex.ru

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ГІРНИЧОЗБАГАЧУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація

Вступ. У ринковій економіці основною умовою для ефективного управління промисловим підприємством є повнота, точність і своєчасність інформації про його фінансово-господарської діяльності. У той же час це дуже важливо для організації управлінського обліку, яка забезпечує менеджерів різних рівнів управління своєчасної та аналітичної інформації про витрати, на підставі яких можна приймати рішення, які будуть мати благотворний вплив на фінансову та операційної діяльності. Таким чином, оперативне управління може бути визначено як споживають дуже складний, часу і багатоелементної процесу. Тому система управлінського обліку також є складним і включає в себе велику кількість елементів, що характеризується достатнім обсягом інформації.

Методи. Дослідження базувалося на логіко-діалектичному методі пізнання. Методичний інструментарій дослідження складався з економіко-статистичних методів (порівняння, групування, індексного, вибіркового спостереження) та економіко-математичних методів (моделювання).

Результати. Досліджено методико-організаційні особливості системи калькулювання собівартості за процесами. Запропоновано методику калькулювання собівартості продукції, яка дає можливість здійснювати управління собівартістю як на стадії прогнозування витрат (обґрунтовано доцільність поєднання нормативно-процесного методу калькулювання та принципів системи „кайзен-костинг” для визначення нормативної (планової) собівартості), так і під час визначення фактичної собівартості.

Перспективи. Отримані результати в ході дослідження можуть бути використані в практиці промислового підприємства і торгової діяльності цього підприємства.

Ключові слова: калькулювання, методика, організація, виробничі витрати, собівартість, гірничо-збагачувальні підприємства.

Вступ. Одним із найважливіших аспектів розвитку підприємства є оптимізація витрат або досягнення такого їх рівня, який дасть змогу, за умови реалізації виробничих планів, отримати запланований фінансовий результат. Так, інформація про види витрат, їх обсяг та поведінку дає можливість здійснювати контроль за ефективністю використання виробничих ресурсів, визначати резерви збільшення прибутку та зниження собівартості одиниці виготовленої продукції. Розробляючи методику управлінського обліку, необхідно приділити значну увагу питанням логіко-структурної інформаційної побудови виробничого процесу та особливостям формування собівартості продукції. Тому розрахунок собівартості є одним із найважливіших показників як для прийняття управлінських рішень, так і для визначення фінансового результату діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми методології, теоретичного та практичного обґрунтування питань, пов'язаних з обліком витрат і калькулюванням собівартості продукції відображені у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема В. І. Бачинського, Ф.Ф. Бутинця, А. Д. Бутка, Б. І. Валуєва, Ю. А. Вериги, С. Ф. Голова, З. В. Гуцалюка, Й. В. Канака, О.В. Карпенко, М. В. Корягіна, Я. Д. Крупки, П. О. Куцика, Н. О. Лоханової, Л. В. Нападовської, В.О. Озерана, І. І. Пилипенка, О. А. Полянської, М. С. Пушкаря, І. Б. Садовської, К. І. Редченка,

В.В. Сопка та ін. Значну увагу щодо зазначених проблем звертали такі зарубіжні вчені: І.А. Басманов, К. Друрі, В. Б. Івашкевич, Р. Каплан, Р. Купер, Дж. Ніколсон, В. Ф. Палій, Я. В. Соколов, А. А. Стуков та ін. Оцінюючи здобутки вітчизняних і зарубіжних вчених та враховуючи інформаційні потреби сучасного менеджменту, зазначимо, що практична діяльність гірничо-збагачувальних підприємств потребує системного дослідження організаційно-методичних засад калькулювання собівартості продукції за виробничими процесами. Такий підхід визначив актуальність теми дисертаційної роботи, мету, завдання та основні напрями дослідження.

Метою дослідження є поглиблення теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій з удосконалення методики калькулювання собівартості продукції за процесами гірничо-збагачувальних підприємств.

Методологія дослідження. Для написання статті використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для розкриття суті та змісту витрат і собівартості продукції як економічної категорії, методів калькулювання; спостереження та порівняння – для вивчення стану обліку та процесу калькулювання на гірничо-збагачувальних підприємствах.

Результати. Методика та організація системи калькулювання собівартості продукції гірничо-збагачувальних підприємств передбачає виконання послідовного ряду розрахунково-аналітичних та оціночних робіт, що чітко відповідають технології процесу виробництва і цінності продуктів одержуваних на кожному процесі виробництва.

Створюючи гнучку та дієву систему управління витратами, важливо забезпечити достовірність калькулювання собівартості продукції, на формування якої впливають чинники зовнішнього та внутрішнього середовища. На думку М. Г. Чумаченка, система управління собівартістю продукції має складатися з планування та прогнозування собівартості, нормування виробничих витрат, аналізу собівартості продукції і відхилень від норм на основі обліку фактичних витрат, контролю та регулювання собівартості [1, с. 128–129]. Тому розглянемо докладніше формування кожного елемента системи управління витратами, беручи до уваги інформаційні потреби менеджменту.

Особливості організаційно-технічної структури гірничо-збагачувальних підприємств мають значний вплив на методику обліку витрат і калькулювання собівартості готової продукції. Так, однакові види продукції можуть набувати різного економічного змісту: бути напівфабрикатами (якщо в організаційній структурі, як окремі виробничі підрозділи, виділено родовища (кар'єри, збагачувальні фабрики), що підпорядковуються центральному органу управління) або готовою продукцією – рудою, концентратом (якщо фабрики та родовища виступають як окремі самостійні одиниці). На нашу думку, собівартість руди доцільно визначати за кожною структурною одиницею основного виробництва та в розрізі технологічних процесів.

Процес калькулювання організовують у взаємозв'язку з методологією планування та обліку витрат на виробництво. Вона потребує дотримання загальних принципів, які забезпечують методологічну єдність визначення собівартості продукції, дають змогу використовувати дані звітних калькуляцій для проведення контролю формування собівартості та здійснення аналізу й оцінки внутрішньогосподарської діяльності підприємства. Ефективність організації калькулювання передбачає:

- наукове обґрунтування класифікації витрат на виробництво;
- визначення об'єктів обліку витрат, об'єктів калькулювання та калькуляційних одиниць;
- вибір методу розподілу загальновиробничих витрат і витрат допоміжних підрозділів;
- розподіл витрат за періодами;
- поділ витрат за об'єктами калькулювання.

На основі проведеного дослідження концепцій управління витратами й управлінського обліку ми розглянули можливість застосування їх окремих елементів для вдосконалення вітчизняного обліку витрат і калькулювання продукції гірничо-збагачувальних підприємств. Зокрема, заслуговує

на увагу використання основних принципів системи "кайзен-костинг". На нашу думку, адаптація системи "кайзен-костинг" до діяльності підприємств досліджуваної галузі дасть змогу максимізувати прибуток та мінімізувати витрати, оскільки оптимізація витрат досягається через реалізацію заходів щодо організаційно-технічного та технологічного удосконалення, а також удосконалення документування, реєстрації, узагальнення всіх виробничих процесів як загалом за кар'єрами та збагачувальними фабриками, так і за виробничими процесами: гірничопідготовчими роботами, видобутком руди, рекультивацією та збагаченням руди. Тому в системі менеджменту гірничо-збагачувальних підприємств доцільно здійснювати управління витратами на основі застосування принципів постійного вдосконалення за концепцією "кайзен-костинг". Із огляду на особливості виробничого процесу досліджуваних підприємств, доцільно застосовувати процесно-нормативний метод калькулювання, який точніше характеризує виробничий процес та забезпечує кращу організацію контролю. Тому поєднання запропонованої системи із традиційними методами калькулювання передбачає створення більш дієвої (із суттєвим синергічним ефектом) системи поступового зниження витрат завдяки постійному її вдосконаленню.

Водночас усі підсистеми управлінського обліку тісно взаємозв'язані та є основою запропонованої методики калькулювання собівартості ільменітового концентрату. Адже без обліку витрат виробництва не можна здійснити їх аналіз та контроль; а без останніх своєю чергою, втрачає зміст облік і калькулювання витрат. Так, без даних обліку, аналізу та здійснення контролю не можна регулювати процес формування собівартості та планування її складових. Цей зв'язок передбачає застосування єдиної методології розрахунку показників. При цьому, застосовуючи вітчизняні та зарубіжні методи калькулювання, управлінський персонал гірничо-збагачувального підприємства не лише отримуватиме інформацію для зниження витрат, але й матиме можливість управляти ними.

З метою вдосконалення системи управлінського обліку витрат ми запропонували систему калькулювання цільової собівартості продукції виробничих процесів гірничо-збагачувального підприємства (рис. 1).

Запропонована методика калькулювання собівартості продукції за виробничими процесами передбачає поступове зниження витрат, здійснення поточного та оперативного контролю за їх формуванням та застосування заходів запобігання або усунення виявлених недоліків. Основними складовими системи калькулювання є підсистема визначення цільової собівартості продукції та підсистема нормативного обліку витрат, які забезпечують здійснення планування та прогнозування собівартості продукції в розрізі виробничих процесів (загалом та за кожною статтею), нормування виробничих витрат, аналіз собівартості продукції і відхилень від норми на основі обліку фактичних витрат, контролю та регулювання собівартості.

В основу функціонування підсистеми визначення цільової собівартості продукції покладено методику бюджетування витрат, яка передбачає розроблення планових (нормативних) показників та здійснення контролю за їх виконанням.

У науковій літературі по-різному трактують термін "бюджетування". Одні вчені ототожнюють його з процесом планування господарських операцій та відображенням їх у вигляді бюджетів [2, с. 162], інші – розглядають як планування показників діяльності та здійснення контролю за їх виконанням [3, 4, 5]. Вважаємо, що бюджетування – це сукупність дій, спрямована на складання стратегічного плану діяльності підприємства (загалом та за його структурними підрозділами, окремими групами активів тощо) на основі аналізу відхилення фактичних показників від нормативних. Це дає можливість створювати необхідну інформаційну базу для прийняття ефективних управлінських рішень. Тобто бюджетування, з одного боку, є елементом планування господарської діяльності, а з іншого – інструментом корпоративного управління підприємством.

Важливою складовою бюджетування є розроблення операційних планів, які прямо чи опосередковано впливають на основні показники діяльності підприємства та його структурних підрозділів на кожному етапі фінансово-господарських операцій. У процесі бюджетування розробляють різні види бюджетів залежно від цільового призначення, об'єкта бюджетування, змісту показників, методів та строків розроблення, способу складання та напрямів побудови.

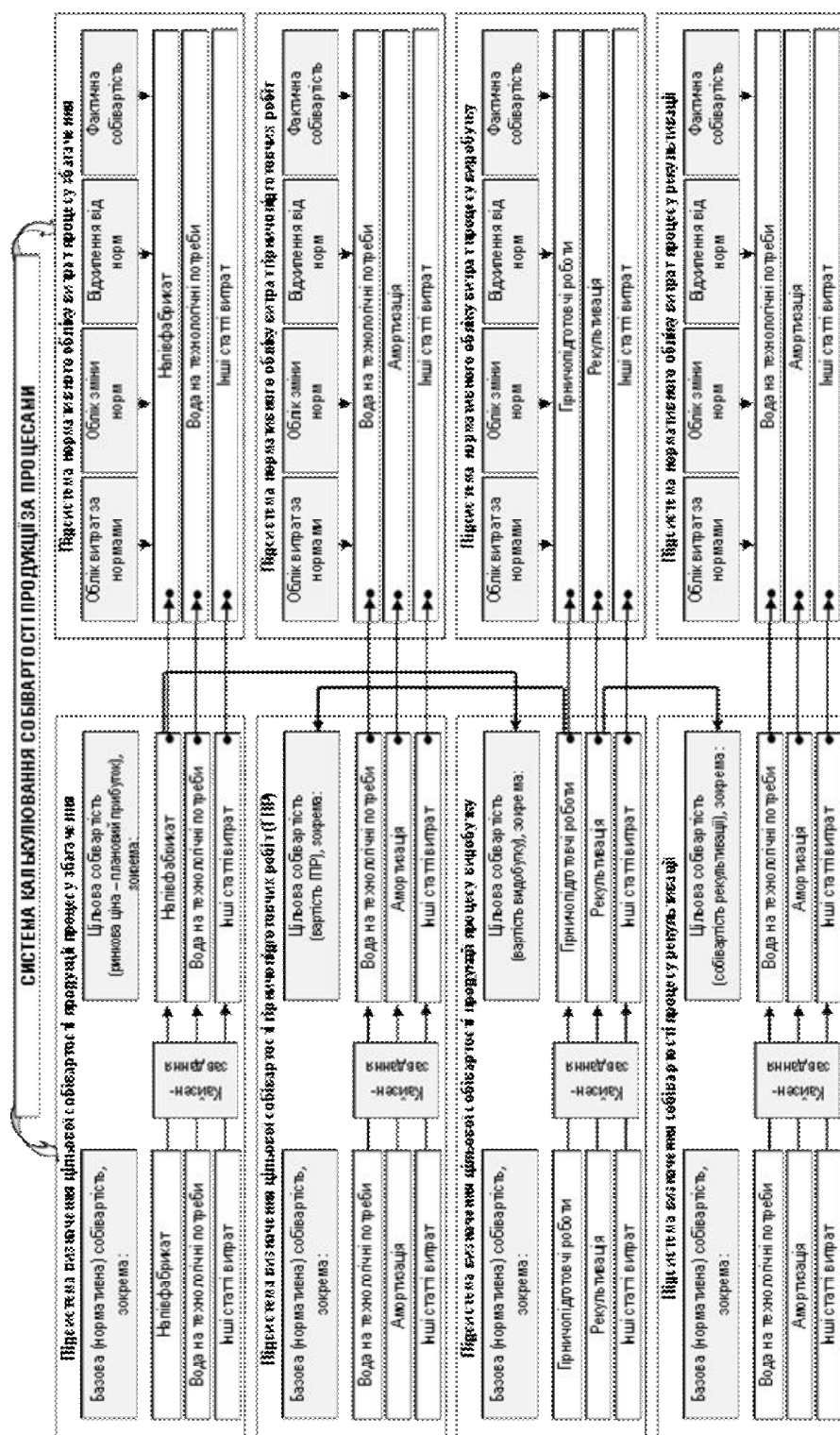


Рис. 1. Система калькулювання цільової собівартості продукції виробничих процесів гірничо-збагачувального підприємства¹
¹Примітка: авторська розробка

Специфіка господарської діяльності підприємства передбачає індивідуальний підхід до розроблення бюджетів. З метою побудови логічно-послідовного процесу бюджетування виділимо такі види бюджетів: бюджет реалізації продукції, вартісні бюджети витрат, бюджети адміністративних (управлінських) витрат і витрат на збут. Доцільно також у загальній системі бюджетів підприємства розробити інвестиційний бюджет і бюджет руху дебіторської та кредиторської заборгованості. Слід зазначити, що при процесно-орієнтованому управлінні розробляється бюджет кожного процесу, що передбачає кількісну й вартісну оцінку ресурсів, спожитих у конкретному виробничому процесі (наприклад, видобутку руди). Використані ресурси розглядають як статті виробничих витрат. Далі передбачається розрахунок сумарного витрачання ресурсів конкретного процесу за певний період.

Послідовність формування бюджету виробничих витрат у загальній системі бюджетів гірничо-збагачувального підприємства показана на рис. 2.

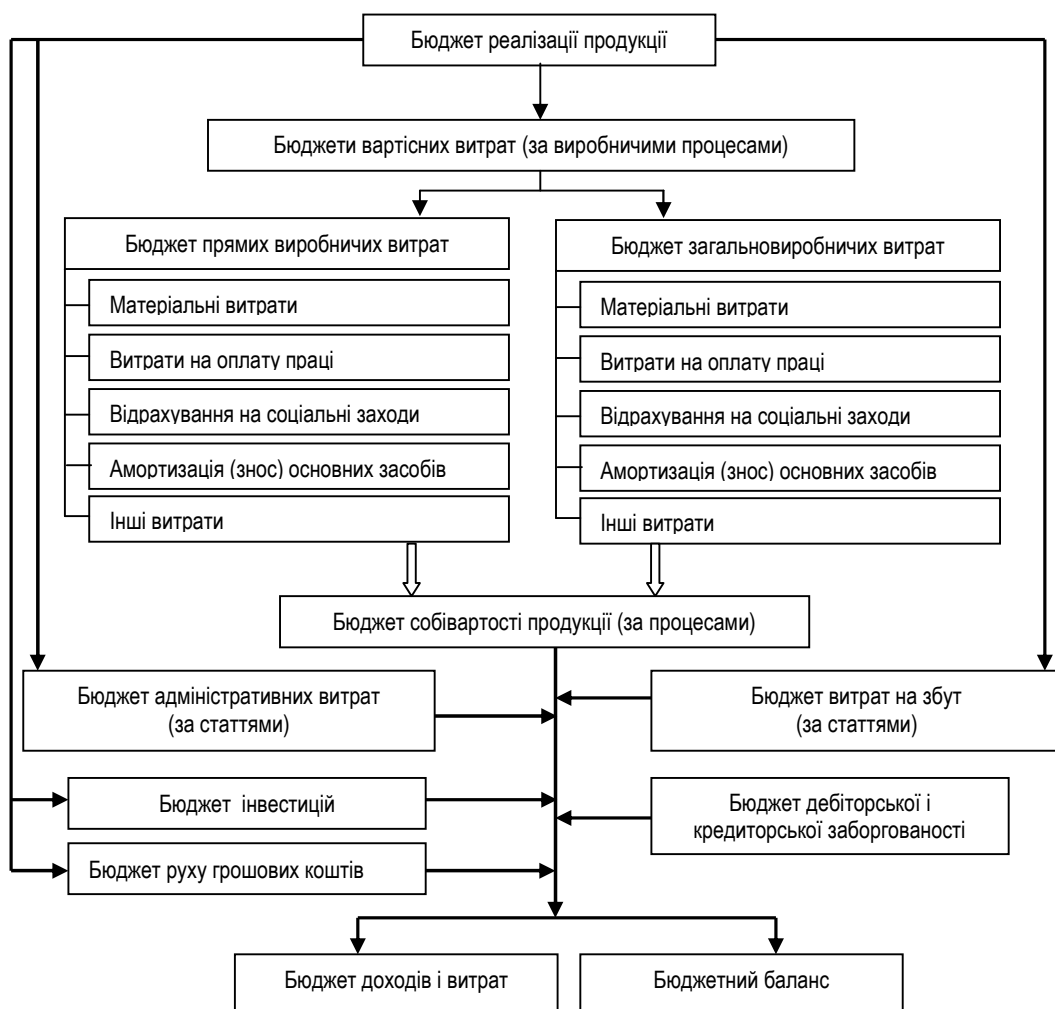


Рис. 2. Схема послідовного формування загальної системи бюджетів гірничо-збагачувального підприємства¹

¹Примітка: авторська розробка

Оскільки система бюджетування передбачає розроблення стратегічних та операційних планів, пропонуємо застосовувати найбільш дієву методику планування на основі норм і нормативів. Так, І. Є. Давидович вважає, що вдале нормування витрат є основою ефективного управління виробничо-господарською діяльністю підприємства [6, с. 30]. На наш погляд, основним завданням нормування витрат є визначення величини використання ресурсів (матеріальних, трудових і фінансових), потрібних для забезпечення виробничого процесу.

Система норм і нормативів виробничих витрат, яка відображається у вигляді довідників, має повністю відповідати номенклатурі калькуляційних статей за виробничими процесами. Така відповідність дасть можливість здійснювати оперативний контроль, аналізувати відхилення та приймати ефективні управлінські рішення щодо усунення виявлених недоліків.

На етапі бюджетування та розрахунку нормативної собівартості продукції запропоновано використовувати основні засади системи "кайзен-костинг". Підсистема калькулювання собівартості продукції за процесами передбачає коригування вартісних бюджетів здійснювати шляхом використання головних ідей системи "кайзен-костинг". Механізм зниження собівартості продукції (робіт, послуг), згідно з кайзен-завданням, застосовується за кожним технологічним процесом на стадіях як проектування виробничого завдання (планування), так і безпосередньо виробництва. Процес калькулювання собівартості продукції здійснюється у два етапи:

- визначення цільової собівартості продукції (робіт, послуг) та кайзен-завдання (коефіцієнт зниження собівартості);

- визначення цільових значень собівартості за окремими статтями калькуляції, послідовним коригуванням витрат базового рівня до цільових значень. Базовою величиною скорочення витрат може бути фактична собівартість продукції за минулий період або нормативна (планова) собівартість.

Ключовим показником системи "кайзен-костинг" є цільова собівартість. Визначають цільову собівартість індивідуально для кожного виробничого процесу. Так, для процесу збагачення (завершального етапу технології виробництва готової продукції) вона визначається як різниця між ринковими цінами та цільовими обсягами прибутку; для процесу видобутку цільовою собівартістю є загальна сума статті "напівфабрикат" процесу збагачення; для процесів гірничопідготовчих робіт та рекультиваци – враховують відповідно загальну суму статті "гірничопідготовчі роботи" та загальну суму статті "рекультиваци" процесу видобутку.

Розраховують цільову (скориговану) величину витрат i -ї статті з урахуванням коефіцієнта цільового зниження витрат і коефіцієнта індивідуальної зміни i -ї статті витрат за формулою:

$$C_{ci} = C_{oi} \pm (C_{oi} - K_{\text{ц}} \times K_i), \quad (1)$$

де C_{ci} – цільова собівартість i -ї статті витрат, грн;

C_{oi} – базова (нормативна) собівартість продукції i -ї статті витрат, грн;

$K_{\text{ц}}$ – коефіцієнт цільового зниження витрат;

K_i – коефіцієнт коригування i -ї статті витрат.

Коефіцієнт цільового зниження витрат (кайзен-завдання) розраховується за формулою:

$$K_{\text{ц}} = 1 - \frac{C_{\text{ц}}}{C_o}, \quad (2)$$

де C_o – базова (нормативна) собівартість продукції (за процесами), грн;

$C_{\text{ц}}$ – цільова собівартість продукції (визначається за процесами), грн.

Коефіцієнт коригування i -ї статті витрат визначається за формулою:

$$K_i = \frac{\Delta \text{вцс}}{C_n}, \quad (3)$$

де $\Delta \text{вцс}$ – величина коригування статті витрат (визначається на підставі параметричного аналізу організаційно-технічного розвитку підприємства).

На основі запропонованої методики розрахунків визначаємо цільову собівартість продукції кожного виробничого процесу та цільові значення калькуляційних статей витрат, які покладені в

основу розроблення вартісних бюджетів процесів: гірничопідготовчих робіт, видобутку рекультивациї та збагачення.

Наступний етап управління виробничими витратами – здійснення нормативного обліку витрат. У цьому процесі важлива роль відводиться підсистемі обліку, яка дає змогу формувати необхідну інформацію про витрати звітного та минулих періодів, надає потрібну інформацію для здійснення ретроспективного аналізу та може регламентувати порядок формування бюджетів. На думку В. Ф. Палія, облік виробничих витрат має бути результатом аналітичного (виробничого) обліку, що готує накопичену інформацію для процесу калькулювання собівартості. При цьому облік виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції підприємства є не що інше, як виробничий облік [7]. Ефективна організація аналітичного обліку, виокремлення аналітичних позицій – одне з головних завдань управлінського обліку витрат гірничо-збагачувальних підприємств.

Важливо зазначити, що нормативний облік “зосереджується не на кінцевому результаті, а безпосередньо на виробничому процесі, тобто на процесі формування виробничої собівартості” [8, с. 129]. На нашу думку, основними завданнями нормативного обліку є як визначення відхилень фактичних даних від нормативних показників, так і здійснення постійного оперативного контролю виробничого процесу через регулювання норм і нормативів. Тому виникає можливість управляти витратами через відхилення, що фіксуються механізмом зворотного зв'язку, вивчаючи звітні калькуляції, на підставі первинної документації та облікових записів. Тобто підсистема нормативного обліку витрат передбачає облік витрат виробництва за нормативними витратами, змінами норм та відхиленнями від норм. Нормативною собівартістю є цільова собівартість продукції кожного процесу, розрахована на основі запропонованої методики.

Облік зміни норм вимагає своєчасного уточнення нормативів. Зміни норм групують за причинами, видами продукції (процесами), підрозділами. Під зміною норм розуміють збільшення або зменшення витрат на виробництво продукції внаслідок запровадження нових нормативів. Величина зміни норм характеризує вплив організаційно-технологічних змін на величину витрат виробництва. Облік зміни норм доцільно вести наростаючим підсумком від початку звітного періоду та відображати вплив здійснюваних заходів за кожним процесом і надавати інформацію менеджерам для аналізу та вжиття необхідних заходів щодо управління виробничим процесом. Облік зміни норм передбачає здійснення ефективного контролю за виконанням вартісних бюджетів витрат.

Важливим і обов'язковим є систематичний облік у процесі виробництва відхилень від норм витрат. Виявлені відхилення витрат від зміни норм, а також відхилення від норм за статтями витрат у визначений термін списують або на собівартість продукції, або на винних осіб. Норми витрат періодично переглядають. Якщо надходить інформація про зміну норм витрат, переглядаються нормативні калькуляції.

Важливим завданням нормативного методу обліку витрат за відхиленнями є запобігання їх виникненню від нормативних значень. Таку систему управління витратами називають “управлінням за збудженнями”. При цьому під “збудженнями” розуміють основні причини та фактори, які можуть вплинути на виникнення відхилень. Тому менеджмент має визначити причини виникнення можливих відхилень та вжити заходів щоб їх запобігання. Тобто з'являється можливість уникнути нерационального використання ресурсів.

Для прийняття управлінських рішень відхилення від норм за місцями їх виникнення та можливі фактори негативного впливу виявляють в оперативному порядку на основі сигнальної та іншої документації. Витрати за відхиленнями від норм (а також за змінами норм) за умов нормативного обліку відображають в оборотних відомостях витрат виробництва за окремими процесами.

Висновки і перспективи. Отже, запропонована методика калькулювання собівартості продукції дає можливість здійснювати управління собівартістю як на стадії прогнозування витрат (обґрунтовано доцільність поєднання нормативно-процесного методу калькулювання та принципів

системи „кайзен-костинг” для визначення нормативної (планової) собівартості), так і під час визначення фактичної собівартості (передбачено використання елементів управління витратами за відхиленням), що сприятиме підвищенню ефективності використання виробничих ресурсів та виявленню резервів скорочення витрат.

Список використаних джерел

1. Чумаченко Н. Г. Развитие управленческого учета в Украине. *Світ бухгалтерського обліку*. 1999. № 10. С. 2–9.
2. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник. 4-е вид. випр. і доп. Київ : Лібра, 2008. 704 с.
3. Ілляшенко Т. О., Скобенко М. В. Бюджетування як напрямок удосконалення системи управління діяльністю підприємств. *Вісник СумДУ*. 2012. № 3. URL : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29735/1/Ilyashenko_Ilyashenko_Skobenko.pdf
4. Макарук Ф. Ф. Бюджетування у системі контролю діяльності підприємства: теоретичний аспект. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнарод. зб. наук. праць. 2010. № 3 (18). С. 212–217.
5. Озеран В. О., Гик В. В. Методичні підходи до бюджетування витрат на інновації. URL: <http://dmee.ru/docs/100/index-32136.html>
6. Давидович І. Є. Управління витратами : навч. посібн. Київ : Центр навч. л-ри, 2008. 320с.
7. Палий В. Ф. Управленческий учет издержек и доходов с элементами финансового учета. URL: <http://www.cfin.ru/ias/manacc/reporting.shtml>
8. Кредисов С. В. История учений менеджмента : учебное пособие. Киев : ВИРА, 2000. 336 с.

Kyzminska Katya

Ph.D. in Economics, Associate Professor of Accounting
Lviv University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: perlunka.kat@yandex.ru

FEATURES OF METHODOLOGY COSTING AT THE ORE MINING AND PROCESSING ENTERPRISES

Abstract

Introduction. The main condition for the effective management of industrial enterprise in the market economy is the completeness, accuracy and timeliness of information about its financial and operating activities. At the same time it is very important to organize the management accounting that provides managers of various levels of management with timely and analytical information about the costs, on the basis of which it is possible to make decisions that will have beneficial effect on the financial and operating activities. Thus, operational management can be defined as very complex, time consuming and multielement process. Therefore the system of management accounting is also complex and involves a large number of elements, characterized by sufficient scope of information.

Methods. The study was based on the logical and dialectical method of cognition. Methodical research tools are consisted from economic and statistical methods (comparison, group, index, sample observation), economic and mathematical methods (modeling).

Results. The methodological and organizational features of the system for calculation of prime cost are investigated. The method of calculation of the cost of production, which makes it possible to manage cost at the stage of forecasting costs (expediency of regulatory and normative combination of the method of calculation and the principles of "Kaizen-costing" to determine normative (planned) cost), and in determining the actual cost is substantiated).

Discussion. The obtained results during the study can be used in the practice of industrial enterprise and trade activity of this enterprise.

Keywords: calculation, methodology, organization, production costs, net cost, ore mining and processing enterprise.

References

1. Chumachenko N. G. (1999). Razvytye upravlencheskogo ucheta v Ukrainy [Development of management accounting in Ukraine]. *Svit buhgalters'kogo obliku*, 10, 2–9.
2. Golov S. F. (2008). *Upravlins'kyj oblik : pidruchnyk [Managerial Accounting: A Textbook (4th ed.)]*. Kyiv : Libra.
3. Illjashenko T. O., Skobenko M. V.(2012). Bjudzhetuvannja jak naprjamok udoskonalennja systemy upravlinnja dijal'nistju pidpryjemstv [Budgeting as a direction of improving the management system of enterprises]. *Visnyk SumDU*. 2012. № 3. URL : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29735/1/Illjashenko_Illjashenko_Skobenko.pdf
4. Makaruk F. F. (2010). Bjudzhetuvannja u systemi kontrolju dijal'nosti pidpryjemstva: teoretychnyj aspect [Budgeting in the system of control of the enterprise: the theoretical aspect]. *Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu : mizhnarod. zb. nauk. prac'*, № 3(18), 212–217.
5. Ozeran V. O., Gyk V. V. *Metodychni pidhody do bjudzhetuvannja vytrat na innovacii'* [Methodical approaches to the budgeting of expenditure on innovation]. URL: <http://dmee.ru/docs/100/index-32136.html>
6. Davydovych I. Je. (2008). *Upravlinnja vytratamy: navch. posibnyk [Management of costs: Textbook]*. Kyiv : Centr navch. l-ry.
7. Palyj V. F. *Upravlencheskyj uchet yzderzhek y dohodov s elementamy fynansovogo ucheta* [Managerial accounting of costs and revenues with elements of financial accounting]. URL: <http://www.cfin.ru/ias/manacc/reporting.shtml>
8. Kredysov S. V. (2000). *Ystoryja uchenyj menedzhmenta : uchebnoe posobyje* [History of Management Exercises: A Training Manual]. Kyiv : VYRA.



УДК 65.012.34:657.471+657.012.32
JEL Classification M41

Медвідь Любов

к.е.н., професор, професор кафедри бухгалтерського обліку
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: lmedvid@meta.ua

Левкович Андрій

здобувач кафедри бухгалтерського обліку
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: alevkovych@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ ЗА ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація

Вступ. Формування ефективної системи управління на підприємстві безпосередньо пов'язано з організацією логістичної діяльності, яка має враховувати тенденції розвитку ринкового середовища в Україні. Одним із завдань логістики є інформаційно-аналітична підтримка прийняття управлінських рішень щодо оптимізації витрат діяльності підприємства загалом та логістичних витрат зокрема. Однак на сьогодні не сформована дієва система планування, обліку та контролю логістичних витрат виробничих підприємств, а відтак логістичний менеджмент не може досягнути достатньої ефективності. Тому виникає потреба в обґрунтуванні виокремлення центрів відповідальності логістичної діяльності виробничого підприємства для ідентифікації логістичних витрат з сукупності загальних витрат підприємства та організації управлінського обліку цих витрат.

Методи. Під час проведення досліджень використані такі загальнонаукові методи: індукції, дедукції, наукової абстракції та історико-порівняльний – для розкриття сутності та виокремлення центрів відповідальності; діалектичного пізнання і теоретичного узагальнення – для вдосконалення класифікації центрів відповідальності та центрів логістичних витрат; аналогії та абстрагування – для розробки методичних аспектів управлінського обліку логістичних витрат; формалізації – для визначення складу логістичних витрат за центрами відповідальності та надання теоретичних і практичних висновків й узагальнень.

Результати. У статті узагальнено теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених щодо методичних підходів визначення та виокремлення центрів відповідальності, їх класифікації для потреб управлінського обліку. Обґрунтовано можливість застосування такого методичного інструментарію, як центри відповідальності для організації управлінського обліку логістичних витрат виробничих підприємств (для цього проведено класифікацію центрів відповідальності за такими ознаками: рівнем управління та організаційною структурою підприємства, організаційною структурою логістичної діяльності, сферами логістики, логістичними потоками, логістичними процесами, обсягом повноважень і обов'язків, функціями і завданнями, ступенем групування витрат), що дозволило виокремити центри відповідальності та центри логістичних витрат. Крім цього, визначено склад логістичних витрат основних і функціональних центрів відповідальності, що буде застосовано для організації аналітичного обліку витрат логістичної діяльності.

Перспективи. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку системи бюджетування логістичних витрат за центрами відповідальності з метою їх планування, контролю та оптимізації.

Ключові слова: логістика, логістичні потоки, логістичні витрати, центри відповідальності, центри логістичних витрат.

Вступ. Діяльність виробничих підприємств у сучасному ринковому середовищі характеризується підвищенням складності продукції та вимог до її якості, збільшенням капіталомісткості, кількості і асортименту продукції, зменшенням життєвого циклу продукції, а також

часу її виходу на ринок, використанням передових технологій і різноманітних каналів розповсюдження. Тому одним із основних напрямів розвитку системи управління підприємств в Україні стає застосування засад теорії логістики, зростаюча популярність якої пояснюється новими можливостями для менеджменту.

Теоретична розбудова та практичне запровадження логістики має великий потенціал як сукупність методів оперативного та стратегічного менеджменту, планування, аналізу та контролю на якісно новому етапі розвитку підприємства та потребує обґрунтування та дослідження. Одним із завдань логістики є інформаційно-аналітична підтримка прийняття управлінських рішень щодо витрат діяльності підприємства загалом та логістичних витрат зокрема. Впровадження логістичного менеджменту, вибір його методів та інструментів повинні здійснюватися, виходячи з індивідуальних умов функціонування кожного підприємства.

Проте, сьогодні актуальною є потреба у розробці методик і інструментів управлінського обліку логістичних витрат як підсистеми управління бізнесом, що дозволить своєчасно реагувати на тенденції ринку і формувати конкурентоздатні стратегії. На сьогодні одним з дієвих інструментів управлінського обліку є управління витратами за центрами відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх десятиріч проблему удосконалення управління витратами за допомогою центрів відповідальності активно досліджували зарубіжні і вітчизняні вчені: Е. Аткинсон, Р. Банкер, М. І. Бондар, Ф.Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, С. І. Головацька, К. Друрі, Р. Каплан, К. І. Кузьмінська, П. О. Куцик, Л. В. Нападовська, Г.О. Партин, М. С. Пушкар, І. Б. Садовська, А. В. Череп та ін. Однак, проблеми організації та методики управлінського обліку логістичних витрат частково розглядали у своїх дослідженнях А. Г. Богач, О. М. Головащенко, Н. Я. Зарудна, О. І. Карий, В. С. Литвиненко, Л. В. Сачинська. Концепція управління діяльністю на основі центрів відповідальності була запропонована американським вченим Дж. А. Хіггінсом [7, с. 47]. На його думку, центр фінансової відповідальності – це структурний підрозділ підприємства, який повністю контролює ті або інші аспекти фінансової діяльності, а її керівник самостійно приймає управлінські рішення та несе повну відповідальність за виконання доведених до нього планових показників. Теорія Дж. А. Хіггінса базувалася на потребі закріплення відповідальності за понесення витрат за керівниками структурних підрозділів різних рівнів та систематичного контролю за дотриманням планових показників.

В економічній літературі існують різні думки щодо трактування поняття “центр відповідальності”. Як стверджують Хорнгрен Ч. Т. та Фостер Дж. [12, с. 68–89], в обліку важливим є виділення окремих підрозділів у якості об’єктів обліку. На їх думку, “центри відповідальності – це підрозділи за якими можливо обліковувати виконання їх менеджерами чітко встановлених обов’язків”. Думку цих вчених поділяють П. І. Атамас [1, с. 124], М. А. Вахрушина [4, с.15], С. В. Мочерний [9], Е. Добровольський [3, с.89]. До прикладу, П. І. Атамас та М. А. Вахрушина вважають, що “центр відповідальності – це підрозділ, який очолює керівник, що несе особисту відповідальність за результати його роботи” [1,4]. С. В. Мочерний також трактує поняття “центр відповідальності як структурний підрозділ (декілька підрозділів) з певним ступенем автономності, менеджери якого відповідають перед керівництвом підприємства за реалізацію поставлених цілей і дотримання визначених лімітів витрат”[9]. Е. Добровольський [3, с.89] звертає увагу на те, що “центр відповідальності – структурний підрозділ, що здійснює певний набір господарських операцій, який здатний здійснювати безпосередній вплив на витрати або доходи від цих операцій і відповідає за величину цих витрат або доходів”.

На нашу думку, не суперечать цим визначення і трактування Ентоні А. Аткинсона [11, с.45], Л. В. Нападовської [10, с.45] та Х. Л. Дюкаревої [8]. Так Ентоні А. Аткинсон [11, с.45] зазначає, що “центр відповідальності – організаційна одиниця, відповідальність за яку покладено на менеджера”. Л. В. Нападовська [10, с.45] вважає, що “центр відповідальності – структурна одиниця підприємства, його економічний суб’єкт, у межах якого менеджер відповідає за доцільність понесених затрат та одержаних вигод”. Однак Х. Л. Дюкарева розширює трактування цього поняття, вказуючи, що “центр відповідальності – це організаційна одиниця системи управління, керівник якої наділений певними

повноваженнями, делегованими йому вищим керівництвом, та відповідальний за досягнення планових контрольних показників та використання ресурсів, якими розпоряджається (матеріальних, трудових, фінансових)" [8].

Свою чергою К. Друрі [7, с.147], Ф. Ф. Бутинець [2, с. 33] та С. Ф. Голов [5, с.15] визначають "центр відповідальності як сегмент (сферу підрозділ, відділ) підприємства чи діяльності, який очолює керівник, що володіє делегованими повноваженнями і відповідає за результати роботи даного сегмента". При цьому Ф. Ф. Бутинець та С. Ф. Голов наголошують на тому, що "центр відповідальності – сегмент діяльності підприємства, в якому встановлено персональну відповідальність керівника за показники діяльності, які він контролює або повинен контролювати" [2, 5].

Отже, на думку більшості зарубіжних і вітчизняних вчених, центр відповідальності це сегмент (сфера, підрозділ, відділ) підприємства чи діяльності, в межах якого встановлюється персональна відповідальність менеджера, що наділений певними повноваженнями, та контролює або повинен контролювати показники діяльності цього центру.

Загалом, погоджуючись з думками більшості вчених, хочемо наголосити, що центр відповідальності це насамперед організаційна одиниця, для якої є можливість згрупувати витрати для потреб обліку та контролю, ідентифікувати та виокремити їх на основі первинних документів, розмежувати в аналітичному обліку та узагальнити в управлінській звітності. А це, своєю чергою, дозволить керівнику будь-якої організаційної одиниці контролювати витрати та нести за них відповідальність. Особливої актуальності це набуває в управлінні логістичною діяльністю виробничого підприємства позаяк логістичні витрати є складовими витрат постачання, виробництва, збуту й загалом управління підприємством.

Метою дослідження є обґрунтування виокремлення центрів відповідальності логістичної діяльності виробничого підприємства для ідентифікації логістичних витрат з сукупності загальних витрат підприємства та організації управлінського обліку цих витрат.

Методологія дослідження. Під час проведення досліджень використано методи: індукції, дедукції, наукової абстракції та історико-порівняльний – для розкриття сутності та виокремлення центрів відповідальності; діалектичного пізнання і теоретичного узагальнення – для вдосконалення класифікації центрів відповідальності та центрів логістичних витрат; аналогії та абстрагування – для розробки методичних аспектів управлінського обліку логістичних витрат; формалізації – для визначення складу логістичних витрат за центрами відповідальності та надання теоретичних і практичних висновків й узагальнень

Результати. У період ринкової трансформації вітчизняної економіки зростає необхідність розробки ефективного економічного механізму стимулювання економії логістичних витрат. Розширення масштабів бізнесу, ускладнення його організаційної структури спричиняє необхідність передачі частини повноважень щодо прийняття певних рішень, у тому числі і щодо управління логістичними витратами, на різні рівні управління. Одним із основних підходів до побудови ефективної системи управління логістичними витратами, на наше переконання, є організація обліку цих витрат за центрами відповідальності тобто структурними підрозділами підприємства, що задіяні у логістичній діяльності, організовують її та безпосередньо приймають участь у логістичних процесах.

Побудова управлінського обліку на основі зазначеного підходу є одним із перспективних методів, який може забезпечити вітчизняним підприємствам ефективність управління логістичними витратами та вироблення стратегії на шляху до їх зниження у сукупних витратах підприємства й оптимізації логістичної діяльності.

Центри відповідальності виконують функції планування, контролю, звітності та мотивації. Створення центрів відповідальності дозволяє нести відповідальність керівниками за прийняття управлінських рішень, а також використання матеріального стимулювання за результати їх діяльності. Достовірна і об'єктивна оцінка результатів функціонування центрів відповідальності є

важливим елементом у системі ефективного контролю і управління діяльністю підприємства. Управління за допомогою центрів відповідальності дозволяє оцінити вклад кожного підрозділу в кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства.

У наукових працях вчених розглядаються класифікаційні ознаки центрів відповідальності для потреб управління витратами підприємства серед яких: за цілями внутрішнього управління, за рівнями управління підприємством, за обсягом повноважень і обов'язків, за функціями і завданнями, за ступенем збігу з місцями виникнення витрат, за місцем в ієрархії управління, за відношенням до внутрішнього господарського механізму тощо [6]. Проте у науковій літературі відсутня класифікація центрів відповідальності для потреб оптимізації логістичної діяльності підприємства та управлінського обліку логістичних витрат.

Виходячи з сутності логістичної діяльності виробничого підприємства, функцій та завдань логістики, логістичних процесів, що об'єднують логістичні операції (транспортування, складування і зберігання виробничих запасів; внутрішньозаводське транспортування виробничих запасів та готової продукції; управління виробництвом; пакування, складування, зберігання й транспортування готової продукції; навантажувально-розвантажувальні роботи; контроль якості готової продукції; обслуговування споживача, організація логістичної діяльності; управління інформаційними потоками тощо) нами запропонована класифікація центрів відповідальності для потреб управлінського обліку логістичних витрат (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація центрів відповідальності для потреб управлінського обліку логістичних витрат

№ з/п	Ознака класифікації	Види центрів відповідальності
1.	За рівнем управління та організаційною структурою підприємства	Підприємство Відділи, служби Склади виробничих запасів і готової продукції Цехи основного, допоміжного й обслуговуючого виробництва
2.	За організаційною структурою логістичної діяльності	Основні Функціональні
3.	За сферами логістики	Постачання Виробництво Збут
4.	За логістичними потоками	Матеріальний Інформаційний Фінансовий
5.	За логістичними процесами	Закупівельна логістика Внутрішньовиробнича логістика Збутова логістика Транспортна логістика Складська логістика Управління запасами Управління замовленнями Інформаційна логістика
6.	За обсягом повноважень і обов'язків	Відділ постачання Склади виробничих запасів Виробничі основні, допоміжні й обслуговуючі підрозділи Склади готової продукції Відділ збуту Відділ транспорту (у т.ч. внутрішньовиробничого) Відділ маркетингу Відділ логістики Відділ інформаційного забезпечення
7.	За функціями і завданнями	Базові Допоміжні
8.	За ступенем групування витрат	Первинні Акумуляуючі

На нашу думку, найбільш важливими класифікаційними ознаками центрів відповідальності з точки зору ефективності управління логістичними витратами та можливостей їх ідентифікації у загальних витратах підприємства є їх поділ за організаційною структурою логістичної діяльності (основні та функціональні); за ступенем групування витрат (первинні та акумулюючі) й за обсягом повноважень і обов'язків.

Основні центри відповідальності мають забезпечувати контроль логістичних витрат у місцях їх виникнення. Так, за навантажувально-розвантажувальні роботи, транспортування виробничих запасів і готової продукції та внутрішньовиробниче відповідає відділ транспорту; за пакування, складування і зберігання готової продукції – відділ збуту.

Функціональні центри відповідальності поширюють контроль витрат на багато місць їх виникнення, якщо витрати у них формуються під впливом зазначеного центру відповідальності. До прикладу, такими центрами відповідальності є відділ маркетингу, відділ логістики та відділ інформаційного забезпечення.

До первинних центрів відповідальності варто відносити такі структурні підрозділи як відділи постачання, збуту, транспорту, маркетингу, логістики, інформаційного забезпечення; склади виробничих запасів та готової продукції; цехи (дільниці) з виготовлення тари, лабораторії контролю якості продукції тощо, а до акумулюючих – центри відповідальності за логістичними процесами – закупівельною, внутрішньовиробничою, збутовою, транспортною, складською логістикою, управлінням запасами й замовленнями, інформаційною логістикою тощо. Як бачимо первинні центри відповідальності одночасно є центрами відповідальності за обсягом повноважень і обов'язків.

Запропонована класифікація центрів відповідальності у логістичній діяльності виробничого підприємства дозволить здійснювати їх виокремлення з урахуванням таких основних вимог:

- центри відповідальності повинні бути пов'язані з організаційною структурою підприємства, логістичними процесами та операціями;
- забезпечення можливості призначення відповідального керівника за логістичні витрати центру відповідальності;
- використання показників оцінки рівня витрат центрів відповідальності;
- розподіл сфери повноважень і відповідальності керівників за досягнення показників діяльності кожного центру відповідальності;
- забезпечення внутрішнього контролю витрат логістичної діяльності за центрами відповідальності.

Отже, управління за центрами відповідальності – це система управління, яка забезпечує планування, моніторинг, оцінювання, контроль і регулювання діяльності кожного центру відповідальності. Виходячи із сутності центру відповідальності, основна мета створення системи управління на їх основі полягає у розподілі відповідальності між їх керівниками та отриманні інформації у розрізі центрів відповідальності підприємства, що дасть змогу здійснювати аналіз і контроль досягнутих результатів за кожним центром та приймати відповідні управлінські рішення.

Однак, центри відповідальності повинні виокремлюватися не лише за рівнем управління й організаційною структурою підприємства, не лише за обсягом повноважень і обов'язків структурних підрозділів та їх керівників, а й з урахуванням складу логістичних витрат цих центрів. Склад логістичних витрат за визначеними нами центрами відповідальності подано у табл. 2.

Сформований нами склад логістичних витрат свідчить про те, що виокремлені центри відповідальності одночасно формують центри витрат. Тому кожен із зазначених центрів відповідальності слід розглядати, в першу чергу, як центр логістичних витрат підприємства.

У економічній літературі центри витрат поділяють за наступними категоріями:

- центри технологічних (нормативних) витрат (результат діяльності яких може бути вимірний і можливим є визначення ресурсів, необхідних для випуску кожної одиниці продукції (підрозділи основного й допоміжного виробництва);

– центри номінальних витрат (результат діяльності яких не може бути вимірний відповідним фінансовим показником та немає чіткої залежності між спожитими ними ресурсами і результатами їх функціонування (відділи реклами, досліджень і розробок, адміністративні підрозділи тощо).

Таблиця 2

Склад логістичних витрат для обліку за центрами відповідальності

Центри відповідальності	Склад логістичних витрат
Відділ постачання	Витрати на пошук, оцінку постачальників
	Витрати на проведення переговорів та укладення договорів з постачальниками
	Заробітна плата працівників відділу та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення
	Амортизація основних засобів відділу
	Витрати на папір, канцтовари тощо
	Витрати на зв'язок
Склади виробничих запасів (сировини, матеріалів, напівфабрикатів, запасних частин та інших ТМЦ)	Заробітна плата завідувачів складів, комірників та інших працівників та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення, воду
	Витрати на транспортування в межах складів
	Амортизація основних засобів складів
	Витрати на утримання та ремонт складських приміщень
	Витрати на утримання та ремонт складського устаткування
	Витрати на охорону складських приміщень
Виробничі основні, допоміжні й обслуговуючі підрозділи (дільниці, цехи, майстерні)	Витрати на страхування виробничих запасів
	Витрати на транспортування виробничих запасів, деталей, напівфабрикатів між виробничими підрозділами
	Витрати на пакування готової продукції:
	- витрати на тару, тароматеріали й пакувальні матеріали;
	- заробітна плата працівників, що займаються виготовленням тари і пакуванням та відрахування на соціальні заходи;
	- амортизація устаткування дільниць, цехів, майстерень з виготовлення тари і пакування;
	- витрати на опалення, освітлення, воду дільниць, цехів, майстерень з виготовлення тари і пакування
Склади готової продукції	Витрати на контроль якості готової продукції:
	- витрати на придбання хімреактивів, політестів тощо;
	- витрати на придбання МШП;
	- заробітна плата працівників лабораторій з контролю якості та відрахування на соціальні заходи;
	- амортизація приладів та обладнання лабораторій з контролю якості;
	- витрати на опалення, освітлення, воду для лабораторій з контролю якості
	Витрати на обов'язкову державну перевірку готової продукції
Склади готової продукції	Заробітна плата завідувачів складів, комірників та інших працівників та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення, воду
	Витрати на транспортування в межах складів
	Амортизація основних засобів складів
	Витрати на утримання та ремонт складських приміщень
	Витрати на утримання та ремонт складського устаткування
	Витрати на охорону складських приміщень
Склади готової продукції	Витрати на страхування готової продукції

Продовження табл. 2

Відділ збуту	Витрати на пошук, оцінку покупок
	Витрати на проведення переговорів та укладення договорів з покупцями
	Заробітна плата працівників відділу та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення
	Амортизація основних засобів відділу
	Витрати на папір, канцтовари тощо
	Витрати на зв'язок
Відділ транспорту (у т.ч. внутрішньовиробничого)	Заробітна плата працівників відділу та відрахування на соціальні заходи
	Заробітна плата водіїв, експедиторів та вантажників і відрахування на соціальні заходи
	Витрати на паливо для власного транспорту
	Витрати на утримання та ремонт власного транспорту (у т.ч. внутрішньовиробничого)
	Амортизація транспортних засобів
	Витрати на страхування власного транспорту
	Витрати на опалення, освітлення
	Витрати на зв'язок
	Витрати на пошук перевізників
	Витрати на проведення переговорів та укладення договорів з перевізниками
	Витрати за транспортно-експедиційні, навантажувально-розвантажувальні послуги, виконані сторонніми організаціями (перевізниками)
Відділ маркетингу	Витрати на маркетингові дослідження
	Витрати на виконання спеціальних замовлень
	Витрати на проведення переговорів
	Витрати на рекламу
	Витрати на придбання спеціальної літератури
	Витрати на обслуговування споживачів (гарантійний та післяпродажний ремонт)
	Заробітна плата працівників відділу та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення
	Амортизація основних засобів відділу
	Витрати на папір, канцтовари тощо
	Витрати на зв'язок
Відділ логістики	Заробітна плата працівників відділу та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення
	Амортизація основних засобів відділу
	Витрати на папір, канцтовари тощо
	Витрати на зв'язок
Відділ інформаційного забезпечення	Заробітна плата працівників відділу та відрахування на соціальні заходи
	Витрати на опалення, освітлення
	Витрати на послуги зв'язку та Інтернет
	Витрати на обслуговування інформаційних систем
	Витрати на придбання обчислювальної техніки
	Витрати на ремонт та обслуговування обчислювальної техніки
	Витрати на придбання оргтехніки
	Витрати на ремонт та обслуговування оргтехніки
	Амортизація обчислювальної техніки та оргтехніки
	Витрати на папір, канцтовари тощо

За результатами дослідження з урахуванням організаційної структури логістичної діяльності виробничих підприємств вважаємо, що центри логістичних витрат є центрами номінальних витрат. Нами запропоновано загальну систему центрів витрат логістичної діяльності виробничих підприємств (рис. 1).

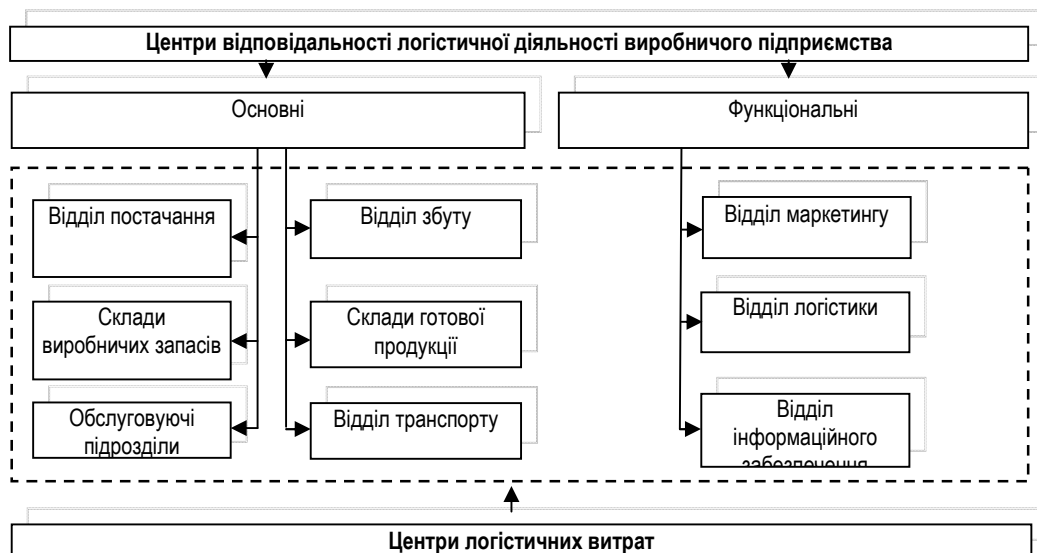


Рис. 1. Система центрів витрат логістичної діяльності виробничих підприємств

** розробка авторів*

Варто погодитися з твердженнями більшості українських та зарубіжних вчених, які вважають, що центр витрат є первинним осередком аналітичного обліку, який організовується для здійснення контролю за цими витратами та може збігатися з окремою структурною одиницею (цехом, відділом) або може бути її підрозділом,

Таким чином у системі управління логістичною діяльністю керівники центрів відповідальності мають контролювати і оцінювати витрати свого структурного підрозділу та інформувати вище керівництво про результати діяльності. Для здійснення такого контролю призначена система обліку відповідальності.

На нашу думку, облік відповідальності – система обліку логістичних витрат, що забезпечує контроль і оцінку діяльності кожного центру відповідальності. Створення й функціонування системи обліку за центрами відповідальності передбачає:

- визначення центрів відповідальності з урахуванням особливостей організаційної структури підприємства, логістичних процесів та операцій;
- складання бюджету для кожного центру відповідальності;
- регулярне складання звітності про виконання бюджетів центрів відповідальності;
- своєчасний аналіз причин відхилень та оцінка діяльності центрів відповідальності.

Висновки і перспективи. Відповідаючи критеріям комплексності та інтегрованості, логістика забезпечує цілісний погляд на діяльність підприємства та переводить управління підприємством на якісно новий рівень, інтегруючи, координуючи і спрямовуючи діяльність різних служб і підрозділів підприємства на досягнення оперативних і стратегічних цілей.

Свою чергою центри відповідальності логістичних витрат повинні забезпечити оптимальне поєднання всіх елементів логістичної діяльності в єдину систему управління; сполучення закупівельної, внутрішньовиробничої, збутової, транспортної, складської логістики, управління

запасами й замовленнями та інформаційної логістики; отримання найбільшого економічного ефекту та ефективності від прийняття управлінських рішень.

Нами проведено класифікацію центрів відповідальності за такими ознаками: рівнем управління та організаційною структурою підприємства, організаційною структурою логістичної діяльності, сферами логістики, логістичними потоками, логістичними процесами, обсягом повноважень і обов'язків, за функціями і завданнями, ступенем групування витрат.

У результаті дослідження виокремлені центри відповідальності логістичної діяльності виробничих підприємств за рівнем управління й організаційною структурою підприємства, за обсягом повноважень і обов'язків структурних підрозділів та їх керівників і з урахуванням складу логістичних витрат цих центрів. Це дозволило також сформувати систему центрів логістичних витрат і в подальшому забезпечить організацію аналітичного обліку цих витрат за центрами відповідальності.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку системи бюджетування логістичних витрат за центрами відповідальності з метою їх планування, контролю та оптимізації.

Список використаних джерел

1. Атамас П. Й. Управлінський облік : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 440 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. 2012. № 1 (22). С. 11–18. (Серія "Бухгалтерський облік, контроль і аналіз").
3. Добровольский Е., Барабанов Б., Боровков П. и др. Бюджетирование: шаг за шагом. 2-е изд. СПб. : Питер, 2011. 480 с.
4. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет : учеб. для студентов вузов, обучающихся по экон. специальностям. 6-е изд., испр. Москва : Омега-Л, 2012. 570 с.
5. Голов С. Управлінський облік і контролінг: концепції та застосування. *Вісник КНТЕУ*. Київ, 2012. 87 с.
6. Головацька С. І., Хаймьонова Н. С. Концепція центрів відповідальності у системі управлінського обліку витрат підприємства. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2015. Вип. 49. С. 45–50.
7. Друри, К. Управленческий и производственный учет : учебник; пер. с англ. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 341 с.
8. Дюкарева Х. Л. Концептуальні основи побудови облікової системи центрів відповідальності суб'єктів господарювання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. № 18.6. С. 159-168.
9. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 1. Київ : ВЦ "Академія", 2000. 864 с.
10. Нападовська Л. В. Управлінський облік : монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. 450 с.
11. Энтони А. Атkinson, Раджив Д. Банкер, Роберт С. Каплан, С. Марк Янг Управленческий учет ; пер. с англ. 3-е изд. Москва : Издательский дом "Вильямс", 2005. 874 с.
12. Хорнгрен Ч., Фостер Дж., Датар Ш. Управленческий учет пер. с англ. 10-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 1008 с. (Серия "Бизнес-класс").

Medvid Ljubov

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Professor of Accounting
Lviv Trade and Economic University
Lviv, Ukraine

E-mail: lmedvid@meta.ua

Levkovich Andriy

Researcher Department of Accounting
Lviv Trade and Economic University
Lviv, Ukraine

E-mail: alevkovich@ukr.net

ACCOUNTING LOGISTICS COSTS LIABILITY FOR TANKS

Abstract

Introduction. The formation of an effective management system at the enterprise is directly related to the organization of logistics activities, which should take into account the development tendencies of the market environment in Ukraine. One of the tasks of logistics is information and analytical support for the adoption of management decisions to optimize the costs of the company as a whole and logistics costs in particular. However, to date, an effective system of planning, accounting and control of logistics costs of manufacturing enterprises has not been created, and then the logistics management can not achieve sufficient efficiency. Therefore, there is a need to justify the separation of the responsibility centers of the logistics activities of the production enterprise to identify logistics costs for the aggregate of the company's total costs and organize the management accounting of these costs.

Methods. The following methods were used during the research, such as general and scientific methods: induction, deduction, scientific abstraction, historical and comparative - to reveal the essence and allocation of responsibility centers; dialectical cognition and theoretical generalization - to improve the classification of responsibility centers and centers of logistics costs; analogy and abstraction - to develop methodological aspects of management accounting of logistics costs; formalization - to determine the logistics costs for the centers of responsibility and provide theoretical and practical conclusions and generalizations.

Results. The article summarizes the theoretical developments of domestic and foreign scientists on methodological approaches to the definition and allocation of responsibility centers, their classification for the needs of management accounting.

The possibility of using such methodological tools as responsibility centers for organization of management accounting of logistics costs of manufacturing enterprises is substantiated (for this purpose, the classification of responsibility centers was carried out based on the following features: by the level of management and organizational structure of the enterprise, the organizational structure of logistics activities, logistics areas, logistical flows, logistical processes, scope of powers and responsibilities, functions and tasks, the degree of cost groupings). This allowed to allocate responsibility centers and centers of logistics costs. In addition, the basic logistics costs and functional responsibility centers that will be used for the organization of analytical accounting costs of the logistics business are defined.

Discussion. Further research will be directed to the development of a system of budgeting logistics costs by responsibility centers with a view to their planning, monitoring and optimization.

Keywords: logistics, logistics flows, logistics costs, responsibility centers, logistics cost centers.

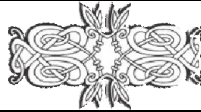
References

1. Atamas, P. J. (2009). *Upravlins'kyj oblik* [Management Accounting]. Kyi'v : Centr uchbovoi' literatury.
2. Butynec' F.F. (2012). Vytraty vyrobnyctva ta i'h klasyfikacija dlja potreb upravlinnja [Production costs and their classification for management needs]. *Problemy teorii' ta metodologii' buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu : mizhnar. zb. nauk. prac'*, № 1 (22), 11–18. (Serija "Buhgalters'kyj oblik, kontrol' i analiz").
3. Dobovol'skyj, E., Barabanov, B., Borovkov, P. et al. (2011). *Bjudzhetirovanye: shag za shagom*. (2nd ed.). [Budgeting: step by step. Second ed.]. SPb. : Pyter.
4. Vahrushyna, M.A. (2012). *Buhgalterskyj upravlencheskyj uchet : ucheb. dlja studentov vuzov, obuchajushhysja po ekon. specyjal'nostjam* (6–e yzd.), yspr. [Accounting accounting: Textbook. For university students who study in economics. Specialties (6th ed.)]. Moskva : Omega–L.
5. Golov S. (2012). *Upravlins'kyj oblik i kontroling: koncepcii' ta zastosuvannja* [Managerial Accounting and Controlling: Concepts and Applications]. *Visnyk KNTEU*. Kyi'v,
6. Golovac'ka, S.I., & Hajm'onova, N.S. (2015). *Koncepcija centriv vidpovidal'nosti u systemi upravlins'kogo obliku vytrat pidpryjemstva* [The concept of responsibility centers in the system of management accounting of enterprise costs. Bulletin of the Lviv Commercial Academy]. *Visnyk L'vivs'koj' komercijnoj' akademii'*. 2015. Vyp. 49. S. 45–50.
7. Drury, K. (2002). *Upravlencheskyj y proyzvodstvennyj uchet : uchebnyk ; per. s angl* [Managerial and industrial accounting: a textbook; transl. English]. Moskva : JuNYTY–DANA.
8. Djukarjeva, H.L. (2008). *Konceptual'ni osnovy pobudovy oblikovoi' systemy centriv vidpovidal'nosti sub'jektiv gospodarjuvannja* [Conceptual foundations of the accounting system of the centers of business entities (With the English)]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny*, № 18.6, 159-168.

9. Mochernyj, S.V. (2000). *Ekonomichna encyklopedija : u tr'oh tomah* [Economic encyclopedia: in three volumes]. T. 1. Kyi'v : VC "Akademija".
10. Napadovs'ka, L.V. (2000). *Upravlins'kyj oblik : monografija* [Managerial Accounting]. Dnipropetrovs'k : Nauka i osvita.
11. Antony, A., Atkinson, Radzhyv, D. Banker, Robert, S., Kaplan, S., & Mark Jang (2005). *Upravlencheskyj uchet ; per. s angl. (3-e yzd)* [Management Accounting (3rd ed.)]. Moskva : Yzdatel'skyj dom "Vyl'jams".
12. Horngren, Ch., Foster, Dzh., & Datar, Sh. (2007). *Upravlencheskyj uchet (transl.)* [Management Accounting]. 10-e yzd. Sankt-Peterburg : Pyter. (Seryja "Byznes-klass").



ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ОБЛІКУ,
ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ І АУДИТУ



INFORMATION SYSTEMS
OF ACCOUNTING, ECONOMIC
ANALYSIS AND AUDIT

УДК 33.01.657

JEL Classification B4; M41; M1

Єршова Наталя

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Харків, Україна

E-mail: natalia_iershova@mail.ru

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація

Вступ. Трансформація сфери управління в інноваційній економіці, яка полягає в підвищенні ролі знань та інформації для вирішення стратегічних управлінських задач обумовлює розвиток стратегічного управлінського обліку. В такому аспекті потребує подальшого розвитку наукова методологія теорії стратегічного управлінського обліку.

Методи. В процесі дослідження були використані системний і порівняльний аналіз, аналіз причинно-наслідкових зв'язків, спостереження, порівняння та групування, а також використання індуктивного і дедуктивного методів наукового пізнання.

Результати. Представлено систематизацію методологічних підходів до сутнісно-змістовного наповнення стратегічного управлінського обліку. Обґрунтована структура теоретичної методології стратегічного управлінського обліку, яка базується на визначенні філософської, формальної та змістовної складових, що забезпечує його цілісне уявлення. Змістова складова представлена в трьох векторній площині з урахуванням інтегрованого, інноваційно-зорієнтованого та системного підходів. Представлено авторське визначення стратегічного управлінського обліку, яке на відміну від існуючих підкреслює інноваційно-синегретичну складову стратегічного управлінського обліку; інтегрує його до управлінського функціоналу; визначає основні завдання. Обґрунтовано, що успішність функціонування стратегічного управлінського обліку забезпечується єдністю методологічних прийомів його реалізації як підсистеми загальної моделі управління.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні концепції стратегічного управлінського обліку з позицій системного підходу, розвитку його інструментарію з позицій інноваційно-зорієнтованого підходу, дослідженню інтеграції стратегічного управлінського обліку в систему управління підприємством з позицій інтегрованого підходу.

Ключові слова: методологія, стратегічний управлінський облік, інтегрований підхід, інноваційно-зорієнтований підхід, системний підхід, стратегічне управління.

Вступ. Трансформація сфери управління в інноваційній економіці, яка полягає в підвищенні ролі знань та інформації для вирішення стратегічних управлінських задач обумовлює розвиток стратегічного управлінського обліку. Використання різних методологічних підходів для визначення сутнісно-змістовного наповнення стратегічного управлінського обліку обумовлена прагненням до його цілісного уявлення. Беручи до уваги наукову спроможність, численні дослідження стратегічного

управлінського обліку світовим та вітчизняним науковим співтовариством, в даний час потребує подальшого розвитку наукова методологія теорії стратегічного управлінського обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку стратегічного управлінського обліку, теоретичному обґрунтуванню його змісту, завдань та інструментарію присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Розвитку концепції стратегічного обліку в економічних структурах присвячені дослідження Суворової С.П. [1], Сатмурзаєва А.А. [2], Яркової І.В. [3]. Методологічні підходи до організації стратегічного обліку окремих об'єктів обліку присвячені наукові праці Барахоевої М.С. [4], Пилипенка А.А. [5], Шалаєвої Л.В. [6] та ін. Проблемам імплементації стратегічного управлінського обліку в практику діяльності підприємств присвячені дослідження Бруханського Р.Ф. [7], Легенчука С.Ф. [8], Мальсагова І.А. [9], Семанюк В.З. [10] та ін.

Метою даного дослідження є розвиток наукової методології теорії стратегічного управлінського обліку в частині систематизації та структуризації методологічних підходів. Завдання: характеристика стратегічного управлінського обліку з позицій системного підходу; систематизація методологічних підходів до сутнісно-змістовного наповнення стратегічного управлінського обліку; обґрунтування структури теоретичної методології стратегічного управлінського обліку (СУО).

Методологія дослідження. В процесі дослідження були використані системний і порівняльний аналіз, аналіз причинно-наслідкових зв'язків, спостереження, порівняння та групування, а також використання індуктивного і дедуктивного методів наукового пізнання.

Результати. Розвиток облікового знання для цілей управління суб'єктами господарювання об'єктивно зумовлений двома основними тенденціями: розвитком економічних відносин, способів управління ними та досягненнями наукової думки, що намагається досягнути причинно-наслідкові зв'язки таких змін. Сучасна теорія управлінського обліку надає визначення, що відображають його концептуальне розуміння в діапазоні від вузького трактування на рівні підсистеми бухгалтерського обліку до усвідомлення управлінського обліку в якості інтегрованої системи для інформаційного забезпечення управління.

Практично всі сучасні науки розвиваються на основі системного підходу, оскільки він представляє єдиний і найбільш оптимальний підхід до пізнання, що дає можливість одержати найбільш повне і цілісне уявлення про об'єкт дослідження. Крім того, системний підхід є не тільки методом вирішення завдань, скільки методом їх постановки на якісно більш високому рівні. З позицій системного підходу характеристика стратегічного управлінського обліку визначається сукупністю певних ознак (табл. 1).

Так, за системним підходом, стратегічний управлінський облік являє собою динамічну, імовірнісну, відкриту, складну, регульовану систему зі зворотними зв'язками, елементами, в якій трансформується вхідна інформація за допомогою облікових, аналітичних та контрольних процедур та системи планово-контрольних розрахунків на інформацію, орієнтовану на прийняття стратегічних управлінських рішень.

Таблиця 1

Характеристика стратегічного управлінського обліку (СУО) з позицій системного підходу*

Класифікаційна ознака	Класифікація систем	Характеристика стратегічного управлінського обліку
1. Зміна у часі	Статичні, динамічні	Динамічна система, оскільки являє собою структурований об'єкт, що має вхід і вихід, в які в певні моменти можна вводити і з якого можна виводити інформацію. В такій системі процеси протікають у часі безперервно
2. Взаємозв'язок причини і наслідків	Детерміновані, стохастичні	Детермінована, поведінку якої можна передбачити
3. Взаємозв'язок системи із зовнішнім середовищем	Відкриті, замкнуті	Відкрита система, оскільки обмінюється із зовнішнім середовищем інформацією

Проводовження табл. 1

4. Складність	Складні, прості	Складна система, що включає в себе елементи, між якими існують складні зв'язки.
5. Автономія управління	Саморегульовані регульовані.	Регульована система. Регламентація проводиться на рівні як рекомендаційних положень відомств і професійних співтовариств, так і внутрішніх регулятивів підприємства. Регламентация управлінського обліку на підприємстві може бути представлена як комплексом положень та інструкцій (наприклад, бюджетування, документообігу та ін.), так і облікової політикою, що включає методичний і організаційно-технічний розділи.
6. Взаємозв'язок між підсистемами та елементами	Системи з прямими зв'язками; системи з зворотними зв'язками; системи, як з прямими, так і зворотними зв'язками	Система, як з прямими, так і зворотними зв'язками.

* Джерело: складено на підставі [11, 12]

Елементами системи стратегічного управлінського обліку є:

- методологія як сукупність завдань, цілей, принципів, функцій, методів;
- процес стратегічного управлінського обліку, за яким зовнішня і внутрішня інформація різних рівнів агрегування за допомогою облікових, аналітичних та контрольних процедур та системи планово-контрольних розрахунків на інформацію, орієнтовану на прийняття стратегічних управлінських рішень.
- структура стратегічного управлінського обліку.

Питання структурності і складових елементів системи стратегічного управлінського обліку багато в чому визначається обраною моделлю функціонування та розвитку підприємства, складністю поставлених завдань в довгостроковій перспективі, а також ступенем необхідної деталізації інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру. На думку Б. Райана у структуру стратегічного управлінського обліку в якості найбільш істотних взаємопов'язаних елементів можуть бути включені наступні системи: система стратегічного планування, система стратегічного управління витратами, система стратегічного аналізу та контролю фінансово-господарської діяльності, збалансована система показників (Balanced Scorecard), система стратегічної управлінської звітності [13].

Методологія комплексного підходу визначає цілісність управлінського процесу як розвиненість усіх його функцій, скоординованість взаємодії всіх його учасників. В рамках управлінської системи, СУО є її елементом з комплексним використанням всіх видів інформації за сегментами управління. Комплексний підхід у дослідженні стратегічного управлінського обліку передбачає його вивчення у взаємозв'язку та взаємозалежності з загальним рівнем організаційного, технічного і технологічного розвитку підприємства, а також – з рівнем кадрового забезпечення.

Діалектична єдність системного і комплексного підходів полягає в тому, що, якщо об'єкт не досліджений як система, то забезпечити комплексне його перетворення (формування, функціонування та ін.) досить важко в наслідок відсутності розуміння сукупності його окремих сторін, тобто підсистем; отже, якщо системний підхід дозволяє пізнати, вивчити, дослідити об'єкт на конкретному рівні аналізу, то комплексний підхід дозволяє перетворювати його на тому ж рівні. Стратегічний управлінський облік є певною системною цілісністю, функціонування якої має сенс і значення тільки у тісному взаємозв'язку з іншими обліковими підсистемами в управлінні підприємством.

В умовах швидкоплинності ділового середовища актуальності набуває методологія ситуаційного підходу до організаційних проблем і способів їх вирішення [14, 15]. Аналіз робіт

Лели Р.Н. [14], Федулової Л.І. [15] та інших дозволяє зробити висновок, що стосовно проблем, які виникають у процесі стратегічного управління, ситуаційний підхід можна визначити як ситуаційне мислення, оскільки клас таких проблем носить багатокритеріальний, слабо структурований характер і часто має характер невизначеності. Оскільки, ідеальної моделі стратегічного управління підприємством не існує, відповідно, система стратегічного управлінського обліку має бути динамічною, гнучкою, щоб задовольнити усі інформаційні запити користувачів. За ситуаційним підходом стратегічний управлінський облік має бути спрямований на інформаційне забезпечення стратегічного управління необхідною інформацією з урахуванням виділення найбільш важливих в конкретних обставинах змінних, дослідження яких дозволяє вирішувати проблеми. З цією метою, управлінська бухгалтерія у західних компаніях бере на себе функції планового відділу та аналітичних служб. За такого підходу відбувається інтеграція обліку, планування, аналізу у єдину систему для цілей інформаційного забезпечення управління підприємством [16].

Процесний підхід до управління (BPM-підхід) розглядається на основі системи взаємопов'язаних процесів (Б.Андерсен, М. Портер, М. Хаммер, Дж. Чампі) [17]. За методологією процесного підходу, якщо розглядати бізнес як сукупність активів і регулярних угод, контрольованих особою або групою осіб - власниками, то в якості одиниці економічної діяльності (бізнесу) може бути виділена ділова операція (transaction - господарська операція, угода), що і було запропоновано ще в 1937 р. Р. Коузом. Таким чином, бізнес-процеси можуть виступати одними з основних елементів декомпозиції бізнесу і розглядатися як структурований, вимірюваний набір дій, створений щоб справити певний «вихід» для конкретного клієнта або ринку, тобто це робота з реалізації певної функції. Бізнес-процес як сукупність видів діяльності зафіксований в Положеннях управлінського обліку (SMA): SMA 4 EE та SMA 4 NN [18]. Тому, стратегічний управлінський облік як процес, також може досліджуватися за процесним підходом, за яким він є:

- 1) внутрішнім процесом – стратегічний управлінський облік орієнтований на задоволення інтересів внутрішніх користувачів;
- 2) організаційно-діловим процесом, так як є обліком (складова процесу управління) і при цьому орієнтований на комунікацію з персоналом підприємства;
- 3) складним і наскрізним процесом, який пронизує організацію і включає в себе безліч різноманітних елементів і зв'язків;
- 4) постійним (поточним) процесом;
- 5) допоміжним процесом, так як його результати (інформація, представлена у вигляді конкретних звітів) можуть бути використані в будь-яких інших процесах (наприклад, маркетинговій діяльності, при прийнятті рішення про доцільність розширення ринку збуту; інноваційній діяльності, при прийнятті рішень про випуск нового виду продукції та ін.).

Облік є найважливішою функцією управлінського циклу, причому як завершальною, так і відправною. У зв'язку з цим, визначаючи взаємозв'язок і взаємодію процесу управління і функцій управління, необхідно враховувати інформаційно-утворюючу роль обліку, як при підготовці управлінських рішень, так і для контролю їх реалізації. За функціональним підходом, стратегічний управлінський облік - це функція управління, сконцентрована на цілеспрямованому генеруванні релевантної інформації для відповідного рівня прийняття управлінських рішень у формі, зручній для сприйняття, з якої користувач (топ-менеджер) міг би з урахуванням індивідуальних особливостей моделі прийняття рішень вибрати необхідну йому інформацію.

Прийняття обґрунтованих стратегічних управлінських рішень підприємствами – запорука комерційного успіху. Проте, не завжди інформаційна складова в процесі управління домінує. Пояснення комерційного успіху одних підприємств і невдач інших при порівняно рівних умовах господарської діяльності може бути закладено в рамках концепції організаційної культури. Дійсно, організаційна культура як внутрішнє середовище управління визначає модель мислення і поведінки працівників підприємства (носії культури), систему цінностей, психологію господарської поведінки як реакції на зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємства. Популяризація

концепції організаційної культури відноситься до першої половини 80-х років XX століття [19]. Організаційна культура характеризує підприємство і відрізняє його від інших за низкою зовнішніх ознак: як підприємство реагує на кон'юнктурну ситуацію (зміни у структурі попиту і пропозиції, коливання цін постачальників), як в результаті оцінює рівень власної ефективності і визначає не тільки оперативну діяльність (тактику) підприємства (як деякий символічний та формалізований власний прояв), але і стратегію.

З позицій соціокультурного підходу (А.Г. Асмолов, В.С. Біблер, М.В. Богуславський) процес управління підприємством досліджується як єдність культури і соціальності [20, 21]. Під культурою в даному випадку розуміється сукупність способів і результатів діяльності менеджерів, в тому числі ідеї, цінності, норми, зразки, а під соціальністю - сукупність взаємовідносин соціальних суб'єктів в середині підприємства. У системі управління підприємством соціокультурний підхід носить надпредметний характер і покликаний охопити загальнолюдську, сучасну культуру суспільства, соціальної групи, особистості. Соціокультурний підхід у концептуальному осмисленні стратегічного управлінського обліку дозволяє розглянути його у контексті розвитку корпоративних цінностей. Тобто, розглядати його як культуру формування інформації у процесі комунікацій; культуру досягнення гармонії із зовнішнім середовищем. Соціокультурний підхід у дослідженні стратегічного управлінського обліку дозволяє синтезувати досягнення соціогуманітарних наук і проводити аналіз проблем підготовки фахівців з обліку в системі вищої освіти взагалі.

Створення і підтримка конкурентних переваг в ринковій економіці забезпечується інноваційним підходом до діяльності підприємства: інновація є цілеспрямованим нововведенням у певній системі, що вдосконалює цю систему, призводить до її прогресивного розвитку. За такого розуміння не все нове має інноваційний характер, а лише те, що надає бажаний ефект діяльності – покращує результат, зменшує витрати тощо. *Інновація в обліку* позначає цілеспрямоване нововведення у обліковій системі, що удосконалює її функціонування, покращує процес і результат облікової діяльності. Інноваційна діяльність в обліку – це діяльність суб'єктів облікової діяльності, спрямована на оновлення й вдосконалення облікової системи, забезпечення її прогресивного розвитку. Системність у розумінні поняття інновації надала нам можливість виділити особливий підхід до реалізації інноваційної діяльності в обліку - «інноваційно-зорієнтований підхід». Інноваційно-зорієнтований підхід до СУО пов'язаний з функціональними процесами на підприємстві, тому інноваційні перетворення в обліковій системі суб'єктів господарювання доцільно розглядати з позиції організаційно-управлінських інновацій. Згідно з дедуктивною теорією системології одним з можливих підходів до визначення систем є структурно-функціональний підхід. При цьому структурно-функціональній системі притаманні три атрибути: структура, функції, емерджентність. Стратегічний управлінський облік також можна розглядати як структурно-функціональну систему, оскільки він має структуру як форму внутрішньої організації його елементів, функції, а емерджентність проявляється в його існуванні як єдиного цілого, яке поєднує елементи системи з функціями, а отже дозволяє досліджувати систему за допомогою певної сукупності її характеристик. Так, структурно-функціональною інновацією стратегічного управлінського обліку може виступати облік за центрами відповідальності, основою якого є децентралізація внутрішньофірмового управління і формування гнучких організаційних структур. Концепція такого обліку (за визначенням) відображає структуру суб'єкта господарювання, яка є оптимальною для досягнення стратегічних цілей. Центри відповідальності для цілей організації стратегічного управлінського обліку можуть бути класифіковані:

- за цільовими показниками: дохід, конкурентоспроможність, стратегічні витрати;
- за орієнтацією інформації, яка формується в рамках підрозділів суб'єкта господарювання: центр консолідації зовнішньої інформації, центр консолідації внутрішньої інформації.

За такого підходу, в організаційній структурі суб'єкта господарювання формуються центри консолідації інформації зовнішнього та внутрішнього характеру. Поява такого центру надає змогу її узагальнювати, проводити декомпозиції показників відповідно до цілей та завдань при прийнятті

управлінських рішень стратегічного характеру, або у випадку необхідності коректування певного виду стратегій. Вибір в якості одного з цільових показників центру відповідальності показника конкурентоспроможності – надає можливість включати до переліку основних параметрів нефінансові показники.

Використання інтегрованого підходу, який спрямований на дослідження та підсилення взаємозв'язків між окремими підсистемами та елементами системи до стратегічного управлінського обліку надає можливість висвітлити сутність стратегічного управлінського обліку як складової обліково-аналітичної системи, інтегрованої у процес обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління.

Узагальнення та систематизація методологічних підходів до сутнісно-змістовного наповнення СУО представлена у табл. 2.

Таблиця 2

Систематизація методологічних підходів до сутнісно-змістовного наповнення стратегічного управлінського обліку (СУО)*

Методологічний підхід	Сутнісно-змістовна характеристика	Складова
Системний підхід	в рамках підходу організація і функціонування стратегічного управлінського обліку розглядається як підсистема системи управлінського обліку, яка є частиною системи більш високого рівня – системи управління підприємством	змістовна
Комплексний підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік розглядається як частина фінансово-господарської діяльності з комплексним використанням усіх видів інформації	змістовна
Інтегрований підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік досліджується як складова обліково-аналітичної системи, інтегрована у процес стратегічного управління	змістовна
Процесний підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік досліджується як єдиний процес: сукупність планово-облікових, контрольно-аналітичних і організаційних дій, операцій і процедур, націлений на інформаційну підтримку процесу стратегічного управління	формальна
Ситуаційний підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік досліджується як інформаційна система, яка дозволяє сконцентруватися на вирішенні конкретної ситуації	формальна
Інноваційно-зорієнтований підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік досліджується з позиції інновацій	змістовна
Соціокультурний підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік досліджується як культура формування інформації у процесі комунікацій; культура досягнення гармонії із зовнішнім середовищем	філософська
Динамічний підхід	в рамках підходу стратегічний управлінський облік досліджується у діалектичному розвитку, причинно-наслідкових зв'язках та співвідпорядкованості	філософська

* Джерело: розроблено автором

Теоретичне розуміння стратегічного управлінського обліку базується на визначенні філософської, формальної та змістовної складових, що забезпечує його цілісне уявлення. Відповідно до філософського аспекту, СУО визначається як філософія, образ думок працівників, які базуються на розумінні необхідності формування інформації, синхронізації і гармонійного поєднання інтересів зацікавлених осіб у прийнятті управлінських рішень з метою забезпечення довгострокового функціонування та розвитку підприємства. Формальна складова представлена сервісно-інформаційною підтримкою процесу стратегічного управління. Змістовна складова може бути представлена в трохвекторній площині з урахуванням інтегрованого, інноваційно-

зорієнтованого та системного підходів (рис. 1).

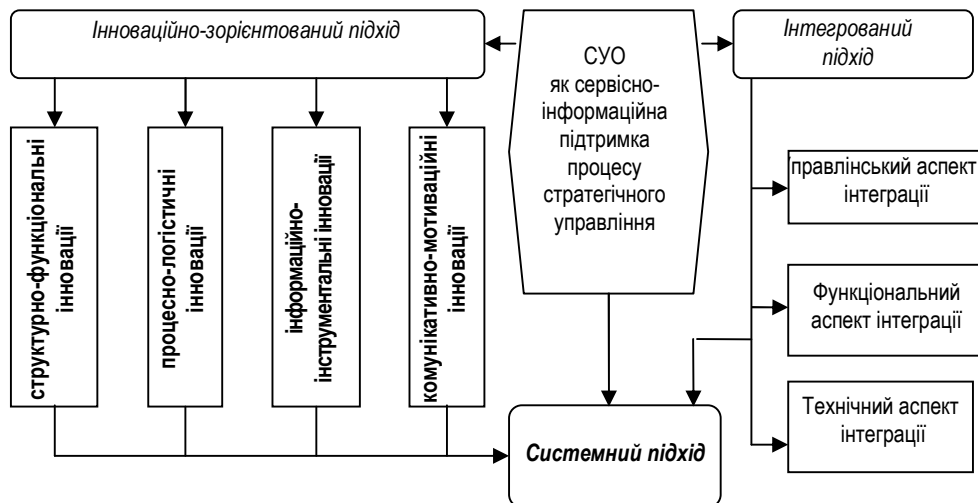


Рис. 1. Структура теоретичної методології СУО*

*Джерело: розроблено автором

За змістовним підходом, стратегічний управлінський облік – це складна багатофункціональна і багаторівнева система відкритого типу, що функціонує в соціокультурному просторі, управлінському та інформаційному середовищі, яка покликана забезпечити формування та надання ємної стратегічної інформації для інформаційної підтримки повного циклу основних функцій стратегічного управління (планування, організації, аналізу, контролю, регулювання), побудована за принципами проактивності, найбільшої адаптованості до специфіки діяльності підприємства, релевантності до прийняття управлінських рішень та інноваційності.

Системна інтеграція присутня в різноманітних концепціях управління. В контексті методологічного базису СУО інтегрований підхід реалізується за напрямками.

Управлінський аспект інтеграції СУО визначається цільовою спрямованістю моделі управління підприємством і відображається у оціночних індикаторах її реалізації. Оціночні індикатори реалізації цільової спрямованості управління можуть бути сформовані в рамках систем управління результативністю, де принцип збалансованості на наш погляд має бути визначальним.

Функціональний аспект інтеграції СУО визначається інтеграцією з компонентами бухгалтерської інформаційної системи. В даному контексті підвищується цінність даних фінансового обліку, фінансової звітності, управлінського обліку та звітності, системи бюджетування, управлінського аналізу для цілей стратегічного управління.

Функціональний аспект інтеграції та успішне функціонування СУО неможливе без використання інформаційних технологій, що зумовлює виділення третього напрямку інтеграції – технічний аспект інтеграції. Технічний аспект інтеграції визначає інтеграцію вихідних даних, інтеграцію технологій збору, інтеграцію даних для зберігання і моделювання, інтеграцію технологій обробки інформації, інтеграцію технологій подання інформації для цілей управління.

За інтегрованим підходом забезпечується ємерджентність — властивість системи стратегічного управлінського обліку виконувати цільову функцію, яка реалізується тільки системою в цілому, а не її окремими елементами.

Інновації і зміни проникають у всі галузі господарювання. У таких умовах управлінський облік як галузь знань має відповідати сьогодишнім реаліям. В основу видової класифікації інновацій в

стратегічному управлінському обліку може бути покладений підхід, запропонований Мещеряковим І.Г. до організаційно-управлінських інновацій, за яким автор пропонує: структурно-функціональні; процесово-логістичні; інформаційно-інструментальні; комунікативно-мотиваційні [22, с.14].

Процесові інновації включають нові або значно поліпшені технічні прийоми, програмне забезпечення, що використовуються у допоміжних видах діяльності, таких як бухгалтерський облік. Інноваційна логістика використовується для вивчення, аналізу і оцінки ефективності управління потоковими процесами, виявлення невикористаних резервів і їх реалізації, визначення рівня розвитку і готовності ринкових системних структур до перетворень і проведення наскрізної оптимізації. Вона є науковим інструментом раціоналізації поточних процесів шляхом впровадження прогресивних інновацій в поточне і стратегічне управління ринковими структурами з метою досягнення кінцевих результатів бізнесу. Логістика стосовно стратегічного управлінського обліку означає формування, рух, перетворення, збереження інформаційних потоків від стратегічних видів діяльності. Процесово-логістичні інновації стратегічного управлінського обліку спрямовані на удосконалення облікових процесів (розробка регламентів, формування внутрішньофірмових стандартів управлінського обліку, облікової політики, контрольних процедур, інформаційно-комунікаційних технологій, проведення реінжинірингу облікових процесів та ін.). Обліковий процес, тобто послідовність виконання облікових операцій майже завжди носить паралельно-послідовний характер і залежить від складу функцій. Процеси можна вибудовувати спираючись на функції, але не на структуру. В силу цього процеси, або, іншими словами, логістика обліку позначає і оптимізує інформацію за горизонтальними зв'язками, без чого управління як таке і, тим більше, ефективне стратегічне управління – неможливо.

Інформаційно-інструментальні інновації стратегічного управлінського обліку спрямовані на повноцінне формування (з відповідним рівнем забезпечення якості) інформаційного простору для користувачів, які приймають стратегічні управлінські рішення.

Комунікативно-мотиваційні інновації стратегічного управлінського обліку пов'язані з формуванням нового підходу до взаємодії професійних облікових працівників та менеджерів вищої ланки, до питань компетентності, професійного судження та відповідальності. Компетентність являє інтегральну характеристику особистості, що виявляється у здатності ефективно та кваліфіковано здійснювати певну діяльність та передбачає теоретичну, практичну та психологічну підготовленість до неї, а також базується на динамічній комбінації знань, умінь, цінностей та особистих якостей. Відповідальність складне і багаторівневе явище тому проблема відповідальності є предметом наукового інтересу фахівців різних галузей – філософії, соціології, соціальної психології, психології управління, обліку. Професійна відповідальність завжди пов'язана з компетентністю, професійними можливостями розуміння і реалізації людиною професійних вимог з урахуванням конкретних умов їхнього виконання [23, 24]. Професійна відповідальність в бухгалтерському обліку може бути визнана як інтегративна якість особистості, яка є проявом її спроможності приймати обґрунтовані рішення в сфері своєї професійної діяльності, виявляти наполегливість і сумлінність у їхній реалізації і готовність відповідати за їхні результати і наслідки. Щодо комунікативної компетентності, то постійні зміни у характері, засобах, інтенсивності та ролі комунікацій у діловому середовищі є каталізатором перманентного перегляду поняття, структури, технології формування комунікативної компетентності фахівців бухгалтерського обліку та управлінського обліку, зокрема. Потреба розвитку комунікативного складника у загальній професійній компетентності фахівця з управлінського обліку виникає через необхідність донесення власного бачення процесів своєї професійної діяльності, прийманні участі у процесі підготовки управлінських рішень.

В цілому, інновації в стратегічному управлінському обліку спрямовані на підвищення якості інформаційного забезпечення стратегічного управління. Їх позитивний вплив на обліково-інформаційне супроводження при прийнятті управлінських рішень виражається в наступному:

- досягається узгоджене формування обліково-аналітичних даних за окремими стратегічними напрямками діяльності підприємства;

- забезпечується високий рівень різноманітності обліково-аналітичної інформації з її деталізацією за напрямками діяльності, етапами управління, центрами відповідальності;
- реалізується можливість врахування факторів, які формують інноваційне середовище і забезпечують інноваційний розвиток підприємства у довгостроковій стратегічній перспективі;
- створюються передумови для впровадження та адаптації інноваційних обліково-калькуляційних та аналітичних інструментів: облік за бізнес-процесами, калькулювання за життєвим циклом продукту, ABC-аналіз, система збалансованих показників, стратегічний облік витрат та ін.

Висновки і перспективи. Успішність функціонування стратегічного управлінського обліку забезпечується єдністю методологічних прийомів його реалізації як підсистеми загальної моделі управління. З цією метою в нашому дослідженні аналізуються різні методологічні підходи. Контент стратегічного управлінського обліку формується інноваційно-зорієнтованим, інтегрованим та системним підходами, позначеними нами в сукупності як змістовний. Представлено авторське визначення стратегічного управлінського обліку, яке на відміну від існуючих підкреслює інноваційно-синергетичну складову стратегічного управлінського обліку; інтегрує його до управлінського функціоналу; визначає основні завдання. Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні концепції стратегічного управлінського обліку з позиції системного підходу, розвитку його інструментарію з позиції інноваційно-зорієнтованого підходу, дослідженню інтеграції стратегічного управлінського обліку в систему управління підприємством з позицій інтегрованого підходу.

Список використаних джерел

1. Суворова, С.П. Формирование стратегического управленческого учета на промышленных предприятиях: теория и методология: автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.12 / Орловский гос. техн. ун-т. Орел, 2007. 28 с.
2. Сатмурзаев А.А. Концепция стратегического учета в новых экономических структурах: теоретический аспект. *Економіка та держава*. 2010. № 12. С. 195–198.
3. Яркова И.В. Стратегический управленческий учет на предприятиях химической промышленности : дис... канд. экон. наук. Волгоград, 2010. 491 с.
4. Барахоева М.С. Методологические подходы к организации стратегического учета управления затратами и себестоимостью продукции, работ, услуг. *Фундаментальные исследования. Раздел «Экономика и менеджмент»*. 2005. № 1. С. 65–71.
5. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства : наукове видання. Харків : ХНЕУ, 2007. 276 с.
6. Шалаева Л.В. Стратегический управленческий учет затрат в сельскохозяйственных организациях : монография / М-во с.-х. РФ, федеральное гос. бюджетное образов. учреждение высшего проф. образования «Пермская гос. с.-х. акад. им. акад. Д.Н. Прянишникова». Пермь: ИПЦ «Прокрость», 2014. 171 с.
7. Бруханський Р.Ф. Проблеми імплементації стратегічного управлінського обліку / Р.Ф. Бруханський // Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (21 листопада 2014 р.). Чернігів : ЧНТУ, 2014. С. 15–17.
8. Легенчук С.Ф. Проблеми розвитку стратегічного обліку в Україні. Тези доповідей XII Міжнар. наук.-практ. конф. «Бухгалтерський облік, економічний аналіз та контроль в умовах формування і розвитку сучасних концепцій управління» (11 листопада 2013р.). Житомир : ЖДТУ, 2013. С. 223–224.
9. Мальсагов, И.А. Принципы формирования интегрированной системы стратегического управленческого учета, анализа и контроля. *Транспортное дело России*. 2014. №1. С. 127–129.
10. Семанюк, В.З. Формування підсистеми стратегічного обліку в умовах ринкових відносин. *Формування ринкових відносин в Україні*. Київ. 2010. №11 (114). С. 59–64.
11. Герасимова, В.В. Системный подход как общеметодологический принцип исследования систем управления. *Актуальные проблемы социально-экономического развития России*. Саратов: Издат. центр «Наука». 2007. № 8. С. 39–50.
12. Жариков, О.Н., Королевская В.И., Хохлов С.Н. Системный подход к управлению Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 62 с.
13. Райан, Б. Стратегический учет для руководителей ; пер. с англ.; под ред. В.А. Микрюкова. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1998. 616 с.

14. Лепа, Р.Н. Ситуационный механизм принятия управленческих решений: методология, модели и методы: монография / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Д.: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2006. 308 с.
15. Федулова Л.І., Фролова Г.І. Ситуаційний менеджмент: науково-методологічний аспект. К.: Науковий світ, 2007. 34 с.
16. Ткач В.И., Ткач М.В. Управленческий учет: международный опыт. Москва : Финансы и статистика, 2009. 144 с.
17. Хаммер М., Чампи Д. Реинжиниринг корпорации. Манифест революции в бизнесе. Москва : «Манн, Иванов и Фербер», 2011. 275с.
18. Стандарти управлінського обліку. URL: http://www.imanet.org/resources_and_publications (дата звернення 05.11.2016).
19. Тевене, М. Культура предприятия. СПб: Издательский дом «Нева», 2003. 217с.
20. Резник, Ю.М. Социокультурный подход как методология исследования. *Вопросы социальной теории*. 2008. Т. II. Вып. 1 (2). С. 305–328.
21. Алексеевский, В.С. Социокультурная концепция менеджмента: управление устойчивым развитием диссипативных структур экономики и социума. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2009. №5. С. 18-23.
22. Мещеряков, И.Г. Управление организационными нововведениями в инновационно-ориентированных компаниях: автореф. дис. ...канд. экон. наук : 08.00.05. С.Пб., 2014. 23 с.
23. Іванський, А.Й. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07; Одес. нац. юрид. акад. Одеса : [б. и.], 2009. 36 с.
24. Чижевська, Л.В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку : дис. ...доктора экон. наук. Житомир, 2007. 396 с.

Iershova Nataliia

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Department of Economic Analysis and Accounting

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
Kharkiv, Ukraine

E-mail: natalia_iershova@mail.ru

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING: THEORETICAL ANALYSIS

Abstract

Introduction. *The transformation of management sphere in the innovation economy, which is the increasing role of knowledge and information for the solution of strategic management tasks causes the development of strategic accounting management. Scientific methodology of the theory of strategic accounting management requires the further development in this aspect.*

Methods. *Systematic and comparative analysis, analysis of causality, observation, comparison and grouping, and the use of inductive and deductive scientific methods are used during the study.*

Results. *Systematization of methodological approaches to the essential and substantive content of strategic accounting management is presented. The structure of the theoretical methodology of strategic accounting management, which is based on the definition of the philosophical, formal and substantive components that provides a holistic view, is substantiated. Substantial component is presented in three vector plane taking into account integration, innovation and oriented, systematic approaches.*

The author's definition of strategic accounting management is proposed. This definition emphasizes innovation and inegration component of strategic management accounting; integrates its management functions; identifies the main problem. It is substantiated that the success of the operation of strategic accounting management, which ensures the unity of the methodological techniques of its implementation as a subsystem of general management models.

Discussion. *Prospects of further studies in the formation of the concept of strategic accounting management with the system approach, the development of its instrumentation from the position of an innovation and oriented approach to study the integration of strategic accounting management in the management system of the enterprise from the standpoint of an integrated approach.*

Keywords: methodology, strategic accounting management, integration approach, innovation and oriented approach, system approach, strategic management.

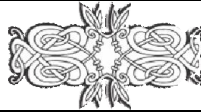
References

1. Suvorova, S.P. (2007). Formirovanie strategicheskogo upravlencheskogo ucheta na promyshlennyh predpriyatiyah: teoriya i metodologiya [Formation of strategic management accounting in industrial enterprises: theory and methodology]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Orel: Orlovskiy gosudarstvennyy tekhnicheskij un-t.
2. Satmurzaev, A.A. (2010). Konceptiya strategicheskogo ucheta v novykh jekonomicheskikh strukturah: teoreticheskij aspekt [Concept of strategic accounting in the new economic structures: the theoretical aspect]. *Ekonomika ta derzhava – The economy and the state*, 12, 195-198.
3. Yarkova, Y.V. (2010). Strategicheskij upravlencheskij uchet na predpriyatiyah himicheskoy promyshlennosti [Strategic management accounting at the enterprises of chemical industry]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Volhohrad.
4. Barakhoeva, M.S. (2005). Metodologicheskie podhody k organizacii strategicheskogo ucheta upravleniya zatratami i sebestoimost'ju produkcii, rabot, uslug [Methodological approaches to strategic account management costs and the cost of goods, works, services]. *Fundamental'nye issledovaniya. Razdel «Jekonomika i menedzhment»*. – Basic research. The section "Economics and management", 1, 65-71.
5. Pylypenko, A.A. (2007). Orhanizatsiia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia stratehichnoho rozvytku pidpriyemstva [Organization of accounting and analytical support strategic enterprise development]. Kharkiv: KhNEU.
6. Shalaeva, L.V. (2014). Strategicheskij upravlencheskij uchet zatrat v sel'skohozjajstvennyh organizacijah [Strategic managerial cost accounting in the agricultural organizations]. Perm': IPC «Prokrost».
7. Brukhanskyi, R.F. (2014). Problemy implementatsii stratehichnoho upravlinskoho obliku [Problems of implementation of strategic management accounting]. *Proceedings from MIIM '14: II Bukhhalterskyi oblik, analiz i audyt: suchasnyi stan, problemy ta perspektivy rozvytku – The second Ukrainian scientific and practical conference "Accounting, analysis and auditing: current status, problems and prospects of development"*. (pp. 15-17). Chernihiv. ChNTU.
8. Lehenchuk S.F. (2013). Problemy rozvytku stratehichnoho obliku v Ukraini [Problems of development of strategic accounting in Ukraine]. *Proceedings from MIIM '13: XII Mizhnarodna naukoivo-praktychna konferentsiia «Bukhhalterskyi oblik, ekonomichnyi analiz ta kontrol v umovakh formuvannia i rozvytku suchasnykh kontseptsii upravlinnia» – The Twelfth International Scientific and Practical Conference «Accounting, economic analysis and control under conditions of formation and development of modern management concepts»* (pp. 223-224). Zhytomyr : ZhDTU.
9. Malsahov, Y.A. (2014). Principy formirovaniya integrirovannoj sistemy strategicheskogo upravlencheskogo ucheta, analiza i kontrolja [Principles of formation of the integrated system of strategic management accounting, analysis and control]. *Transportnoe delo Rossii – The transport business of Russia*, 1, 127-129.
10. Semaniuk, V.Z. (2010). Formuvannia pidsystemy stratehichnoho obliku v umovakh rynkovykh vidnosyn [The formation of the subsystem of strategic accounting in the conditions of market relations]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 11(114), 59-64.
11. Herasymova, V.V. (2007). Sistemnyj podhod kak obshhemetodologicheskij princip issledovaniya sistem upravleniya [The system approach as General methodological principle of research of management systems]. *Aktual'nye problemy social'no-jekonomicheskogo razvitija Rossii – Actual problems of socio-economic development of Russia*, 8, 39-50.
12. Zharikov, O.N., Korolevskaja, V.I., & Hohlov, S.N. (2001). *Sistemnyj podhod k upravleniju [System approach to management]*. Moskva: JuNITI-DANA.
13. Raian, B. (1998). *Stratehicheskyi uchet dlja rukovodytei [Strategic accounting for managers]* (V.A. Mikrjukov, Trans.). Moskva: Audyt, YuNTY.
14. Lepa, R.N. (2006). *Situacionnyj mehanizm prinjatija upravlencheskih reshenij: metodologija, modeli i metody [Situational mechanism management decisions: methodology, models and methods]*. Doneck: OOO «Jugo-Vostok, LTD».
15. Fedulova, L.I. (2007). *Sytuatsiyni menedzhment: naukoivo-metodolohichniy aspekt [Situational management: a methodological aspect]*. Kyiv: Naukovyi svit.
16. Tkach, V.Y. & Tkach, M.V. (2009). *Upravlencheskij uchet: mezhdunarodnyj opyt [Managerial accounting: international experience]*. Moskva: Finansy i statistika.
17. Hammer M., & Champi D. (2011). *Reinzhiniring korporacii. Manifest revoljucii v biznese [Reengineering the Corporation. A Manifesto revolution in business]*. Moskva: «Mann, Yvanov y Ferber».

18. Standarty upravlinskoho obliku [Standards of management accounting]. (n.d.). *base.garant.ru*. Retrieved from http://www.imanet.org/resources_and_publications
19. Tevene, M. (2003) *Kul'tura predpriatija [The culture of the enterprise]*. SPb: Yzdatelskiy dom «Neva».
20. Rezyuk, Yu.M. (2008). Sociokul'turnyj podhod kak metodologija issledovanija [Sociocultural approach as research methodology]. *Voprosy social'noj teorii – // Questions of social theory*, Vol.2, issue, 1(2), 305-328.
21. Alekseevskiy, V.S. (2009). Sociokul'turnaja koncepcija menedzhmenta: upravlenie ustojchivym razvitiem dissipativnyh struktur jekonomiki i sociuma [A socio-cultural concept of management: management of sustainable development of dissipative structures of economy and society]. *Menedzhment v Rossii i za rubezhom – Management in Russia and abroad*, 5, 18-23.
22. Meshcheriakov, Y.H. (2014). Upravlenie organizacionnymi novovvedenijami v innovacionno-orientirovannyh kompanijah [Management of organizational innovation in innovation-oriented companies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. S.Pb: Gosuniversitet.
23. Ivanskyi, A.I. (2009). Finansovo-pravova vidpovidalnist v suchasni Ukraini: teoretyczne doslidzhennia [Finansowo-legal in a modified townhouse with renovated Ukraine: teoretyczne dozen]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odesa : Odes. nats. yuryd. akad.
24. Chyzhevska, L.V.(2007). Bukhholderskiy oblik yak profesiina diialnist: teoriia, orhanizatsiia, prohnoz rozvytku [Accounting as a professional activity: theory, organization, development forecast]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Zhytomyr: ZhDTU.



АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ



ANALYTICAL MAINTENANCE
OF BUSINESS ACTIVITY

УДК 336.717.18: 330.131.7
JEL Classification G320

Ліндер Євгенія

аспірантка кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

E-mail: yevhenia.snitko@mail.ru

СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Анотація

Вступ. В умовах нестабільності фінансових ринків підвищується значимість вдосконалення інструментів оцінки ризиків на макро- і мікрорівні. Ефективним інструментом оцінки фінансової стійкості банківських установ є стрес-тести, які дозволяють оцінити необхідні фінансові резерви банків за умов негативних глобальних економічних сценаріїв, а також виявити «слабкі місця» фінансових установ та економіки країни в цілому.

Методи. У статті проводився огляд методів стрес-тестування установ фінансового сектору Європи та світу.

Результати. Для проведення стрес тесту необхідно вибрати набір «шокових» несуперечливих значень макроекономічних показників та оцінити фінансові коефіцієнти у результаті стрес-сценарію. У статті була розглянута структура стрес-тесту, а також досліджено основні методи побудови «шокових» сценаріїв та оцінок фінансових коефіцієнтів у результаті стрес-тестування. Серед таких методів було виділено структурні економетричні моделі, векторні методи авторегресії і статистичні підходи. Наведено основні методи та підходи до оцінки кредитного ризику за умов стрес-тесту, серед яких можна виділити моделі на основі логістичної функції, а також фактор- моделі.

Перспективи. Для покращення достовірності результатів стрес-тесту необхідно включити у макроекономічну модель додаткові економічні зв'язки між глобальними фінансовими ринками. Стрес-тестування ще недостатньо поширене в Україні, тому адаптація відомих моделей до вітчизняних реалій є перспективним напрямком у вирішенні ключових проблеми аналізу фінансової стійкості банківських установ.

Ключові слова: стрес-тест, оцінка кредитного ризику, макроекономічні показники, негативні сценарії, макроекономічна модель.

Вступ. Стрес-тестування не є новим інструментом в системі банківського ризик-менеджменту, проте на даний час внаслідок збільшення кількості пов'язаних з економічною кризою викликів для фінансової галузі економіки в цілому істотно підвищилася його значимість та розширився перелік методів. Як показує аналіз, сьогодні, на жаль, відсутні уніфіковані методики, що регламентують порядок проведення стрес-тестування фінансової стійкості комерційних банків України та світу в цілому.

Стрес-тестуванню як інструменту оцінки банківських ризиків приділяється значна увага не

тільки в нормативних документах Національного банку і його діяльності як органу банківського нагляду, а й у практичній роботі банків при побудові та вдосконаленні ними систем управління ризиками.

Варто відзначити, що незважаючи на високу актуальність проблем, пов'язаних з визначенням ризиків для суб'єктів господарювання, на сьогоднішній день не існує уніфікованої системи стрес-тестування банківських установ. Крім того, макроекономічні моделі національних банків країн Європи та світу, що використовуються для моделювання майбутніх макроекономічних значень та генерування шоківих сценаріїв часто не дозволяють врахувати негативний вплив від наднаціональних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Pesaran та ін. [1] були першими, хто представили авторегресійну модель генерації імовірнісних сценаріїв для аналізу кредитного ризику. Для вивчення впливу ізольованого шоківого значення однієї макроекономічної змінної на всі інші змінні, автори використовували імпульсні перехідні функції. Приклади сценаріїв, що генеруються цим методом, наведені в стрес-тестах, що проводяться Банком Японії. Jimenez and Mencia [2] та Castren, Fitzpatrick, and Sydow [3] Van den End, Hoeberichts, and Tabbae [4] пропонують альтернативний метод, який враховує одночасні зміни макроекономічних показників та їх взаємодії. Ці дані, як правило, присутні в сценаріях, отриманих із структурних макроекономічних моделей. Макроекономічні моделі та їх типи розглядаються у статті Jones, Hilbers та Slack [5].

Більшість досліджень в області макроекономічного моделювання кредитного ризику базуються на основі підходу Мертонна [6] і Вілсона [7]. Ці підходи були застосовані в стрес-тестуванні кредитного ризику для різних країн.

Boss [8] застосував модель кредитного ризику за сукупними даними австрійських корпоративних секторів, корпоративних і домашніх господарств. Були оцінені очікувані та неочікувані втрати для певного кредитного портфеля у залежності від поточних макроекономічних умов. Він використовував сценарій стрес-тесту в обох випадках.

Virolainen [9] розробив макроекономічну модель кредитного ризику з використанням конкретних галузевих ставок за замовчуванням. Ставки були змодельовані з використанням логістичної функції і для визначення впливу макроекономічних показників на галузеві ставки за замовчуванням була використана регресійна модель. Змінними з найкращою пояснювальною силою виявились показник росту ВВП, секторальна заборгованість і процентні ставки. Для оцінки ставок за замовчуванням динаміка макроекономічних чинників була описана з використанням авторегресійного процесу другого порядку.

Прихована фактор-модель типу Мертонна для чеської економіки використовується в Jakubík [10]. Також Jakubík & Schmieder [11] змодельовали ставку за замовчуванням, яка вимірюється припливом непрацюючих кредитів. Модель була застосована для приватного та корпоративного сектору економіки в Чехії і Німеччині.

Kattai [12] досліджував модель кредитного ризику, яка була розроблена для банківської системи Естонії. Були змодельовані залежності рівня неповернення кредитів та банківських резервів по позиках від основних економічних умов: економічного зростання, безробіття, процентних ставок, інфляції, заборгованості та зростання кредитування. Побудовані моделі було застосовано для чотирьох найбільших банків, а також всіх інших установ банківського сектора Естонії. Модель розділяє споживчі, іпотечні та корпоративні кредити.

Мета. Мета статті полягає у критичній оцінці підходів до організації та технології проведення стрес-тесту фінансової стійкості банківської установи, в огляді методів генерації шоківих сценаріїв та розробці пропозицій щодо уніфікації методів стрес-тестування для банків світу.

Результати. Стрес-тестування можна визначити як оцінку потенційного ефекту зміни фінансового стану банку при змінах ризиків його діяльності, виходячи з ймовірностей потенційних подій, що можуть відбутися. Стрес-тестування включає компоненти як кількісного, так і якісного аналізу. Кількісний аналіз спрямований на вимірювання основних макроекономічних показників, які

змінюються за рахунок впливу на них різних стрес-факторів. Якісний аналіз дозволяє змодельовувати і спрогнозувати, а також визначити ймовірність настання того чи іншого стрес-сценарію. Його завдання - оцінка достатності активів банку і прийняття комплексу заходів для зниження ризиків.

Метою стрес-тестування є оцінка ризиків та визначення здатності протистояти потрясінням на фінансовому ринку. За допомогою стрес-тестування банк може:

- ідентифікувати ключові фактори ризику та загрози фінансової та економічної безпеки банку;
- визначити розмір збитків в цілому і по окремих видах активів у разі виникнення екстремальних подій, а також свої потенційні можливості покрити ці збитки;
- оцінити стан власного капіталу і визначити якість власних методик з управління ризиками;
- оцінити адекватність процесів управління проблемними активами та визначити достатність резервів для відшкодування можливих втрат;
- визначити рівень фінансової стійкості банку;
- розробити систему заходів для підтримки належного рівня безпеки банківської діяльності та фінансової стабільності, зниження рівня ризику, нейтралізації загроз і мінімізації можливих негативних наслідків.

Найбільш поширеними об'єктами стрес-тестування є: різка зміна процентних ставок по внутрішнім або зовнішнім запозиченням, кредитами, цінними паперами; істотні коливання валютних курсів, кредитний ризик в кредитних портфелях; різкі зміни в обсягах і структурі капіталу фінансової установи, вартості застави при іпотеці, зниження ліквідності та можливість дефолту банку; ймовірність виникнення системного ризику на основі різкого зниження ліквідності або втрати капіталу.

При проведенні стрес-тестування банки самостійно визначають перелік і типи ризиків, які для них найбільш актуальні. Національний банк рекомендує враховувати наступні ризики: кредитний, ризик ліквідності, ринковий ризик (валютний ризик, ризик зміни процентної ставки) операційний ризик [15].

Основною задачею проведення стрес-тесту є оцінка кредитного ризику за несприятливих макроекономічних умов, так як саме кредитний ризик переважає інші ризики: кредити банків для компаній і домогосподарств становлять близько 60% активів сектора, кредити корпоративного сектора мають найбільшу питому вагу 30%.

У міжнародній банківській практиці використовуються різні типи стрес-тестування. Всі їх можна розділити на дві великі групи [13]:

- однофакторні стрес-тести (аналіз чутливості) дозволяють розглянути вплив окремо взятих чинників на активи кредитної організації в короткостроковій перспективі. Такими факторами можуть бути: рівень інфляції, процентна ставка, валютний курс;
- багатофакторні стрес-тести (аналіз сценаріїв). Такий аналіз переважно спрямований на оцінку стратегічних перспектив кредитної організації. Він оцінює потенційний вплив ряду факторів ризику на діяльність банку у разі кризової ситуації, за умови ймовірного настання такої події.

Як базові чинники ризиків Національний банк рекомендує використовувати такі [14]:

- макроекономічні показники: стабільність економічної ситуації (економічний спад, радикальна зміна вектору розвитку економіки); значні коливання курсу національної валюти, відкритість і доступність міжбанківського ринку, рівень політичної і міжнародної стабільності; стійкість фінансових ринків, можливість знецінення майна, яке надано в забезпечення за кредитними операціями банків (зокрема, через падіння цін на ринку нерухомості, криза окремих галузей економіки); волатильність цін на енергоресурси;
- мікроекономічні показники: можливість доступу банку до зовнішніх джерел підтримки ліквідності, конкурентна позиція банку (визначена за методикою SWOT-аналізу як узагальнена оцінка).

Необхідність застосування банками інструментів стрес-тестування зафіксована в Міжнародній угоді Базель II.

У всіх розглянутих підходах макроекономічні стрес-тести рекомендовано розглядати як багатоетапний процес, як показано на рис. 1. Перший крок – створення цілісних сценаріїв стрес-тесту, як правило, з використанням макроекономічних моделей. Сценарій або модель може включати в себе зовнішні фактори. Беручи до уваги, що такі моделі як правило, не включають в себе змінні фінансового сектора, структура стрес-тесту, як правило, включає в себе супутні моделі, що обчислюють за відомими макроекономічними змінними:

- 1) деякі «ключові» фінансові змінні, таких як ціни на активи (як правило, ціни на житло) та темпи кредитного зростання;
- 2) показники фінансового сектора якості активів і потенційних збитків по кредитах.

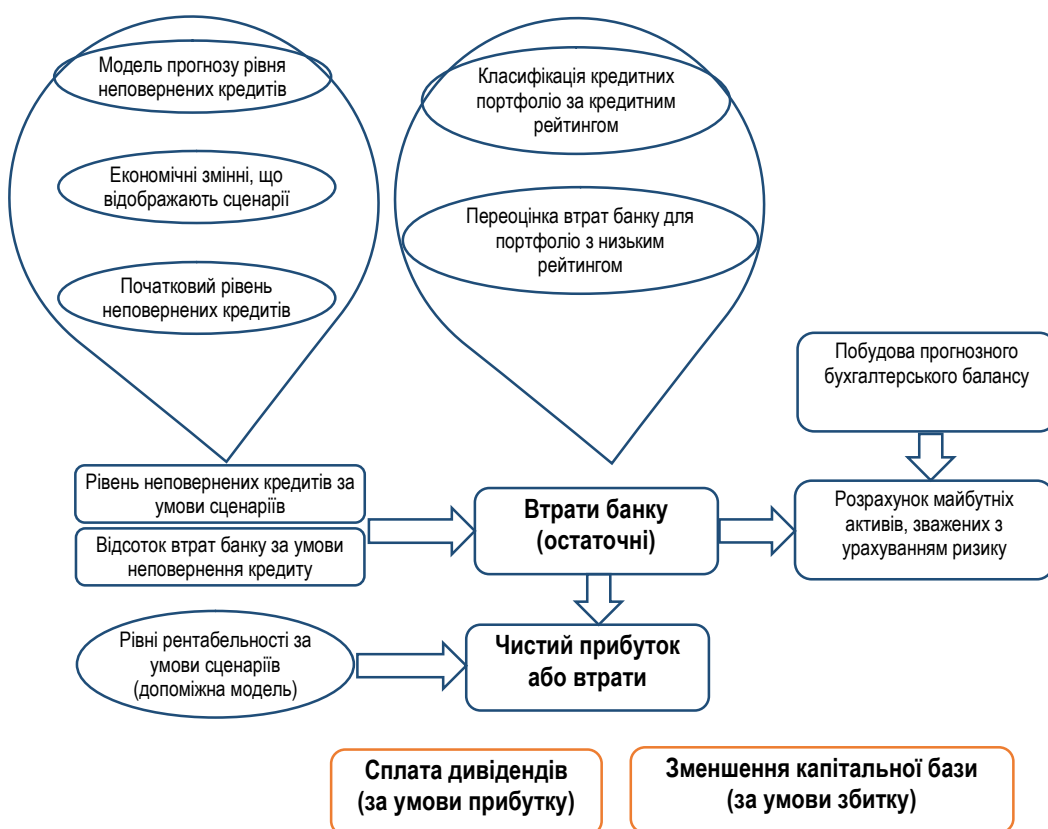


Рис. 1. Процес проведення стрес-тесту на основі [4, 8, 9]

На другому кроці за допомогою допоміжних моделей розраховуються ключові банківські змінні такі як відсоток неповернених кредитів, зміна рентабельності активів. На основі цих показників розраховується величина активів, зважених з урахуванням ризику, а також рівень достатності капіталу.

Загальні втрати банку розраховуються шляхом агрегування кредитних та ринкових збитків, в

деяких випадках, в тому числі додатково включаючи вплив чистого відсоткового доходу і вартості майбутніх залучених ресурсів. Втрати потім порівнюються з резервами прибутку і капіталу. Такий підхід має цінні сильні сторони, але також має деякі важливі обмеження. Як правило, сучасні моделі є недостатньо придатними для визначення ключових взаємозв'язків фінансової системи. Наприклад, вони рідко беруть до уваги вплив сценаріїв недостатньої ліквідності на ринку, а також співвідношення між кредитним ризиком, ринковим ризиком та ризиком ліквідності. Моделі зі зворотним зв'язком часто відсутні або змодельовані в зародковій формі. Існуючі методи, як правило, не в змозі враховувати транскордонні канали передачі ризику, в тому числі транскордонні ланцюгові реакції між фінансовими інститутами. Вони часто ігнорують потенційні нелінійності і структурні розриви в розрахункових відносинах.

Насамкінець, визначається фінансове становище банку за умови стресових сценаріїв, розроблюються рекомендації щодо дій на момент проведення стрес-тесту та майбутніх заходів у випадку значного погіршення макроекономічної ситуації (зміна власного капіталу та резервів банку тощо)

Ринкова криза, яка почалася в середині 2007 року на ринку "субстандартних" іпотечних кредитів у США показала виняткову важливість дослідження взаємозв'язку між кредитним ризиком, ризиком ліквідності фінансування, ринковим ризиком, а також кредитним ризиком контрагента. Вирішення цих питань є важливим пріоритетом для банків і органів фінансової стабільності. Про це засвідчили недавні ініціативи, вжиті різними міжнародними організаціями.

Під час стрес-тестування за макроекономічним сценарієм оцінюються наслідки ймовірних негативних змін макроекономічних і фінансових змінних для фінансового сектора. Для оцінки ефекту негативного стрес-сценарію, як правило, використовуються структурні економетричні моделі, векторні методи авторегресії і статистичні підходи.

Багато підходів стрес-тестування використовують існуючу структурну макроекономічну модель прогнозування рівнів ключових макроекономічних показників в умовах стресу (наприклад, модель центрального банку, що використовується ним для прогнозів і аналізу монетарної політики).

Набір початкових шоків значень макроекономічних показників приймається у якості вектору незалежних змінних, які використовуються для прогнозування інших макроекономічних змінних (таких як ВВП, відсоткові ставки, валютний курс) у межах горизонту планування.

Таким чином, використання структурних моделей передбачає узгодженість між прогнозованими значеннями за умови стресового сценарію. Крім того, такі моделі можуть включати в себе лінії поведінки (економічні, політичні) у відповідь на початкові шоків значення. Доцільність підходу для аналізу стрес-сценарію залежить від досвіду моделювання і типу макромоделі. Пов'язані з використанням макроекономічної структурної моделі зауваження (такі як вибір вихідних припущень, лінія поведінки у відповідь, часовий горизонт, і які змінні вважаються незмінними і які зазнають шоків впливів) обговорюються в Jones, Hilbers та Slack (2004).

Іншим очевидним зауваженням щодо застосування структурних моделей є нездатність лінійних моделей змодельовати відношення між макроекономічними змінними, які можуть стати нелінійними під час стресу, а також труднощі у визначенні ймовірності конкретного макроекономічного сценарію.

Якщо добре розвинена макроекономічна модель не доступна, або з деяких причин неможливо генерувати правдоподібні вектори шоків значень, іншою можливістю є побудова моделі векторної авторегресії (VAR) або векторної моделі коригування помилки (VECM). У цих моделях, набір макроекономічних змінних залежить від початкових шоків змінних у сукупності, і для проектування комбінованого впливу стресового сценарію на цей набір змінних використовується векторний процес (моделі ARMA, ARIMA тощо). Перевагою моделей VAR є їх гнучкість і відносна простота отримання набору взаємно узгоджених шоків значень, хоча вони і не включають в себе економічну структуру, яка включена в макроекономічному підході. Такі моделі використовуються в дослідженнях, розроблених в центральних банках Сполученого Королівства (Банку Англії), Японії, Іспанії і Нідерландів, а також Європейського Центрального Банку (ЄЦБ).

Статистичний підхід дозволяє змодельовати не тільки величину і силу початкового шоку, але і його протяжність у часі. Ця особливість статистичного підходу дозволяє генерувати екстремальні, але правдоподібні потрясіння і стрес-сценарії. Проте, важкість початкового шоку, що задається на початок періоду стрес-тестування та відповідна тривалість періоду стресу значним чином впливає на якість результату.

В основному, стресові сценарії моделюються шляхом двокрокового генерування випадкових векторів з багатовимірного нормального розподілу, що задають зміни факторів ризику.

1) Шляхом побудови найкращої емпіричної моделі на основі історичних даних та одновимірних статистичних досліджень визначаються відособлені розподіли для кожного фактору ризику.

2) На основі взаємозв'язків похибок емпіричних моделей на історичних даних будується кореляційна матриця факторів ризику.

Висновки і перспективи. Дослідженням узагальнено структуру стрес-тесту та проаналізовано методи генерації шоків сценаріїв. Для проведення стрес-тестів банківських установ України необхідно використовувати розроблені методики стрес-тестування для банків провідних країн Європи та світу, а саме використати узагальнений процес стрес-тестування, що включає в себе побудову несуперечливих сценаріїв, оцінку майбутніх значень банківських факторів ризику та моделювання фінансового стану банку за умови погіршення макроекономічної ситуації.

Список використаних джерел

1. Pesaran M., Schuermann, T., Treutler, B.-J., & Weiner, S. M. Macroeconomic Dynamics and Credit Risk: A Global Perspective. *Journal of Money, Credit, and Banking*. 2006. № 38(5). С. 1211–1261.
2. Jimenez G., Mencia J. Modelling the Distribution of Credit Losses with Observable and Latent Factors. Banco de Espana [Working Paper]. 2007. №. 0709.
3. Castren O., T. Fitzpatrick, and M. Sydow. Assessing Portfolio Credit Risk Changes in a Sample of EU Large and Complex Banking Groups in Reaction to Macroeconomic Shocks. Mimeo. 2008.
4. Van den End J. W. M. Hoeberichts, M. Tabbae. Modelling Scenario Analysis and Macro Stress-Testing. De Nederlandsche Bank [Working Paper]. 2006. № 119.
5. Jones M., Hilbers P., Slack G. Stress Testing Financial Systems: What to Do When the Governor Calls. IMF [Working Paper]. 2004. № 127.
6. Merton R. On the pricing of corporate debt: the risk structure of interest rates. *J. Finance*. 1974. № 29. С. 449–470.
7. Wilson T. Portfolio Credit Risk (I). *International Journal of Central Banking*. 2001. № 4 (3). С. 111–16.
8. Boss M. A Macroeconomic Credit Risk Model for Stress Testing the Austrian Credit Portfolio. Financial Stability Report (Oesterreichische Nationalbank) .2002. №4. С. 64–82.
9. Virolainen K. Macro stress-testing with a macroeconomic credit risk model for Finland. *Discussion Papers, Bank of Finland*. 2004. №18.
10. Jakubik P. Macroeconomic Environment and Credit Risk. Czech National Bank and the Institute of Economic Studies of Charles University. 2007.
11. Jakubik P., Schmieder C. Stress Testing Credit Risk: Comparison of the Czech Republic and Germany. Financial Stability Institute. 2008.
12. Kattai R. Credit risk model for the Estonian Banking Sector. *Bank of Estonia Working Papers*. 2010. № 1.
13. Гукова А.В., Аникина И.Д., Киров А.В. Финансовая устойчивость организации: модель оценки и прогнозирования. *Финансы и бизнес*. 2013. № 3. С. 46–53.
14. Штефан Л. Б. Сучасні методичні підходи до вдосконалення стрес-тестування банків. Економіка та держава. *Економічна наука*. 2015. № 4. С. 87-89
15. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України. Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2009 р. № 460.

Linder Yevheniia

Postgraduate student

Credit and Budget Institutions Accounting and Economic Analysis Department

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

Kyiv, Ukraine

E-Mail: yevhenia.snitko@mail.ru

METHODS OF STRESS-TESTS SCENARIOS CONSTRUCTION AND FINANCIAL PARAMETERS EVALUATION

Abstract

Introduction. The importance of improving risk assessment tools at the macro and micro level increases a lot in the conditions of financial markets instability. Stress tests are an effective tool for estimation of financial stability of bank institutions, which require assessing the financial reserves of banks in terms of negative global economic scenario and identifying "weaknesses" of financial institutions and the economy as a whole.

Methods. An overview of methods of stress testing of institutions for financial sector in Europe and the world.

Results. We should choose a set of "shock" consistent values of macroeconomic indicators and assess financial ratios in resulting stress scenario for the conducting of stress test. The structure of the stress test was reviewed in this article, and the basic methods for creating "shock" scenarios and estimation of financial ratios as a result of the stress test was studied. Structural econometric models, vector autoregressive methods and statistical approaches were highlighted among these methods. Finally, the main methods and approaches to credit risk assessing are presented. You can highlight the models based on the logistic function and factor-models among them.

Discussion. The additional economic relations between global financial markets should be included into macroeconomic models to improve the reliability of the results of the stress test. Stress testing is not widespread in Ukraine, thus adaptation of known models to local realities is a future problem.

Keywords: stress test, assessment of credit risk, macroeconomic indicators, the negative scenario, macroeconomic model.

References

1. Pesaran, M. H., Schuermann, T., Treutler, B.-J., & Weiner, S. M. (2006). Macroeconomic Dynamics and Credit Risk: A Global Perspective. *Journal of Money, Credit and Banking*, 38 (5), 1211–61.
2. Jimenez, G., & Mencia, J. (2007). Modelling the Distribution of Credit Losses with Observable and Latent Factors. *Banco de Espana Working Paper No. 0709*.
3. Castren, O., Fitzpatrick, T., & Sydow, M. (2008). Assessing Portfolio Credit Risk Changes in a Sample of EU Large and Complex Banking Groups in Reaction to Macroeconomic Shocks. Mimeo.
4. Van den End, J. W., Hoeberichts, M. & Tabbae, M. (2006). Modelling Scenario Analysis and Macro Stress-Testing. *De Nederlandsche Bank Working Paper No. 119*.
5. Jones, M. T., Hilbers, P. & Slack, G. (2004). Stress Testing Financial Systems: What to Do When the Governor Calls. *IMF Working Paper No. 127*.
6. Merton RC. (1974). On the pricing of corporate debt: the risk structure of interest rates. *J. Finance* 29, 449–70.
7. Wilson, T. (2001). Portfolio Credit Risk (I). *Risk, International Journal of Central Banking* 4 (3), 111–16.
8. Boss, M. (2002). A Macroeconomic Credit Risk Model for Stress Testing the Austrian Credit Portfolio. *Financial Stability Report (Oesterreichische Nationalbank)* 4, 64–82.
9. Virolainen, K. (2004). Macro stress-testing with a macroeconomic credit risk model for Finland, *Discussion Papers, (18)*, Bank of Finland.
10. Jakubik, P. (2007). Macroeconomic Environment and Credit Risk, Czech National Bank and the Institute of Economic Studies of Charles University.
11. Jakubik, P. and Schmieder, C. (2008). *Stress Testing Credit Risk: Comparison of the Czech Republic and Germany*. Financial Stability Institute.
12. Kattai, R. (2010). Credit risk model for the Estonian Banking Sector. *Bank of Estonia Working Papers*, 1.
13. Gukova, A.V., Anykyna, Y.D. & Kyrov, A.V. (2013). Financial stability of organization: estimation and prognostic model, *Finances and business*, № 3, 46–53.
14. Shtefan, L. B. (2015). Modern approaches to bank stress-testing procedures improving, *Economy and State*, 4, 87–89.
15. Guidelines on the procedure for stress testing in the Ukrainian banks, Resolution of the National Bank of Ukraine from 06.08.2009, 460.



УДК 336.71
JEL Classification G20

Примак Юліана

аспірантка кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
E-mail: juliana07priviar@gmail.com

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ ЗА СИСТЕМОЮ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНОК CAMELS ТА ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація

Вступ. В період постійних економічних перетворень, фінансових та політичних кризових явищ, стабільність і прибутковість банківської установи знаходиться під постійним впливом різноманітних негативних факторів. Для своєчасної і правдивої оцінки поточного стану банків актуальним є застосування рейтингової системи CAMELS та її постійне вдосконалення.

Методи. Головними методами, що застосовувалися при написанні статті є метод спостереження, порівняння, аналізу, узагальнення, індукції та системного підходу. Для повноти дослідження були використані законодавчі акти України та фінансові результати ПАТ КБ «Приватбанк» за 2015 рік.

Результати. В процесі дослідження було проаналізовано сутність рейтингової системи CAMELS, її основних складових. Описано головні етапи, на основі яких визначають комплексну рейтингову оцінку. На прикладі фінансових результатів банку охарактеризовані базові коефіцієнти, які використовують в рейтинговій системі. Описано систему рейтингових оцінок CAMELSO (вдосконала система CAMELS), її особливості в Україні та відмінності від закордонного методу.

Перспективи. За результатами роботи виявлено, що система рейтингових оцінок постійно вдосконалюється та видозмінюється в залежності від особливостей та змін в економічному середовищі країни. Яскравим прикладом цього є введення в дію системи CAMELSO. Постійне відстеження особливостей фінансового стану банківських установ і вдосконалення роботи рейтингових систем є необхідним для прибуткової і безперебійної роботи банківської системи.

Ключові слова. CAMELS, адекватність капіталу, якість активів, менеджмент, рентабельність, ліквідність, операційний ризик.

Вступ. В сучасних умовах економічної нестабільності та соціальних випробувань, банківська система країни потребує постійного нагляду та контролю. Одним з основоположних методів оцінки поточного стану фінансових установ є метод рейтингових оцінок. Найбільш відомою системою визначення ризиків банківської діяльності є рейтингова система CAMELS. Головна мета цієї рейтингової системи – оцінка і вияв банків з незадовільним фінансовим станом, рівнем керівництва, обслуговуванням клієнтів та іншими негативними факторами, що в майбутньому можуть привести фінансову установу до банкрутства. Саме за допомогою рейтингової системи Національний Банк України здатний вчасно прийняти відповідні рішення щодо посилення контролю і банківського нагляду. Наявність такої системи дає можливість оцінити загальний стан банківської системи та виявити основні напрямки щодо її вдосконалення.

Вчасний вияв проблемних аспектів банківської установи на фоні кризових явищ в Україні стає особливо актуальним, оскільки банківська система це основа економічного розвитку будь-якої країни. Отримання своєчасної, повної та правдивої інформації про банк є ключовим фактором, який впливає на вірність прийнятих рішень. У зв'язку з цим необхідним є створення надійної системи рейтингових оцінок та її постійне вдосконалення.

Як відомо з досвіду інших країн системи рейтингових оцінок є загальноприйнятою і

популярною практикою, яка здатна впливати на подальший вибір користувачами комерційного банку. Головними критеріями на які звертають увагу клієнти є прибутковість та надійність банківських установ. Саме на ці основні показники і зорієнтовані рейтинги. Результати подібних оцінок в подальшому використовують в своїй діяльності не тільки юридичні та фізичні особи, але й НБУ, органи статистики та інші організації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливу увагу питанню рейтингових оцінок фінансових і кредитних установ в своїх дослідженнях приділяють такі науковці, як Бєлий А. П., Богатов О. І., Васюренко О.В. [6], Волохата К.О. [6], Вовчак О. Д. [7], Герасимович А.М. [8], Лисенко Ю. Г., Мадих А. А., Дуканіч Л. В., Кармінський А. М., Тапієро Ч. С., Тимченко А. С., Якімова І.А. [10] та ін.

Так Васюренко О.В. та Волохата К.О. в своїй праці відзначають, що рейтингова система дає контролюючому органу можливість зрозуміти та оцінити важливі фактори та чинники фінансової й операційної діяльності та дотримання нормативних вимог для того, щоб визначити рейтинг кожного з комерційних банків. Головною метою рейтингових оцінок є відображення в однаковій та зрозумілій формі фінансового стану комерційних банків [6, с. 375].

В міжнародній практиці існують два найпоширеніших типу оцінки діяльності комерційних банків: оцінка кількісних та якісних показників діяльності. Кількісні показники показують масштаби розвитку діяльності окремих банків, а також ступінь розвитку всієї банківської системи. А якісні показники відповідають за оцінку надійності банківської установи [6, с. 418-419]. Саме ці базові показники покладені в основу системи рейтингування.

Герасимович А.М. наголошує, що проблема забезпечення фінансової стійкості, надійності та стабільності банківських установ виникла ще наприкінці ХХ ст. через глобальні банківські кризи. Саме для задоволення потреби у необхідній суб'єктам економічної діяльності інформації і слугують публічні рейтинги, що присвоюються банкам рейтинговими агенціями [8, с. 581].

Якімова І.А. виокремлює американську модель системи рейтингових оцінок CAMELS, оскільки саме в США почали вперше застосовувати цей метод. Більшість показників, на базі яких будуються оцінки американської рейтингової системи, визначаються «заочно», на основі документів, що надходять в агентства банківського нагляду. У разі необхідності, для з'ясування деталей, що цікавлять, передбачені перевірки на місцях [10, с. 2].

Мета. Суть дослідження полягає в з'ясуванні теоретичних особливостей рейтингової системи CAMELS, етапів її вдосконалення та практичних аспектів проведення аналізу.

Методологія дослідження. Головними науковими методами, які використовувалися в процесі написання статті є метод спостереження, порівняння, аналізу, узагальнення, графічний метод, індукції та системного підходу. Дослідження проводилося на основі законодавчо-нормативних актів України та результатів фінансової діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» за 2015 рік.

Результати. У 1979 році був реалізований проект в банківських установах США, а потім на глобальному рівні, відповідно до рекомендації Федеральної Резервної Системи США. Ця система отримала міжнародну популярність з абревіатурою CAMEL, що відображають п'ять областей оцінки: капіталу, якості активів, управління, доходу і ліквідності. У 1995 році Федеральна Резервна Система замінив CAMEL, додавши "S", який виступає за фінансову (S) стійкість (або чутливість до ринкових змін). Це включає в себе оцінку впливу ринкового ризику і додає ще 1 показник до рейтингу для управління ринковими ризиками.

Рейтингова система CAMELS дає можливість НБУ оцінювати загальний стан та стабільність банківської системи. Назва методу це абревіатура, яка походить від його складових:

- «C» (Capital adequacy) — адекватність капіталу;
- «A» (Asset quality) — якість активів
- «M» (Management) — менеджмент;
- «E» (Earnings) — надходження або рентабельність;
- «L» (Liquidity) — ліквідність;
- «S» (Sensitivity to Risk) - чутливість до ринкових.

За системою CAMELS банки оцінюють за п'ятибальною шкалою (відповідно до Положення НБУ про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS від 08.05.2002 № 171) [1]:

- «1» - демонструє сильну управлінську політику банку, його надійність та ефективність діяльності. Цю позицію називають «сильною».
- «2» - відображає задовільну ситуацію в банку та достатній рівень управління ризиками.
- «3» - це банки з суттєвими недоліками і посередньою позицією. Якщо недоліки не будуть виправлені, вони можуть призвести до незворотних наслідків.
- «4» і «5» - групи «гранична» і «незадовільна» відповідно. Ці банки потребують ретельного нагляду та відповідних санаційних процедур.

Щоб краще зрозуміти послідовність та суть розрахунків за методикою CAMELS, необхідно детально розглянути їх етапи. Для цього проведемо відповідні розрахунки та аналітичну роботу на прикладі даних ПАТ «Приватбанк». Під час процесу визначення місця банку в рейтинзі за методикою CAMELS, необхідно керуватися Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, яка була затверджена Постановою Правління НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368 [2].

1. Адекватність капіталу. При оцінці рівня достатності капіталу, експерти використовують сукупність коефіцієнтів. Аналізуючи показників, можна виділити три рівні капіталу: основний, додатковий та субординований.

Достатність (адекватність) капіталу – спроможність банку захистити кредиторів або вкладників від непередбачуваних збитків, яких може зазнати банк в процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних збитків.

В таблиці 1 описані основні фінансові показники для оцінки адекватності капіталу ПАТ КБ «Приватбанк» (згідно з даними фінансової звітності за 2013-15 рр.) [11, 12].

Таблиця 1

Методика розрахунку фінансових показників достатності капіталу ПАТ «Приватбанк» за даними фінансового звіту 2013-2015 років.

№ з/п	Назва показника	Формула розрахунку	Нормативне значення	Значення ПАТ «Приватбанк» за 2013 р.	Значення ПАТ «Приватбанк» за 2014 р.	Значення ПАТ «Приватбанк» за 2015 р.
1	Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (H_1)	Встановлюється відповідно до вимог законодавства.	120 млн. грн. - до 17.06.16 р.	21 888 млн. грн.	22 022 млн. грн.	25 552 млн. грн.
2	Норматив адекватності регулятивного капіталу (H_2)	$H_2 = \frac{PK}{Az} * 100$ PK – регулятивний капітал, Az – активи зважені за ступенем ризику.	не менше 10%	$H_2 = \frac{21\ 888}{171\ 781} * 100 = 12,74$	$H_2 = \frac{22\ 022}{197\ 013} * 100 = 11,18$	$H_2 = \frac{25\ 552}{236\ 087} * 100 = 10,82$
3	Норматив адекватності основного капіталу (H_3)	$H_3 = \frac{OK}{ZA} * 100$ OK – основний капітал, ZA – загальні активи.	не менше ніж 7%	$H_3 = \frac{21\ 667}{176\ 842} * 100 = 12,25$	$H_3 = \frac{23\ 114}{212\ 813} * 100 = 10,87$	$H_3 = \frac{25\ 565}{256\ 611} * 100 = 9,99$
4	Співвідношення капіталу і пасивів банку (K_1)	$K_1 = \frac{\text{Сукупний капітал банку}}{\text{Пасиви банку}}$	у межах 0,15–0,20	$K_1 = \frac{22\ 539}{176\ 842} = 0,13 = 12,74$	$K_1 = \frac{24\ 497}{212\ 813} = 0,12 = 11,51$	$K_1 = \frac{27\ 510}{256\ 611} = 0,11 = 10,64$
5	Співвідношення чистого капіталу та зобов'язань банку (K_2)	$K_2 = \frac{\text{Регулятивний капітал банку}}{\text{Зобов'язання банку}}$	Від 10% до 30%	$K_2 = \frac{21\ 888}{154\ 303} = 0,14 = 14,19\%$	$K_2 = \frac{22\ 022}{188\ 316} = 0,12 = 11,69\%$	$K_2 = \frac{25\ 552}{231\ 101} = 0,11 = 11,05\%$
6	Співвідношення регулятивного капіталу та сукупного капіталу (K_3)	$K_3 = \frac{\text{Регулятивний капітал банку}}{\text{Сукупний капітал}}$	Від 0,5 до 1,0	$K_3 = \frac{21\ 888}{22\ 539} = 0,97$	$K_3 = \frac{22\ 022}{24\ 497} = 0,9$	$K_3 = \frac{25\ 552}{27\ 510} = 0,92$

Продовження табл. 1

7	Співвідношення статутного капіталу та сукупного капіталу банку (K ₄)	$K_4 = \frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Сукупний капітал}}$	Від 0,15 до 0,5	$K_4 = \frac{16\ 352}{225\ 39} = 0,73$	$K_4 = \frac{18\ 121}{24497} = 0,74$	$K_4 = \frac{21\ 280}{275\ 10} = 0,77$
---	--	--	-----------------	--	--------------------------------------	--

Перші три показники з таблиці 1 обов'язково використовуються при аналізі достатності капіталу. Інші можуть застосовуватися за бажанням банку. Їх перелік не є сталим і до нього можуть бути внесені інші показники.

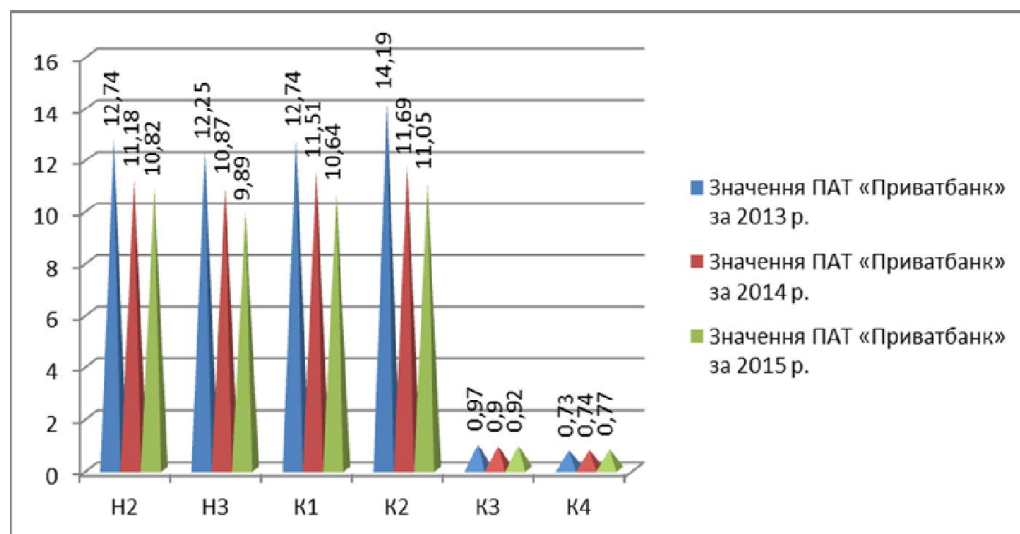


Рис. 1. Графічне відображення розрахованих показників фінансової діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» (згідно з даними фінансової звітності за 2013-15 рр.)

Як видно з рисунку 1, найбільші значення майже за всіма показниками (окрім K₄) продемонстровано згідно з фінансовими результатами діяльності банку за 2013 р. За наступні періоди спостерігається поступове спадання значень.

Згідно з даними, що розглянуті в таблиці 1, видно, що фінансові показники відповідають головним вимогам достатності капіталу за винятком декількох показників. Як відзначається в Положенні НБУ про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS від 08.05.2002 № 171 [1], таким фінансовим показникам достатності капіталу можна поставити оцінку «2», оскільки вони відображають задовільну ситуацію в банку.

На рисунку 2 представлено порівняння фінансових результатів та адекватність регулятивного капіталу 13 банків та їх зміни за рік.

2. Якість активів. Для визначення реального стану активів банку найчастіше застосовують метод інспекторської перевірки. На місці інспектори здійснюють класифікацію проблемних активів, визначають рейтинг загальної якості активів у відповідності до вимог CAMELS та проводять ретельний аналіз кредитних активів банківської установи.

ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ, млн грн

Банк	01.01.15	01.01.16	Зміни за період	01.04.16	Зміни за період
«Райффайзен Банк Аваль»	-1 367,3	-1 439,2	-71,8	683,1	2 122,3
«ОТП Банк»	-1 999,1	-2 909,8	-910,7	327,3	3 237,1
Приватбанк	749,0	267,7	-481,3	211,3	-56,4
Ощадбанк	-8 564,4	-7 867,5	696,9	112,0	7 979,6
Укросоцбанк	-2 662,2	-3 253,1	-590,9	96,8	3 350,0
«Сбербанк Росії»	108,0	-6 112,3	-6 220,4	53,1	6 165,4
Укргазбанк	-2 801,1	256,2	3 057,3	28,9	-227,2
ПУМБ	54,2	-1 754,7	-1 808,9	-265,4	1 489,4
«Альфа-банк»	-744,0	-2 947,6	-2 203,6	-536,8	2 410,8
Укрсиббанк	-870,1	22,7	892,8	-910,8	-933,5
Укресімбанк	-9 805,5	-14 132,4	-4 326,8	-1 357,3	12 775,0
«ВТБ Банк»	642,8	-4 450,9	-5 093,7	-4 593,5	-142,7
Промінвестбанк	-3 453,8	-17 827,6	-14 373,7	нд	нд
У цілому по групі	-30 713,8	-62 148,6	-31 434,8	-6 151,3	38 169,8

АДЕКВАТНІСТЬ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ* (Н2), %

Банк	01.01.15	01.01.16	Зміни за період	01.04.16	Зміни за період
Укрсиббанк	16,0	13,2	-2,9	26,1	13,0
«Райффайзен Банк Аваль»	13,1	18,9	5,9	20,9	1,9
«ВТБ Банк»	10,3	11,6	1,4	20,2	8,6
Укргазбанк	21,3	19,1	-2,1	20,2	1,1
Ощадбанк	31,4	11,5	-19,9	12,8	1,4
Приватбанк	11,2	10,7	-0,5	10,1	-0,6
Укресімбанк	22,6	2,4	-20,1	9,6	7,2
«ОТП Банк»	10,4	15,7	5,3	7,7	-8,0
«Альфа-банк»	16,6	8,1	-8,5	6,8	-1,3
ПУМБ	14,2	11,3	-2,9	6,8	-4,5
Укросоцбанк	7,6	25,7	18,1	6,8	-19,0
«Сбербанк Росії»	15,0	6,1	-8,9	4,1	-2,0
Промінвестбанк	21,8	5,4	-16,5	нд	нд
У цілому по групі	6,0	10,8	4,9	11,2	-0,1

*Нормативне значення Н2 — більше 10%.

Рис. 2. Фінансові результати та адекватність регулятивного капіталу банків за період з 01.01.2015 по 01.01.2016 р. *

*Джерело: [13]

При проведенні класифікації активів, всі активи (включаючи позабалансові) множать на відповідний коефіцієнт ризику. Загальна сума активів, які зважені за ступенем ризику, є середньозваженою вартістю класифікованих активів. Якщо в банку наявні певні відрахування для покриття можливих збитків їх обов'язково віднімають від загальної суми активів. Відповідно до діючої постанови НБУ «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 25.01.2012 № 23 [3] (буде скасована 03.01.2017 на підставі Постанови НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351[4]) визначаються певні категорії якості активів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Категорії якості активів банку

Категорії якості активів	Рівень ризику (%)
I (найвища) - немає ризику або ризик є мінімальним;	0
II - помірний ризик;	20
III - значний ризик;	50
IV - високий ризик;	70
V (найнижча) - реалізований ризик.	100

V категорія – це безнадійна заборгованість (див. рис. 3). Банк відносить актив до безнадійної заборгованості, якщо по ньому більше ніж 50 відсотків боргу прострочено понад 90 днів.

ПРОСТРОЧЕНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЗА КРЕДИТАМИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ (ГРИВНЕВИЙ ЕКВІВАЛЕНТ), млн дол.

Банк	01.01.15		01.01.16		Зміни за період		без курсової переоцінки
	абс.	%	абс.	%	абс.	п.п.	
Укрсиббанк	674,6	7,8	1 055,0	11,0	380,4	3,2	59,6
Приватбанк	2 469,4	8,2	3 539,0	11,7	1 069,6	3,5	263,9
Промінвестбанк	5,6	4,8	15,5	15,9	9,9	11,1	8,6
«Альфа-банк»	554,2	8,5	1 197,1	19,3	642,9	10,8	454,1
«ВТБ Банк»	406,8	16,0	298,0	20,7	-108,8	4,7	-158,9
«ОТП Банк»	918,2	11,5	2 635,2	27,6	1 717,0	16,0	988,1
«Райффайзен Банк Аваль»	1 941,9	13,1	7 028,9	34,4	5 087,0	21,3	2 811,2
Ощадбанк	1 559,9	36,3	1 919,0	36,9	359,1	0,6	1,2
ПУМБ	477,7	9,7	3 056,7	43,9	2 579,0	34,1	1 892,9
Укрсоцбанк	5 885,8	34,1	10 322,0	46,0	4 436,3	11,9	1 181,1
Укргазбанк	1 644,7	39,9	2 360,9	48,8	716,2	8,9	-21,4
Укресімбанк	577,5	59,0	894,1	70,6	316,6	11,6	41,5
«Сбербанк Росії»	242,7	21,1	1 473,4	72,5	1 230,7	51,5	858,8
У цілому по групі	17 359,2	16,8	35 795,0	29,7	18 435,8	13,0	8 380,6

Рис. 3. Показники простроченої заборгованості фізичних осіб обраних банків за період з 01.01.2015 по 01.01.2016 р.*

*Джерело: [13]

При аналізі активів розглядаються наступні коефіцієнти:

- співвідношення позик до загального обсягу активів, у відсотках.
- прострочені і реструктуровані позики в загальному обсязі позикової заборгованості (аналізуються види позикової заборгованості, що мають найбільші показники).
- величина резервів до загального обсягу позикової заборгованості.
- співвідношення величини резервів і втрат по позиках.
- коефіцієнт зважених за рівнем ризику активів.
- показник рівня активів з підвищеним ризиком.

В залежності від процедури аналізу можуть бути використані різні набори коефіцієнтів для визначення якості активів. Найбільш широко використовуваним є показник якості активів, який можна розрахувати за формулою:

$$AK = \frac{\text{Середньозважена вартість класифікованих активів}}{\text{Капітал банку}} \cdot 100 \quad (1)$$

При цьому, оцінку якості надають, якщо показник АК дорівнює:

- 1) Сильний - менше 5 % ;
- 2) Задовільний - 5—15 %;
- 3) Посередній - 5—30 %;
- 4) Граничний - 30—50 %;
- 5) Незадовільний - більше 50 %.

Окрім самих активів, оцінюється також достатність сформованих резервів.

3. Менеджмент. Цю складову аналізу також часто називають рівнем управління банку. Для нього не існує коефіцієнтів. Він визначається експертами суб'єктивно, найчастіше за бальною методикою. На його оцінку впливають інші складові методики CAMELS, тому його оцінюють в останню чергу. При оцінці рівня менеджменту, звертають увагу на наступні ключові фактори:

- повне розуміння керівництвом банку ризиків, пов'язаних з діяльністю банку;
- фінансовий стан банку, а саме достатність капіталу, якість активів, надходження, ліквідність та чутливість до ринкового ризику;
- підготовка та запровадження планів, достатність внутрішніх положень, процедур та систем внутрішнього контролю на всіх основних напрямках діяльності банку;
- наявність внутрішнього аудиту, його незалежність, достатність;
- належне виконання вимог чинного законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку;
- наявність практики і тенденцій щодо кредитування інсайдерів на більш сприятливих умовах, оцінка впливу інсайдерів на діяльність банку;
- роль і взаємодія правління (ради директорів) та спостережної (наглядової) ради банку, наявність/відсутність конфлікту інтересів, тощо [6, с. 387].

Особливу увагу при оцінці приділяють системі внутрішнього контролю.

4. Надходження або рентабельність. Для визначення рівня рентабельності кредитної установи та оцінки її надходжень використовують широкий перелік коефіцієнтів. Одним з основних є показник рентабельності банку. Окрім самого рівня надходжень, експерти також звертають увагу на необхідність аналізу якості надходжень. Тобто чи є вони постійними або періодичними.

Ключові фактори, які необхідно враховувати при оцінці доходів кредитної спілки є:

- рівень, тенденції зростання, і стабільність доходів, зокрема, рентабельність середніх активів;
- якість і склад доходів;
- адекватність оціночних резервів і їх вплив на прибуток;
- адекватність систем бюджетування, прогнозування процесів і управління інформаційними системами, в цілому;
- майбутні перспективи заробітку при різних економічних умовах;
- достатність доходів для необхідного формування капіталу та ін.

Для прикладу розрахуємо значення показників рентабельності на базі даних фінансового звіту ПАТ КБ «Приватбанк» за 2015 р (див. табл. 3) [11].

Таблиця 3

Методика розрахунку показників рентабельності кредитних установи на прикладі даних фінансового звіту ПАТ КБ «Приватбанк» за 2015 р.

№ з/п	Назва показника	Формула розрахунку	Значення ПАТ «Приватбанк» за 2013 р.	Значення ПАТ «Приватбанк» за 2014 р.	Значення ПАТ «Приватбанк» за 2015 р.
1	Рентабельність активів банків України (ROA)	$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Вартість активів}} * 100$	$ROA = \frac{1\ 140}{176\ 942} * 100 = 0,65$	$ROA = \frac{48}{2128\ 13} * 100 = 0,02$	$ROA = \frac{238}{2586\ 11} * 100 = 0,09$
2	Рентабельність капіталу банків України (ROE)	$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Вартість власного капіталу}} * 100$	$ROE = \frac{1\ 140}{22\ 589} * 100 = 5,06$	$ROE = \frac{48}{24497} * 100 = 0,2$	$ROE = \frac{238}{27510} * 100 = 0,87$
3	Рентабельність активів	$RH = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість активів}} * 100$	$RH = \frac{1\ 140}{1630\ 95} * 100 = 0,7$	$RH = \frac{48}{19482,3} * 100 = 0,02$	$RH = \frac{238}{2357\ 12} * 100 = 0,1$

Як видно з таблиці, показники рентабельності активів та капіталу в Приватбанку доволі низькі. Найбільші показники рентабельності продемонстровано в 2013 р. до настання економічної і соціальної кризи в країні. Для порівняння, показник ROA «Ощадбанк» за період 2015 р. становить

0,26 – це достатньо високе значення в цій групі. Якщо показник ROE набагато перевищує показник ROA, це свідчить про незначний розмір частки власного капіталу в загальному обсязі капіталу.

5. Ліквідність. Ліквідність банку — це його здатність своєчасно та в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах. Аналіз ліквідності проводять для з'ясування рівня спроможності банку покрити свої зобов'язання. Його здійснюють в декілька етапів:

- перевірка дотримання вимог законодавства по нормативним показникам ліквідності;
- проведення експертної оцінки за певними критеріями.

Комплексна оцінка ліквідності також включає вплив таких факторів, як якість активів, достатність капіталу, структура пасивів, фінансовий стан позичальників та ін.

Для визначення ліквідності банку розраховують такі фактори:

- компетентність керівництва і фахівців відповідних підрозділів банку з питань визначення ліквідності банку, ефективності стратегії управління фінансовими потоками і політики забезпечення ліквідності, з питань контролю та моніторингу ліквідної позиції банку;

- оперативність, вчасність та адекватність рішень щодо управління активами і пасивами;
- тенденції, обсяг і джерела ліквідних активів (у тому числі високоліквідних);
- стабільність залучених коштів, відповідність строків і сум повернення залучених та розміщених коштів;
- залежність від дорогих, нестабільних джерел фінансування (міжбанківські кошти тощо) для забезпечення потреб у ліквідності;
- процеси планування тощо [6, с.392].

6. Чутливість до ринкових ризиків. Рейтингова оцінка ризиків необхідна для того, щоб встановити наскільки конкретна фінансова установа чутлива до коливань процентних ставок або валютних курсів, а також негативних наслідків ід торгівельних операцій. Для оцінки чутливості банку до ринкових змін проводять аналіз його діяльності з урахуванням наступних факторів:

- чутливість надходжень банку;
- розуміння керівництвом банку ринкових ризиків;
- характер, складність та обсяги операцій, пов'язаних із ринковим ризиком, на який наражається банк;
- наявність, адекватність положень і процедур, інформаційних систем управління щодо управління ринковим ризиком;
- наявність і ефективність лімітів ринкового ризику;
- виконання вимог нормативно-правових актів Національного банку щодо обмеження ринкового ризику;
- ефективність внутрішнього контролю та ін [6, с.395].

Відповідно до отриманих результатів по всіх пунктах перевірок складаються довідки про перевірку кожного сегмента рейтингової системи. На базі цих довідок складається загальний звіт та ухвалюється комплексна рейтингова оцінка. Результати рейтингу доносяться до перевіреного банку на протязі наступних 10 робочих днів після затвердження.

Однією з нових методик, є затверджена НБУ система CAMELSO (вдосконалена система CAMELS).

CAMELSO – це комплексний підхід, щодо оцінки результатів діяльності банку на основі даних, які надходять до органів нагляду. Назва методу це абревіатура, яка походить від його складових, які повністю дублюють свою попередницю за виключенням «О» (Operational Risk) - операційний ризик.

Запровадження нової, вдосконаленої системи інспектування та оцінки банківських установ було здійснено на підставі Рішення Правління Національного банку України від 01.11.2016 р. № 393-рш «Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO» [5]. Але наразі, вона діє разом з більш відомою CAMELS.

Згідно з результатами методики CAMELSO, кожному банку присвоюється певна числова оцінка – комплексна оцінка, яка дається на підставі семи показників з врахуванням їх вагомості. При

цьому заключна оцінка не може сильно відрізнятись і перевищувати найменшу з оцінок (не більше ніж на 1 бал).

Кожний з компонентів описують в рамках чотирибальної шкали, де оцінка «1» є найвищою, а «4» - самою низькою (на відміну від п'ятибальної шкали CAMELS). В закордонних країнах, таких як США, де почали застосовувати CAMELSO (Federal Housing Finance Agency), була залишена п'ятибальна шкала оцінювання рейтингу банку. Загалом, комплексна оцінка банку в Україні має наступні тлумачення:

- «1» - банк є надійним, стабільним і здатним протистояти різним зовнішнім загрозам.
- «2» - є певні недоліки та зауваження в роботі, які в майбутньому можуть негативно позначитися на платоспроможності та ліквідності установи.
- «3» - наявні суттєві недоліки в роботі, платоспроможність під загрозою і банк потребує негайних рішучих дій з боку керівництва та служби банківського нагляду.
- «4» - стан банку незадовільний. Необхідні певні оздоровчі заходи та конкретні дії з боку керівництва та служби банківського нагляду.

Головна відмінність методу CAMELSO від свого попередника полягає у наявності сьомого компоненту, який характеризує операційний ризик банківської установи.

Операційний ризик – ризик понесення прямих або непрямих витрат, з яким стикається банк в процесі своєї операційної діяльності в наслідок помилок, недостатньої кваліфікації персоналу, тощо.

Головними складовими операційного ризику є: ризик персоналу, процесів, технологій, середовища та фізичного втручання. Євтушенко Г.В. виділяє додаткові категорії операційного ризику, такі як ризик репутації, юридичний ризик та операційно-технологічний ризик [9]. Відповідно до стандартів Базельського комітету існують наступні підходи для визначення операційного ризику діяльності:

- підхід базового індикатору (15% від середнього валового доходу за останні три роки).
- стандартні підходи (вся фінансова діяльність поділяється на вісям ключових напрямків, для кожного з яких окремо визначають відсоток покриття капіталом шляхом зважування показника валового доходу на рівень ризику).
- передові (відсоток покриття ризиків визначається в залежності від рівня збитків, понесених установою).

В залежності від обраного підходу проводиться вияв і визначення головних причин ризиків та розробка відповідних заходів реагування з боку системи управління операційним ризиком.

Висновки і перспективи. Економічне та фінансове середовища знаходиться в постійній динаміці та русі. Вони невпинно розвиваються і змінюються. Те саме відбувається з ризиками і загрозами діяльності банківської установи. Щоб вчасно і вірно визначати надійність фінансових установ, їх платоспроможність та слабкі сторони розробляють різноманітні методи оцінки банків.

Система рейтингових оцінок CAMELS одна з найбільш розповсюджених і дієвих методів оцінки результатів операційної діяльності банків. Її вдосконалення доопрацювання необхідне для правильного і своєчасного прийняття управлінських рішень. В нашій країні процеси вдосконалення системи рейтингових оцінок спрямовані на світові тенденції. Наслідком подібного вдосконалення є прийняття нової системи рейтингових оцінок CAMELSO (вдосконалена система CAMELS). Вона зорієнтована на розгляд адекватності капіталу, якості активів, менеджменту, надходження або рентабельності, ліквідності, чутливості до ринкових коливань, а також операційного ризику. Подібні нововведення дозволять більш об'єктивно та своєчасно оцінювати фінансовий стан та стабільність банківських установ. Але питання вдосконалення рейтингових оцінок потребує постійної уваги та дослідження.

Список використаних джерел

1. Положення НБУ «Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS» від 08.05.2002 № 171 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02>.
2. Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
3. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 25.01.2012. № 23. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
4. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
5. Рішення НБУ «Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO» від 01.11.2016 р. № 393-рш URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/document/list?filtered=true&typId=&nbuNum=393-%D1%80%D1%88&nbuWebDateFrom=&nbuWebDateTo=&keywords=&keywordsConcat=0>.
6. Васюренко О. В., Волохата К. О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків : навч. посіб. Київ, 2006. 463 с.
7. Вовчак О. Д., Руцишин Н. М. Кредит і банківська справа. Київ, 2008. 564 с.
8. Герасимович А.М., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. Аналіз банківської діяльності А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко ; За ред. А. М. Герасимовича. Київ: КНЕУ, 2004. 599 с.
9. Євтушенко Г. В., Бабошко А. І., Бушля Д. І., Операційні ризики в системі банківської діяльності та нові шляхи їх попередження. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2015. Випуск 5. С. 396-400.
10. Якимова І. А. Анализ деятельности банка по методике CAMELS (опыт надзорных органов США). Регламентация банковских операций. Документы и комментарии. 2009. № 4. С. 1-7.
11. ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК". Окрема фінансова звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності та звіт незалежного аудитора 31 грудня 2015 року. URL: https://static.privatbank.ua/files/sud/PB_GROUP_REPORT_Ua_Cy_UKR%20final%20signed.pdf.
12. ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК" Окрема фінансова звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності та звіт незалежного аудитора 31 грудня 2014 року. URL: [https://static.privatbank.ua/files/data/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202014%20%D1%80.%20\(%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E\).pdf](https://static.privatbank.ua/files/data/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202014%20%D1%80.%20(%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E).pdf).
13. Сайт газети «Дзеркало тижня». URL: http://gazeta.dt.ua/finances/ne-zarahovani-zviti-_.html.

Prymak Juliana

Ph.D. student, Department of accounting and budgetary credit institutions and economic analysis
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

E-mail: juliana07priviar@gmail.com

PERFORMANCE ANALYSIS OF BANKING INSTITUTION THROUGH THE RATINGS SYSTEM CAMELS AND ITS IMPROVEMENT

Abstract

Introduction. The stability and profitability of the banking institution is under permanent the influence of various negative factors in the period of wake of economic transition, financial and political crisis. Application of rating system CAMELS and its continuous improvement is important for timely and accurate assessment of the current condition of banks.

Methods. The main methods used in writing the article are the followings: observation, comparison, analysis, synthesis, induction and systematic approach. Legislative acts of Ukraine and financial results of PJSC CB "PrivatBank" for 2015 were used there to complete the study.

Results. The nature of the rating system CAMELS and its main components have been analyzed while studying. We have described the main stages on which we have defined a comprehensive rating. The basic factors which are used in the rating system are described on the example of the financial results of the bank. The system of ratings Camels (improved system CAMELS), its peculiarities in Ukraine and differences from foreign method are analyzed and described.

Discussion. It was detected by the results of the study that the system of ratings is constantly being improved and modified depending on the characteristics and changes in the economic environment of the country. The introduction of CAMELS is a striking example of this. Continuous tracking features of the financial condition of banks and improving the work of rating systems are essential for smooth operation and profitability of the banking system.

Keywords. CAMELS, capital adequacy, asset quality, management, profitability, liquidity, operational risk.

References

1. The National Bank of Ukraine (2002). The Regulation of The National Bank of Ukraine "On the procedure for determination of ratings for the CAMELS rating system". Retrived from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02> (Accessed 08 May 2002).
2. The National Bank of Ukraine (2001). The Resolution of The National Bank of Ukraine "On approval of Instruction on regulation of banks in Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (Accessed 26 September 2001).
3. The National Bank of Ukraine (2012). The Resolution of The National Bank of Ukraine "On approval of the procedure of formation and use of banks Ukraine reserves for refund possible losses on active banking operations". Retrived from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> (Accessed 25 January 2012).
4. The National Bank of Ukraine (2016). The Resolution of The National Bank of Ukraine "On approval of the definition of Ukrainian banks credit risk from active banking operations", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (Accessed 30 June 2016).
5. The National Bank of Ukraine (2016). The Decision of the National Bank of Ukraine "The procedure for determination and approval of rating the bank rating system CAMELSO". Retrived from : <https://bank.gov.ua/control/uk/document/list?filtered=true&typeId=&nbuNum=393-%D1%80%D1%88&nbuWebDateFrom=&nbuWebDateTo=&keywords=&keywordsConcat=0> (Accessed 01 November 2016).
6. Vasyurenko, A.V., & Volohata, K.O. (2006). *Ekonomichnyy analiz diyal'nosti komertsyinykh bankiv* [Economic analysis of commercial banks]. Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. Vovchak, O.D. and Rushchyshyn, N.M. (2008). *Kredyt i bankivs'ka sprava: Pidruchnyk* [Credit and banking: Textbook]. Znannia, Kyiv, Ukraine.
8. Gerasimovich, A.M. (2004). *Analiz bankivs'koy diyal'nosti : Pidruchnyk* [Banking Analysis: Tutorial]. KNEU, Kyiv, Ukraine.
9. Yevtushenko, G.V. Baboshko, A.I. & Bushlya, D.I. (2015). Operational risks in the system of banking and new ways of prevention, *Visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, vol. 5, 396-400.
10. Yakymova, Y.A. (2009). Analysis of the Bank's activities by CAMELS methodology (experience of the US regulatory authorities), *Reglamentacija bankovskih operacij. Dokumenty i kommentarii*, 4, 1-7.
11. The official site of the PJSC CB "PrivatBank" (2015). "Separate Financial Statements International Financial Reporting Standards and Independent Auditor's Report 31 December 2015". Retrived from: https://static.privatbank.ua/files/sud/PB_GROUP_REPORT_Ua_Cy_UKR%20final%20signed.pdf.
12. The official site of the PJSC CB "PrivatBank" (2013), "Separate Financial Statements International Financial Reporting Standards and Independent Auditor's Report 31 December 2014". [https://static.privatbank.ua/files/data/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202014%20%D1%80.%20\(%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E\).pdf](https://static.privatbank.ua/files/data/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202014%20%D1%80.%20(%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E).pdf).
13. The official site of the newspaper Zerkalo Nedeli(2016), "(Do not) credited Reports". Retrived from: <http://gazeta.dt.ua/finances/ne-zarahovani-zviti-.html>.



УДК 657

JEL Classification M 410

Шарапа Ольга

к.е.н., старший викладач кафедри обліку та оподаткування
Київського національного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна
E-mail: 4190486@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація

Вступ. Нині зростає частка кредиторської заборгованості в структурі пасивів підприємств. Тому проблема достовірного обліку кредиторської заборгованості та її економічного аналізу потребує окремого дослідження. У зв'язку із загостренням проблеми неплатежів, управління кредиторською заборгованістю підприємства стає одним з найскладніших завдань бухгалтерського обліку.

Методи. Достовірність та обґрунтованість дослідження забезпечило використання методів логічного узагальнення, порівняльного аналізу, наукової абстракції.

Результати. Встановлено, що належне облікове забезпечення розрахунків з кредиторами сприяє своєчасним розрахункам з контрагентами протягом обумовленого договором строку і покращенню фінансового стану підприємства, а, отже, має важливе значення у виробничо-комерційній діяльності підприємства. Доведено, що для виробничо-торгівельного підприємства набуває особливого значення систематичний аналіз кредиторської заборгованості підприємства з метою ефективного управління його оборотним капіталом та запобігання виникненню кризових ситуацій.

Внаслідок впровадження на підприємстві документу «Реєстр рахунків до сплати» забезпечується деталізація обліку і аналізу розрахунків з постачальниками та підрядниками. Це дає змогу оперативно слідкувати за станом сплати рахунків постачальників – термінами прострочення платежів, часткою виконаних зобов'язань перед постачальниками тощо. Використання запропонованого документу на ТОВ «РОССТОКК» забезпечить підвищення ефективності розрахунків з постачальниками і підрядниками, що становить лівову частку в загальній структурі кредиторської заборгованості підприємства.

Перспективи. Проведене дослідження підтверджує думки деяких вчених стосовно необхідності застосування деталізованої системи обліку кредиторської заборгованості з метою її подальшого аналізу та прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: кредиторська заборгованість, підприємство, облік, аналіз, звітність, баланс.

Вступ. В ринкових умовах господарювання взаємозв'язки між підприємствами здебільшого характеризуються грошовими розрахунками. Під час господарської діяльності у підприємств виникають розрахункові відносини з іншими учасниками ринку. Ці взаємозв'язки базуються на застосуванні грошей у їх функціях – засобів обігу і платежу. При цьому підприємство водночас є постачальником для одних і покупцем для інших. Саме для нормального функціонування всіх ділянок господарства необхідно володіти достовірною інформацією про фінансовий стан підприємства, зокрема про кредиторську заборгованість.

Економічні суб'єкти самостійно обирають ринки збуту продукції, постачальників і підрядників, джерела фінансування, а тому повинні приділяти особливу увагу розрахункам з контрагентами. У зв'язку з сучасною кризою неплатежів облік та аналіз кредиторської заборгованості набуває особливого значення. Проблема удосконалення обліку та аналізу кредиторської заборгованості підтверджується збільшенням її частки у складі пасивів підприємств. Причиною цього можуть бути невиконання фінансових зобов'язань перед контрагентами й погіршення платоспроможності. Правильна організація обліку кредиторської заборгованості, насамперед, має сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і погіршення ділових відносин з кредиторами.

Нині значна частина вітчизняних підприємств перебувають на межі фінансової кризи. Серед основних причин виникнення такої ситуації – нестабільне економічне становище держави, низький рівень менеджменту підприємств, нездатність керівників підприємств своєчасно і ефективно управляти оборотними активами. За таких обставин невпинно зростає кількість підприємств, що мають кредиторську заборгованість. Крім того, посилюється значення ефективного управління кредиторською заборгованістю, вчасного її повернення та попередження виникнення безнадійних боргів [1].

Необхідною умовою підтримки достатнього рівня ліквідності та платоспроможності підприємств є уміле й ефективно управління кредиторською заборгованістю, що необхідно і при формуванні іміджу надійного партнера, і для забезпечення ефективної поточної діяльності підприємства.

Значну частку в складі джерел підприємства становлять позикові кошти, у т.ч. й кредиторська заборгованість. Зауважимо, що залучення позикових засобів останнім часом спрямоване не на розвиток виробництва, а на зменшення власних зобов'язань перед іншими кредиторами. Існує думка, що підприємство, яке користується в процесі господарської діяльності лише власним капіталом, має максимальну стійкість. Це означає, що достовірність даних щодо стану кредиторської заборгованості необхідна для забезпечення достовірності фінансової звітності в цілому.

У зв'язку із загостренням проблеми неплатежів, управління кредиторською заборгованістю підприємства стає одним з найскладніших завдань бухгалтерського обліку. Суб'єкти господарювання насамперед розв'язують власні проблеми, а вже потім виконують фінансові зобов'язання перед кредиторами. Можливість часткового ухилення від розрахунків за борговими зобов'язаннями дають прогалини законодавчої бази [2].

За даними Державної служби статистики України, кредиторська заборгованість становить суттєву частку поточних зобов'язань вітчизняних підприємств. Так, в цілому по Україні цей показник становить від 30 до 65 %, тоді як на підприємствах оптової торгівлі, до яких належить досліджуване підприємство – в 57 % [3]. Тому дослідження в сфері структури і динаміки кредиторської заборгованості на підприємствах є особливо актуальними. Особливо це стосується підприємств, які займаються міжнародною діяльністю і мають закордонних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань обліку та аналізу кредиторської заборгованості підприємства присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, С.В. Зеленко, В.С. Муковіз, Г.О. Партин, В.В. Сопко приділяють значну увагу теоретичним засадам обліку кредиторської заборгованості, зокрема питанню її тлумачення. Інші вчені, серед яких О.М. Попазова, Ю.С. Цал-Цалко – зосередили свої дослідження в сфері проблем класифікації кредиторської заборгованості. Проте, не зважаючи на підвищений науковий інтерес до проблем обліку, контролю та аналізу кредиторської заборгованості та значну кількість наукових розробок у цьому напрямі, досі немає комплексного підходу до їх вирішення.

Метою статті є аналіз стану та методів управління кредиторською заборгованістю підприємств, визначення напрямів підвищення потенціалу підприємств.

Методологія дослідження. Інформаційними джерелами дослідження слугували законодавчо-нормативні акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, офіційні дані Державної служби статистики України, одержані в результаті особистих досліджень матеріали підприємств, аналітично-оглядові й науково-методичні публікації із зазначеної проблеми. Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження використано сукупність економічних методів та методик.

Достовірність та обґрунтованість дослідження забезпечило використання методів логічного узагальнення (при встановленні організаційних та економічних засад аналізу кредиторської заборгованості), порівняльного аналізу (при узагальненні показників кредиторської заборгованості), наукової абстракції (при проведенні класифікації кредиторської заборгованості, вивченні факторів

впливу на обсяг кредиторської заборгованості).

Результати. Нині облікове забезпечення розрахунків з кредиторами сприяє своєчасним розрахункам з контрагентами протягом обумовленого договором строку і покращенню фінансового стану підприємства, а, отже, має важливе значення у виробничо-комерційній діяльності підприємства [4]. З розвитком ринкових відносин зросла міра відповідальності та самостійності підприємств у прийнятті управлінських рішень стосовно забезпечення ефективності розрахунків з контрагентами.

Збільшення або зменшення обсягу кредиторської заборгованості призводить до зміни фінансового стану підприємства. Тому виникає потреба в проведенні моніторингу й аналізу стану розрахунків. Особливо важливим для виробничо-торговельного підприємства є систематичний аналіз кредиторської заборгованості підприємства з метою ефективного управління його оборотним капіталом та запобігання виникненню кризових ситуацій. Науковці [5, с. 108] розробили спеціальну методику аналізу зобов'язань, основним завданням якої стало виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та запобігання його банкрутству (рис. 1).

Значну частку в складі джерел коштів підприємства становлять позикові кошти, у т. ч. й кредиторська заборгованість. Тому необхідно вивчати й аналізувати її склад та структуру, після чого проводити порівняльний аналіз із дебіторською заборгованістю.

До поточної кредиторської заборгованості належить заборгованість перед постачальниками за одержані від них товарно-матеріальні цінності, заборгованість перед бюджетом за податками і платежами, заборгованість перед працівниками з оплати праці, заборгованість за авансами покупців у рахунок майбутніх відвантажень та ін. Залежно від умов виникнення розрізняють допустиму і невинуватиму кредиторську заборгованість.

Допустимою вважають заборгованість перед постачальниками за акцептованими платіжними вимогами, непрострочену заборгованість перед бюджетом, позабюджетними платежами, зі страхування та інших поточних зобов'язань. Невинуватима кредиторська заборгованість охоплює усі види простроченої заборгованості підприємства перед постачальниками, банківськими установами, бюджетом, засновниками та іншими учасниками господарських відносин. Така заборгованість часто виникає внаслідок скрутного фінансового стану, коли відсутній достатній обсяг коштів для платежів. Також вона може виникати через несвоєчасне оформлення і подання розрахунково-платіжних документів, допущені помилки у розрахунках.

Своєчасні розрахунки за своїми зобов'язаннями є обов'язковими для підприємств. В разі несвоєчасних розрахунків вони повинні сплачувати штрафи та неустойки. Однак практика показує, що можливість уникнути майнової відповідальності за невиконання власних договірних зобов'язань дає змогу підприємствам ухилятися від взаєморозрахунків з партнерами. Несвоєчасність платежів стає причиною фінансових труднощів у підприємств-кредиторів та чинить негативний вплив на їх господарську діяльність, а відтак і на економіку держави загалом.

За умов кризового стану економіки частка кредиторської заборгованості у джерелах формування майна вітчизняних виробничо-торговельних підприємств суттєво зростає. Внаслідок цього зростає їх фінансова залежність від позичальників. Тому в ході аналізу фінансового стану підприємства кредиторській заборгованості повинна приділятися належна увага.

Аналіз кредиторської заборгованості підприємства дає змогу:

- визначити зміну розміру боргових зобов'язань підприємства у порівнянні із початком року або іншого досліджуваного періоду;
- обчислити оптимальне співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості;
- визначити та оцінити ризик кредиторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан підприємства, встановити допустимий рівень цього ризику та заходи щодо його зниження;
- знайти раціональне співвідношення між розміром кредиторської заборгованості і обсягом продажів, встановити доцільність збільшення реалізації продукції, товарів і послуг в кредит, визначити межі цінових знижок для прискорення оплати виставлених рахунків;
- прогнозувати стан боргових зобов'язань підприємства протягом поточного року, що дасть

зможу поліпшити фінансові результати його діяльності [6].

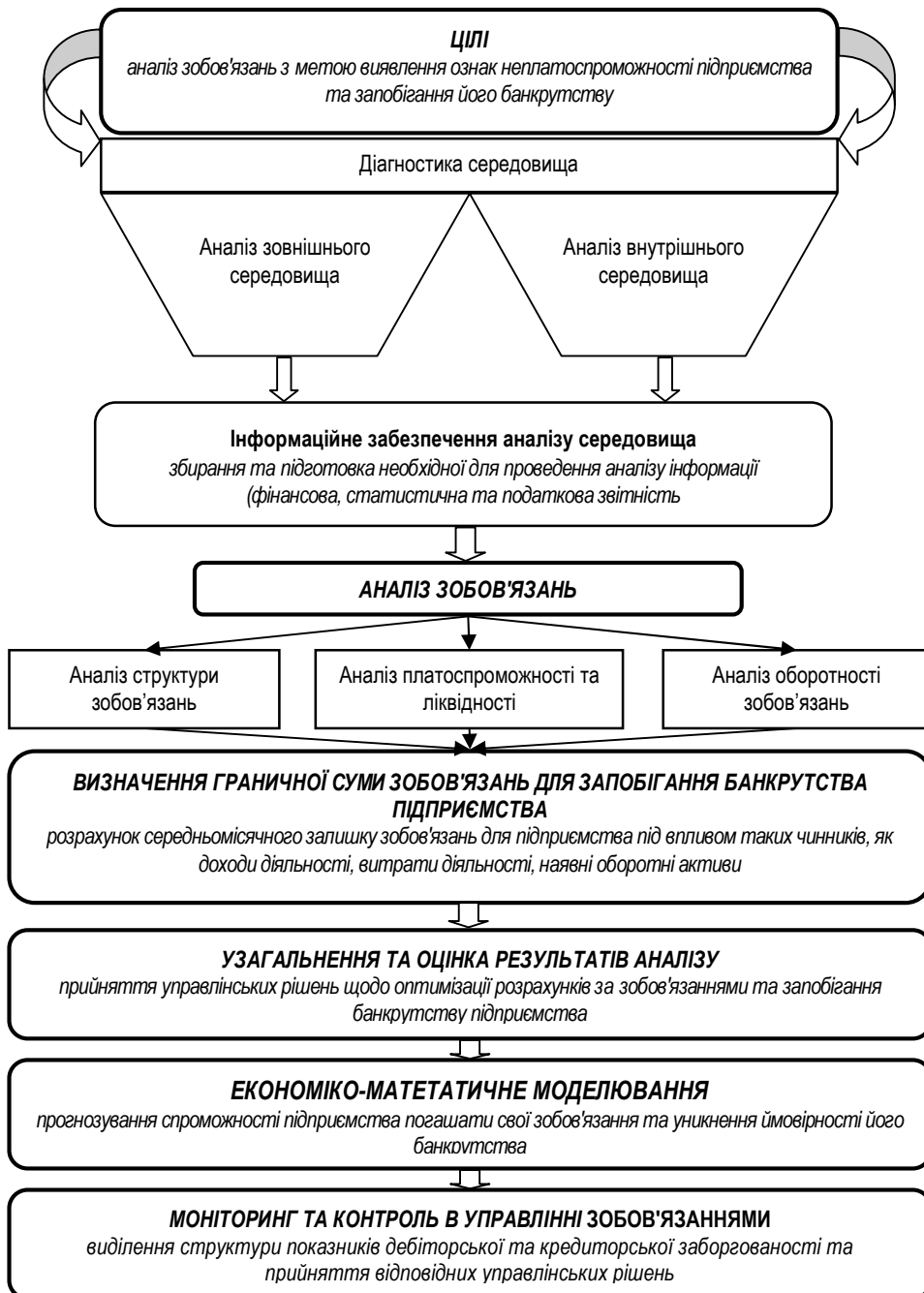


Рис. 1. Методика аналізу зобов'язань

Джерело: [5, с. 108.]

Послідовність аналізу кредиторської та дебіторської заборгованості однакова. Її вивчають загалом, а також за окремими видами та кредиторами. За даними балансу й аналітичного обліку розрахунків з кредиторами виявляють зміни в обсязі та складі кредиторської заборгованості, реальність і характер боргів, час і причини їх виникнення. Особливу увагу варто приділяти простроченій кредиторській заборгованості.

Аналіз кредиторської заборгованості починають з дослідження її складу та структури за даними Форми 1 «Баланс». Потім розраховують частку кожного виду кредиторської заборгованості в її загальній сумі. Такі показники обчислюють за планом і фактично, а при їх порівнянні визначають відхилення в структурі кредиторської заборгованості, встановлюють причини змін окремих її елементів і розробляють заходи щодо врегулювання заборгованості, особливо тих її складників, які негативно впливають на діяльність підприємства.

Джерелом інформації для здійснення аналізу кредиторської заборгованості слугують третій і четвертий розділи пасиву балансу підприємства.

У процесі аналізу оцінюється структура кредиторської заборгованості (тобто частка окремих статей у загальному розмірі кредиторської заборгованості). Згідно з організаційно-методичною моделлю аналізу кредиторської заборгованості підприємства на першому етапі визначають склад та структуру кредиторської заборгованості, здійснюють аналіз відхилень та тенденцій в змінах статей кредиторської заборгованості за декілька років.

Структуру кредиторської заборгованості ТОВ «РОССТОКК» (вид діяльності – виробництво і реалізація виробів з харчового пластику) наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Структура кредиторської заборгованості ТОВ «РОССТОКК» за 2011–2015 рр., %

Показник	Роки*				
	2011	2012	2013	2014	2015
Короткострокові кредити банків	0,0	0,0	0,0	4,4	0,0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	99,3	99,2	99,8	95,1	99,5
Інші поточні зобов'язання	0,7	0,8	0,2	0,5	0,5
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* на кінець року

Джерело: розраховано автором за даними підприємства.

Дані таблиці 1 свідчать про те, що склад та структура кредиторської заборгованості за останні 5 років не мають яскраво виражених тенденцій до змін. В 2014 році підприємство користувалося короткостроковим кредитом банку на суму 500 тис. грн або 4,4 % поточних зобов'язань. Розрахунки за ним здійснені вчасно, тому в звітності 2015 року цей показник відсутній. Це позитивно характеризує платіжну дисципліну підприємства.

Найбільшу частку в структурі поточних зобов'язань досліджуваного підприємства становить кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Абсолютне значення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги протягом 2011–2015 років зросло з 2303,3 до 8675,2 тис. грн. Проте відносні значення цього показника залишаються майже незмінними – близько 99 %. Відповідно й сума інших поточних зобов'язань коливається незначно. Загальна сума кредиторської заборгованості підприємства за період з 2011 по 2015 рр. зросла на 6400,2 тис. грн.

Наступний етап аналізу кредиторської заборгованості полягає у порівнянні її суми на початок та кінець звітного періоду. Особливу увагу на цьому етапі приділяють виявленню наявності простроченої кредиторської заборгованості, існування якої спричиняє відповідні фінансові санкції до підприємства.

Насамперед, потрібно обстежити достовірність інформації стосовно видів та строків кредиторської заборгованості. Для цього використовують пряме підтвердження контрагентів (акти звірки), вивчають контракти і договори, проводять особисті бесіди з працівниками, які володіють інформацією щодо боргів і зобов'язань підприємства.

Під час здійснення аналізу слід оцінити умови заборгованості, звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування. Зазвичай, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі. Це доводить порівняльний аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості.

Аналіз кредиторської заборгованості варто проводити за даними бухгалтерської звітності підприємств, а також за даними аналітичного обліку розрахунків із кредиторами. Його потрібно здійснювати в певній послідовності та починати з оцінювання обсягу і динаміки кредиторської заборгованості загалом і за видами. Зазначимо, що визначити кількісний вплив зміни кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємства достатньо складно. Зростання кредиторської заборгованості не можна однозначно оцінювати негативно як збільшення боргів із боку підприємства перед кредиторами, погашення яких спричиняє відтік ресурсів, погіршення фінансового стану підприємства.

Наголосимо, що кредиторська заборгованість – це альтернатива короткотермінового фінансування діяльності підприємства, причому досить вигідна, оскільки невиконана короткотермінова кредиторська заборгованість – це джерело безвідсоткового боргового фінансування. Важливим напрямом аналізу кредиторської заборгованості є вивчення її складу і структури. При цьому найбільший інтерес становить оцінювання динаміки і структури кредиторської заборгованості в загальній сумі та в розрізі кредиторів. Н.Д. Міщенко та А.І Міщук вважають, що цей етап аналізу потрібно доповнити оцінкою структури термінової і простроченої кредиторської заборгованості із застосуванням динамічних рядів [7].

Кількісний та якісний стан кредиторської заборгованості на підприємстві характеризують такі показники.

1. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (O_K) за період визначають за формулою

$$O_K = \frac{3}{K_C}, \quad (1)$$

де: 3 – сума закупівель; K_C – середня кредиторська заборгованість.

2. Період погашення кредиторської заборгованості (Π_K) можна виразити виразом виду

$$\Pi_K = \frac{360 \text{ днів}}{O_K}, \quad (2)$$

3. Коефіцієнт завантаження (K_3) визначається за формулою

$$K_3 = \frac{K_C}{B}, \quad (3)$$

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості характеризує залучені кошти, які підлягають поверненню і свідчить про розширення або зменшення комерційного кредиту, надаваного підприємству. Його зростання означає збільшення швидкості оплати заборгованості підприємством, зниження – зростання покупок у кредит. Показники оборотності кредиторської заборгованості ТОВ «РОССТОКК», розраховані за формулою (1), наведено в табл. 2.

Таблиця 2 показує, що коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості досліджуваного підприємства постійно зменшується. Це свідчить про збільшення обсягів розрахунків у кредит, що, в свою чергу, може сигналізувати про зниження ефективності управління підприємством.

Оберненим до коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості є коефіцієнт завантаження, який показує частку кредиторської заборгованості, що припадає на кожну грошову одиницю реалізованої продукції. За результатами наших розрахунків за формулою (3) на досліджуваному підприємстві цей показник коливається від 0,09 до 1,74 (табл. 3).

Спостерігаємо стале зростання коефіцієнта завантаження. Це свідчить про постійне збільшення обсягу залучених коштів по відношенню до вартості реалізованої продукції.

Таблиця 2

**Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
ТОВ «РОССТОКК» за 2011–2015 рр.**

Рік	Виручка від реалізації, тис. грн	Кредиторська заборгованість на початок року, тис. грн	Кредиторська заборгованість на кінець року, тис. грн	Середня кредиторська заборгованість, тис. грн	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
2011	18131,50	974,40	2319,1	1646,75	11,0
2012	19149,00	2319,1	1776,80	2047,95	9,4
2013	9564,10	1776,80	8231,90	5004,35	1,9
2014	5985,10	8231,90	11340,10	9786,00	0,6
2015	5761,80	11340,10	8719,30	10029,70	0,6

Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності ТОВ «РОССТОКК» за відповідні роки

Таблиця 3

Коефіцієнт завантаження кредиторської заборгованості ТОВ «РОССТОКК» за 2011–2015 рр.

Рік	Виручка від реалізації, тис. грн	Середня кредиторська заборгованість, тис. грн	Коефіцієнт завантаження кредиторської заборгованості
2011	18131,50	1646,75	0,09
2012	19149,00	2047,95	0,11
2013	9564,10	5004,35	0,52
2014	5985,10	9786,00	1,64
2015	5761,80	10029,70	1,74

Джерело: розраховано автором за даними підприємства.

За формулою (2) розрахуємо період погашення кредиторської заборгованості досліджуваного підприємства (табл. 4).

Таблиця 4

**Розрахунок періоду погашення кредиторської заборгованості
ТОВ «РОССТОКК» за 2011–2015 рр.**

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	11,0	9,4	1,9	0,6	0,6
Період погашення кредиторської заборгованості	32,7	38,3	189,5	600,0	600,0

Джерело: розраховано автором за даними підприємства.

Таблиця 4 свідчить про те, що найкраща ситуація з тривалістю погашення кредиторської заборгованості спостерігалася у 2011–2012 рр., коли період погашення становив близько 40 днів. В 2013 р. цей показник становив вже 189,5, тобто майже у 5 разів більше за два попередні роки. Це вказує на значне збільшення проміжку часу, протягом якого відбуваються розрахунки за зобов'язаннями підприємства. У 2014–2015 рр. період погашення кредиторської заборгованості досяг 600 днів. Перш ніж давати оцінку такому стану, потрібно з'ясувати чи передбачено договірними відносинами такі строки повернення коштів постачальникам. Якщо так, то такий тривалий строк погашення кредиторської заборгованості не викликає занепокоєння. У протилежному випадку це загрожує діловій репутації підприємства, судовими процесами і навіть банкрутством.

Ю. С. Цал-Цалко [8] зазначає, що важливим джерелом формування капіталу підприємства є позичкові джерела кредитних установ на як на довгостроковій, так і на короткостроковій основі. Довгострокові кредити підприємства залучають для формування необоротних активів, а короткострокові – на покриття тимчасового дефіциту об'єктів оборотних засобів. У процесі

економічного аналізу стану позикових джерел пасивів здійснюються дослідження наступних показників:

- величини залучених джерел пасивів з кредитних установ за абсолютними і відносними показниками в порівнянні з власним капіталом та іншими джерелами;
- дотримання планових строків погашення кредитів;
- рівня процентної ставки та її зміни;
- цільового використання позикових коштів;
- заставних ризиків позичальника і третіх осіб, які гарантують повернення позик;
- ефективність вкладення пасивів з позикових джерел в активи підприємства.

Джерелом формування поточних зобов'язань підприємства є комерційний кредит за окремими різновидами (табл. 5).

Таблиця 5

Характеристика пасивів за джерелами формування поточних зобов'язань підприємства

Джерела поточних зобов'язань	Механізм формування активів підприємства
Заборгованість постачальникам	Поставка активів з відстроченням платежу
Авансові платежі покупців	Одержання активів під поставку об'єктів підприємницької діяльності
Заборгованість найманим працівникам	Формування активів в рахунок заборгованості щодо нарахованого доходу
Заборгованість за розрахунками з бюджетом	Відстрочення стягнення активів за наявні об'єкти оподаткування
Заборгованість щодо платежів до цільових фондів	Відстрочення стягнення активів за здійснені нарахування до соціальних фондів

Джерело: [8]

Фахівці пропонують різні підходи до удосконалення обліку й аналізу кредиторської заборгованості. Так, Г.В. Власюк радить створити таблицю, в якій буде видно заборгованість перед кожним постачальником за договорами, термінами погашення заборгованості за графіком та фактично. Це дасть можливість визначити дотримання термінів постачання товарно-матеріальних цінностей і своєчасність розрахунків за кожною операцією [9].

Т.І. Тесленко пропонує використовувати методику аналізу поточних зобов'язань, яка полягає у вивченні їх структури, оборотності, ступеня платоспроможності та ліквідності підприємства. Ці показники розраховують на підставі даних фінансової звітності з урахуванням таких чинників як доходи, витрати діяльності, оборотні активи підприємства. Такий аналіз здійснюють з метою встановлення рівня платоспроможності підприємства та запобігання його банкрутству [10].

На думку І.Я. Омецінської, облік і аналіз кредиторської заборгованості підприємства доцільно удосконалити шляхом класифікації його боргів за терміном погашення: до трьох місяців; від трьох до шести місяців; понад шість місяців [11].

Авторська пропозиція стосовно удосконалення обліку і аналізу розрахунків з постачальниками та підрядниками полягає у створенні документу «Реєстр рахунків до сплати» (табл. 6), де вказано рахунки постачальників та терміни їх сплати, кінцеве сальдо за кожним рахунком. Зведений «Реєстр рахунків до сплати» показує реєстр рахунків за кожним постачальником і підрядником та має інформацію про те, за що платить підприємство, які строки оплати та відображає залишок за кожним рахунком на кінець дня і має накопичувальну інформацію на кінець місяця. Цей документ дає змогу контролювати кредиторську заборгованість за кожним конкретним рахунком від постачальника та підрядника.

Заповнення даного документу на досліджуваному підприємстві дало змогу керівництву оперативнo слідувати за станом сплати рахунків постачальників – термінами прострочення платежів, часткою виконаних зобов'язань перед постачальниками тощо. Отже, використання запропонованого документу на ТОВ «РОССТОКК» забезпечить підвищення ефективності

розрахунків з постачальниками і підрядниками, що становить левову частку в загальній структурі кредиторської заборгованості підприємства.

Таблиця 6

Реєстр рахунків до сплати ТОВ «РОССТОКК» на 30.11.2016 р.

№ з/п	Назва постачальника	№ рахунку-фактури	Дата рахунку-фактури	Сума рахунку-фактури	Номенклатура	Термін сплати	Сплачено за рахунком-фактурою	Заборгованість за рахунком-фактурою
1	ТОВ «Еко Планета»	38	25.05.2016	40500,00	Пластик білий харчовий	25.09.2016	0	0
2	ПАТ «Київенерго»	142-5	05.08.2016	5800,00	Постачання електроенергії	15.08.2016	0	5800,00
3	ТОВ «Чиста вода»	5434	10.08.2016	250,00	Вода питна	20.08.2016	150,00	100,00
4	ТОВ «Альфа-Пласт»	125	15.08.2016	36800,00	Запасні частини до виробничої лінії	15.09.2016	0	0
5	ФОП «Ільєнко П.П.» (приватний нотаріус)	14	17.07.2016	2000,00	Нотаріальне посвідчення договору	17.07.2016	2000,00	0
6	ТОВ «Софт»	67/2	12.02.2016	6000,00	Комплектуючі	22.02.2016	1000,00	5000,00
7	ТОВ «Епіцентр-К»	3424/12	23.08.2016	5420,00	Меблі офісні	12.09.2016	2710,00	2710,00
Всього				96770,00	–	–	5860,00	13610,00

Джерело: складено автором за даними підприємства.

Висновки і перспективи. Таким чином, з метою досягнення сталого розвитку підприємства необхідно застосовувати постійний моніторинг, сучасні методи оцінки, а також впровадити чітку організацію управління його кредиторською заборгованістю. Пропонуємо удосконалювати систему управління кредиторською заборгованістю на підприємстві через виокремлення основних понять і процедур системи управління кредиторською заборгованістю. Крім того, необхідно своєчасно виявляти існуючі проблеми формування та контролю кредиторської заборгованості на підприємстві. Вважаємо ефективним формування моделі управління кредиторською заборгованістю з урахуванням особливостей галузі та підприємства. Також доцільно адаптувати документообіг до обраної інформаційної системи, розподіляти відповідальність за формування кредиторської заборгованості та створення механізму мотивації і стимулювання її зниження.

Список використаних джерел

1. Попазова О. В. Тенденції змін дебіторської та кредиторської заборгованостей на підприємствах України. *Агросвіт*. 2013. №7. С. 40–44.
2. Зеленко С.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги. *Економічні науки*. 2014. № 11 (41). С. 65–71.
3. Поточні зобов'язання і забезпечення за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2015 року. Статистична інформація. К. 2016. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/pz/pz_ed/pz_ed_u/pz_ed_3_15_u.htm.
4. Сопко В.В., Муковіз В.С., Шарапа О.М. Особливості визначення та регулювання обліку кредиторської заборгованості. Глобалізаційні виклики розвитку національних економік. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 жовтня 2016 р.). К. : КНТЕУ. 2016. С. 635–647.
5. Гарасим П.М., Гарасим М.П., Лобод Н.О. Структурна динаміка зобов'язань підприємства як класична обліково-аналітична парадигма. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. Вип. 11(41). Ч. 2. 2014. С. 102–110.
6. Булат Г.В., Булка І.В. Вплив кредиторської заборгованості на фінансовий стан підприємств та проблеми її оптимізації. *Молодий вчений*. 2014. №7(10). С. 56–58.
7. Міщенко Н.Д., Мішук А.І. Кредиторська заборгованість торговельного підприємства: проблеми оцінки та управління. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.3. С. 292–295.
8. Цал-Цалко Ю. С. Економічний аналіз пасивів в системі управління підприємством. *Вісник ЖДТУ*.

Серія: Економічні науки. 2012. № 4 (62). С. 199–201.

9. Власюк Г. В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками. *Держава та регіони*. 2009. № 5. С. 40–44.

10. Тесленко Т. І. Облік і аналіз поточних зобов'язань : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Київ, 2009. 21 с.

11. Омецінська І. Я. Проблеми відображення зобов'язань на рахунках бухгалтерського обліку. Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 травня 2012 р., Полтава). РВЦ ПУСКУ, 2012. Ч. 1. С. 238–240.

Sharapa Olga

Ph.D. in Economics, Senior Instructor Department of Accounting and Taxation

Kyiv National University of Trade and Economics

Kyiv, Ukraine

E-mail: 4190486@gmail.com

ECONOMIC ANALYSIS PECULIARITIES of PAYABLES

Abstract

Introduction. Share of payables in the structure of enterprise liabilities is actively growing today. Therefore the problem of credible accounts payable and its economic analysis require a separate study. Due to the growing problem of non-payment, one of the most difficult tasks of accounting becomes management of company's payable. Management and accounts payable research, identification of potential improvement areas of enterprise.

Methods. Studies reliability and validity provided the use of logic generalisation methods of comparative analysis and scientific abstraction.

Results. It is established, that the appropriate accounting software facilitates for on time payments to creditors and contractors according to estimated contract dates improving the financial condition of the enterprise and, therefore, is essential for industrial and commercial activities of the enterprise.

It is also proved that for industrial and commercial enterprise systematic analysis of enterprise payable is particularly important to effectively manage its working capital and prevent the emergence of crisis situations.

Detailed account and payments analysis to suppliers and contractors is provided as a result of the enterprise document introduction "Accounts payable register". This enables effectively to monitor status of accounts payable - in terms of late payments, partly commitments made to suppliers and others. Using proposed document at «ROSSSTOKK" LTD will improve the efficiency of payments to suppliers and contractors, representing the lion's share in total payables of the enterprise.

Discussion. The study confirms the opinion of some scientists regarding a need for detailed accounts payable system in purpose of further analysis and making effective management decisions.

Keywords: accounts payable, enterprise, accounting, analysis, reporting and balance.

References

1. Popazova A. V. (2013). Trends receivables and payables in the Ukraine. *Agrosvit*, 7, 40-44.
2. Zelenko S. (2014). Accounting and analytical maintenance of accounts payable for goods, works, services. *Economics*, 11 (41), 65-71.
3. Current liabilities and provision of economic activity as of December 31, 2015. State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/pz/pz_ed/pz_ed_u/pz_ed_3_15_u.htm
4. Sopko, V. V., Sharapa, O. M., & Mukoviz V. S. (2016). Features of definition and regulation of accounts payable. *Globalization challenges of national economies. Proceedings of the international scientific conference* (Kyiv, 19-20 October 2016), 635-647.
5. Garasym, P. M., Garasym, M. P., Loboda, N. O. (2014). Structural dynamics liabilities of the enterprise as a classic accounting and analytical paradigm. *Economics. Series "Accounting and Finance"*, 11 (41), Part 2, 102-110.
6. Bulat, G. V., Roll, I. V. (2014). Impact payable on the financial standing of the problem and its

optimization. *The young scientist*, 7 (10), 56-58.

7. Mishchenko, N. D., & Mishchuk, A. I. (2012). Payable Enterprises: problem assessment and management. *Scientific Herald NLTU Ukraine*, 22.3, 292-295.

8. Tsal-Tsalko Y. S. (2012). Economic analysis in liabilities enterprise management system. *Bulletin ZSTU. Series: Economics*, 4 (62), 199-201.

9. Vlasyuk, G. V. (2009). Ways of improving accounting of payments to suppliers. *Countries and regions*, 5, 40-44.

10. Teslenko, T. I. (2009). *Oblik i analiz potochnykh zobov'yazan* [Accounting and analysis of current liabilities] (Unpublished doctoral dissertation). KNEU, Kyiv.

11. Ometsinska, I. (2012). *Problems display liabilities on accounts*. Accounting and analytical systems: global and national aspects: materials of the International Scientific Conference, 16-17 May 2012, Poltava, P. 238-240.



СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ



CONTROL SYSTEMS

УДК 657.6

JEL Classification M 420

Бойко Руслан

к.е.н., доцент кафедри аудиту, аналізу та оподаткування
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна
E-mail: rboy@ukr.net

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНОЮ КОМПАНІЄЮ

Анотація

Вступ. Процеси реформування економіки України, не оминули і будівельну галузь, що значно вплинуло на зміну системи інформаційного забезпечення керівників найвищої ланки управління будівельними компаніями. Необхідність функціонування внутрішнього контролю в будівельних компаніях є надзвичайно актуальним питанням, яке викликане посиленням конкурентної боротьби між ними, потребою у впровадженні нових методів управління ризиками, прагненням підвищити ефективність прийняття рішень управлінським персоналом та багатьма іншими факторами.

Методи. Дослідження базується на методах наукового пізнання, індукції та дедукції, абстрагування і конкретизації, діалектичних підходах до вивчення сучасного стану внутрішнього контролю.

Результати. Обґрунтовано доцільність створення системи внутрішнього контролю у будівельній компанії та визначено її місце в інформаційній системі управління будівельною компанією. Визначено завдання та функції системи внутрішнього контролю, які забезпечуватимуть умови для ефективного використання результатів роботи в інформаційній системі управління будівельною компанією. Визначено взаємодію системи внутрішнього контролю і системи бухгалтерського обліку, як основних складових інформаційної системи управління будівельною компанією.

Перспективи. Систематизація основних положень діяльності системи внутрішнього контролю формує необхідну теоретичну основу для розробки організаційних та методичних рекомендацій ефективного її функціонування у будівельних компаніях.

Ключові слова: внутрішній контроль, система внутрішнього контролю, система бухгалтерського обліку, будівельна компанія, інформаційна система управління.

Вступ. Ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом вплинула на подальший розвиток України, як високорозвиненої та цивілізованої держави з високими європейськими стандартами життя. Визначений напрям став пріоритетною складовою реформи в Україні, в основу якої був покладений системний розвиток національної економіки. Процеси реформування економіки України, не оминули і будівельну галузь, що значно вплинуло на зміну системи інформаційного забезпечення керівників найвищої ланки управління будівельними компаніями. В даний час інформаційна система управління компанії відіграє важливу роль у прийнятті раціональних рішень і в значній мірі визначає досягнення намічених результатів. В основному це пов'язано з тим, що

процеси прийняття рішень засновані на повній, точній і своєчасній інформації. Це означає, що інформація розглядається, як стратегічний ресурс і тому вона повинна належним чином отримуватися, зберігатися, оброблятися і надаватися своєчасно та формою, що вимагають відповідні користувачі. Це, своєю чергою, може гарантувати тільки правильно ієрархічно-побудована інформаційна система управління будівельною компанією, особливе місце у якій відводиться внутрішньому контролю. Необхідність функціонування внутрішнього контролю в будівельних компаніях є надзвичайно актуальним питанням, яке викликане посиленням конкурентної боротьби між ними, потребою у впровадженні нових методів управління ризиками, прагненням підвищити ефективність прийняття рішень управлінським персоналом та багатьма іншими факторами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми організації та методики внутрішнього контролю знайшли висвітлення в працях вітчизняних та зарубіжних учених: Т. А. Бутинець [1], Н. Г. Виговської [2], Є. В. Калюги [3], М. Д. Корінко [4], В. Ф. Максимової [5], Л. В. Нападовської [6], В. П. Пантелеєва [7], В. С. Рудницького [9], Б. Н. Соколова [10], Richard M. Steinberg [11] та багатьох інших. Проте питання внутрішнього контролю діяльності будівельних компаній вимагають додаткових досліджень, оскільки цій галузі притаманні суттєві організаційно-технологічні особливості.

Мета. Визначення місця внутрішнього контролю в інформаційній системі управління будівельною компанією, обґрунтування доцільності створення служб внутрішнього контролю у будівельній компанії та розробка дієвих пропозицій по організації її функціонування. Визначення завдань та функцій внутрішнього контролю, які забезпечуватимуть умови для ефективного використання результатів роботи в інформаційній системі управління будівельною компанією. Визначення взаємодії системи внутрішнього контролю і системи бухгалтерського обліку, як основних складових інформаційної системи управління будівельною компанією.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використовувалися діалектичні підходи до вивчення сучасного стану внутрішнього контролю, методи наукового пізнання, індукції та дедукції, абстрагування і конкретизації, загальнонаукові та спеціальні методи групувань, порівняння та узагальнення.

Результати. В останні роки вчені та практики приділяють значну увагу сутності внутрішнього контролю, його значенні та функціям. Сьогодні поняття "внутрішній контроль" розглядають як одну зі складових в організації чи установі, щодо перевірки та оцінювання господарської діяльності в інтересах керівництва та власників. Внутрішній контроль є діяльністю, що здійснюється в рамках управління компанією та призначений для інформування вищого менеджменту чи окремих зацікавлених осіб. Ця діяльність включає перевірку завдань, які поставлені внутрішніми управліннями, та діючих правил компанії на предмет законності, достовірності і коректності бізнес-операцій, що здійснюється на підприємстві, з метою дотримання застосованих правових норм і внутрішніх інструкцій для підвищення операційної ефективності компанії.

Вітчизняні та зарубіжні науковці [3, 5, 10, 12] при розгляді внутрішнього контролю все частіше відходять від функціонального підходу до визначення сутності внутрішнього контролю і все більше розглядають його з системної точки зору, тобто як одну із систем управління компанії, яка має свої методи, процедури та тісні взаємовідносини із іншими системами, які в комплексі створюють інформаційну систему управління підприємством. Схожий підхід до проблеми внутрішнього контролю можна побачити і у європейській практиці. Так, у стандартах управління, які випущені Міжнародною організацією вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), зазначається, що внутрішній контроль є інструментом управління, який використовується для забезпечення достатньої впевненості, що цілі управління були досягнуті, а система внутрішнього контролю і вся система рішень для контролю фінансових та інших ресурсів, в тому числі організаційної структури, методи і процедури, що встановлені керівництвом, створені для того, щоб допомогти керівництву підприємства економічним, ефективним і дієвим чином контролювати бізнес-процеси та забезпечувати дотримання політики управління. Крім того, INTOSAI підкреслює, що система

внутрішнього контролю призначена для захисту активів і ресурсів, точності і повноти бухгалтерських записів і створення своєчасної та достовірної фінансової та управлінської інформації [11].

Підтвердженням системного підходу у міжнародній практиці є розгляд системи внутрішнього контролю, що базуються на принципах Інтегрованої концепції внутрішнього контролю Комітету спонсорських організацій - COSO (в яку входять такі організації, як AICPA, IIA). Ця концепція акцентує відповідальність керівництва підприємства за стан системи внутрішнього контролю, встановлює основні поняття й визначення та його ключові компоненти. У моделі COSO Internal Control - Integrated Framework система внутрішнього контролю складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів, кожний з яких причетний до всіх категорій бізнес-завдань (стратегічних, операційних, звітності і відповідності вимогам законодавства): контрольне середовище - Control Environment; система виявлення й оцінки ризиків - Risk Assessment; контрольні процедури - Control Activities; інформаційне середовище і система комунікацій - Information and Communication; система спостереження - Monitoring [12].

На нашу думку, внутрішній контроль являє собою систему, що містить всі елементи організаційної структури - ресурси, процеси, структура, професійна культура, які разом об'єднують відповідних спеціалістів для досягнення цілей компанії і забезпечення достатнього рівня ефективності та результативності підприємства, правильності фінансових процесів та дотримання законів і нормативних актів. Внутрішній контроль повинен охоплювати всю діяльність будівельної компанії, не лише внутрішньої, але і її діяльність, що спрямована у зовнішнє середовище. Таке сприйняття внутрішнього контролю повинно стосуватися не тільки фінансово-економічних відділів, але і діяльності всієї будівельної компанії. Основна мета системи внутрішнього контролю надавати допомогу керівництву будівельної компанії у тому, щоб поставлені керівництвом завдання були економічними та ефективними. Для досягнення основної мети необхідно забезпечити вирішення конкретних завдань:

1) забезпечення правильності фінансово-господарських операцій, які здійснюються будівельною компанією, а саме:

- розробка організаційного управління та документації в компанії на кожному робочому місці;
- забезпечення захисту майна шляхом захисту ресурсів від необґрунтованих втрат, зловживань, безгосподарності, помилок, шахрайства чи інших порушень;
- відповідність корпоративної стратегії, планів та процедур із законодавчими та іншими чинними нормативно-правовими актами;
- забезпечення надійності, повноти і своєчасності подачі звітності;

2) забезпечення гарантій, що управління будівельною компанією здійснюється найбільш ефективним способом, за допомогою:

- контролю за раціональним, економним та ефективним використанням ресурсів;
- застосування коригувальних процедур, які спрямовані на підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності шляхом визначення шляхів і засобів для усунення порушень та заходів щодо запобігання проявам нераціональної діяльності;
- розкриття інформації про невикористані резерви, можливості чи сприятливі змін у процесі будівництва;
- виявлення помилок у процесі управління, фактів безгосподарності, марнотратства чи інших зловживань;
- сприяння управлінню бізнес-процесами шляхом надання адекватної управлінської інформації.

З наведених завдань випливає, що система внутрішнього контролю будівельної компанії орієнтована, в основному, на економічній ефективності та раціоналізації процесів за допомогою розкриття та усунення небажаних чи негативних явищ.

Для вирішення означених завдань системі внутрішнього контролю необхідна достовірна та

оперативна інформація про фінансово-господарську діяльність будівельної компанії, яка формується в інформаційній системі управління за допомогою системи бухгалтерського обліку. Взаємозв'язок між системою бухгалтерського обліку та системою внутрішнього контролю повинен бути досить тісним. Оскільки ці системи проникають одна в одну і забезпечують взаємні вигоди, які зводяться до того, що:

- функція внутрішнього контролю не може бути реалізована без належного обслуговування системою бухгалтерського обліку;
- забезпечення надійності і правильності ведення бухгалтерського обліку є одним із основних завдань внутрішнього контролю.

Таке об'єднання забезпечує і зворотній зв'язок між двома системами. Це означає, що система бухгалтерського обліку створює умови і надає інформацію, необхідну для проведення перевірок (наприклад, контроль активів і капіталу, перевірка доходів і витрат), а добре організований внутрішній контроль будівельної компанії забезпечує належне функціонування системи бухгалтерського обліку. Тому система бухгалтерського обліку є не тільки важливим джерелом інформації для інформаційної системи управління, але і надійним інструментом системи внутрішнього контролю. Взаємозв'язок систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю будівельної компанії подано на рисунку 1.

У свою чергу, належним чином організована система внутрішнього контролю дозволяє ефективніше реалізувати власні функції, що притаманні системі бухгалтерського обліку, серед яких:

- оперативне і достовірне відображення господарських операцій у первинних документах;
- своєчасне і достовірне ведення бухгалтерського обліку усіх господарських операцій на основі первинних документів;
- своєчасна та достовірна підготовка фінансової звітності відповідно до П(С)БО чи МСФЗ (залежить від вимог до будівельної компанії);
- забезпечення матеріальної відповідальності осіб за ввірені їм матеріальні цінності (на основі записів бухгалтерського обліку та інвентаризації);
- своєчасне, правильне і повне проведення податкових розрахунків з бюджетом;
- документування і контроль правомірності витрат та ін.



Рис. 1. Взаємозв'язок системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю будівельної компанії

* Розробка автора

Ефективна реалізація функції системи бухгалтерського обліку є можливою завдяки проведенню необхідних процедур системою внутрішнього контролю, серед яких:

- формальна перевірка первинних документів та перевірка по суті;
- перевірка повноти господарських операцій - чи були включені всі господарські операції, які стосуються звітного періоду;
- перевірка реальності господарських операцій та правильності їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку у відповідності до діючого плану рахунків;
- арифметична перевірка записів на синтетичних та аналітичних рахунках шляхом співставлення оборотів та сальдо на початок та кінець звітного періоду;
- перевірка фактичних залишків матеріальних цінностей, які встановлені в процесі проведення інвентаризації;
- перевірка нормативних і фактичних витрат, визначення їх відхилень та встановлення причин.

Детальний аналіз мети, завдань та процедур системи внутрішнього контролю та системи бухгалтерського обліку призводить до висновку, що основні елементи що об'єднують ці дві системи та дають можливість їх взаємного співробітництва це:

- документування фінансово-господарської діяльності;
- фінансово-бухгалтерський контроль.

Кожна будівельна компанія повинна вести бухгалтерський облік у відповідності до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", а також через виробничу необхідність управління. У даному Законі визначені вимоги до форми та змісту бухгалтерських документів, так у ст. 9 зазначено, що підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи [8], тому документування фінансово-господарської діяльності є не тільки обов'язковою процедурою системи бухгалтерського обліку, але й важливим інструментом перевірки системи внутрішнього контролю. Облікові записи з одного боку, є формально необхідною частиною системи бухгалтерського обліку, а з іншого - основний елемент, що використовується в процесі внутрішнього контролю.

Фінансово-бухгалтерський контроль є елементом, що з'єднує систему бухгалтерського обліку із системою внутрішнього контролю, він здійснюється системою бухгалтерського обліку, а також вважається найбільш важливою частиною внутрішнього контролю будівельної компанії. Фінансово-бухгалтерський контроль включає в себе перевірку усіх господарських операцій з точки зору змістовності, формальності та законності. Сутністю його реалізації є здійснення контролю над:

- ходом господарських операцій відповідно до норм, правил і керівних принципів будівельної компанії;
- повним визнанням усіх здійснених господарських операцій, правильного документального їх оформлення і бухгалтерських записів протягом відповідного звітного періоду;
- раціональним використання наявних ресурсів, забезпеченням захисту від несанкціонованих втрат і дотриманням принципів вимірювання майна (інвентаризації чи оцінки).

Проведення відповідних процедур фінансово-бухгалтерського контролю є однією із складових частин посадових обов'язків бухгалтера, який безпосередньо здійснює облік тої чи іншої ділянки фінансово-господарської діяльності будівельної компанії та відповідає за це. Тому він повинен використовувати всі допустимі засоби для запобігання або виявлення порушень і шахрайства в процесі ведення бухгалтерського обліку. Головний бухгалтер може дозволити інспекцію підлеглих співробітників, проте, цей дозвіл, не звільняє його від відповідальності за здійснення нагляду і контролю над своїми підлеглими та їх функціональними обов'язками.

Висновки і перспективи. Ефективність системи управління залежить від інформаційної системи, яка лежить в основі прийняття вірних управлінських рішень. На нашу думку, система внутрішнього контролю є невід'ємною частиною інформаційної системи управління будівельною компанією. Одночасно вона є ефективним механізмом забезпечення топ-менеджменту

інформацією щодо функціонування практично всіх її підсистем, у тому числі і системи бухгалтерського обліку, з якою вони тісно взаємопов'язані. Тому, система внутрішнього контролю має важливе значення для виживання і розвитку будівельної компанії. З її допомогою компанія може краще адаптуватися до мінливих умов ринку, може виявити помилки, шахрайства і факти безгосподарності, що впливає на прийняття рішень.

Внутрішній контроль є лише частиною процесу управління будівельною компанією і необхідно зауважити, що навіть найкраща система контролю буде недостатньо ефективною, якщо керівництво компанії не зможе в повній мірі скористатися інформацією, що згенерувала система внутрішнього контролю. Це особливо важливо в умовах динамічного розвитку інформаційних технологій, коли все ще існують проблеми, такі як контроль доступу, захист даних, фізичної безпеки, а також багато інших, що раніше не визнавалися та таких, які досі не визначені.

Список використаних джерел

1. Бутинець, Т.А. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук., спец. 08.00.09. "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит". Київ : Національна академія статистики, обліку та аудиту, 2012. 40 с.
2. Виговська, Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2008. 532 с.
3. Калюга, Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2002. 360 с.
4. Корінько, М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах диверсифікації: теорія, методологія, диверсифікація: монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2007. 429 с.
5. Максимова, В. Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства: системний підхід до розвитку : монографія. Київ : АБПІО, 2005. 264 с.
6. Нападівська, Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці : монографія. Дніпро : Наука і освіта. 2000. 224 с.
7. Пантелеєв, В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація : монографія. Київ : Інформ.-аналіт.агентство, 2008. 491с.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : Закон України від 16.07.1999 № 996-ХІV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
9. Рудницький, В. С. Внутрішній аудит: методологія, організація : монографія / В. С. Рудницький. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 104 с.
10. Соколов Б. Н., Рукин В. В. Системы внутреннего контроля (организация, методика, практика) : практическое пособие. Москва : Экономика, 2007. 442 с.
11. INTOSAI Auditing Standards, The International Organization of Supreme Audit Institutions. URL: <http://www.intosai.org/issai-executive-summaries/4-auditing-guidelines/general-auditing-guidelines.html>.
12. Richard, M. Steinberg, Franklin J. Tanki. Internal control – integrated framework: a landmark study, Eighth Edition, Prentice Hall, 1994, P. 276.

Boyko Ruslan

Ph.D. in Economics, Associate Professor
Department of Auditing, Analysis and Taxation
Lviv University of Trade Economics
Lviv, Ukraine
E-mail: rboy@ukr.net

INTERNAL CONTROL IN MANAGEMENT INFORMATION SYSTEM OF BUILDING COMPANY

Abstract

Introduction. The process of reforming Ukraine's economy, did not go round building industry, that influenced considerably on the change of the system of the informative providing top-managers of building companies. A necessity of functioning of internal control for building companies is an extraordinarily pressing question, what is caused by strengthening of competitive activity between them, by a requirement in introduction of new methods of management risks, by aspiration to promote efficiency of making decision by a managerial staff and by many other factors.

Methods. Research is based on methods of scientific cognition, inductions and deductions, abstracting and specifications, dialectical going near a study modern state of internal control.

Results. Expediency of creation of the internal control system in a building company is substantiated and its location in management information systems by a building company is determined. The tasks and functions of the internal checking system, what will provide terms for the effective use of job performances in management information systems by a building company are determined. The interaction of internal control system and accounting system, as main components of management information system of building company is identified.

Discussion. Systematization of substantive provisions of activity of internal control system forms necessary theoretical basis for development of organizational and methodical recommendations its effective functioning in building companies.

Keywords: internal control, internal control system, accounting system, building company, Management Information System.

References

1. Butynets, T. A. (2012). *Rozvytok nauky hospodarskoho kontrolyu: problemy teorii, metodolohiy, praktyky* [Development of science of economic control: problems of theory, methodology, practice]. Extended abstract of Doctor of science thesis. Kyiv, Ukraine: National academy of statistics, account and audit.
2. Vygovska, N. (2008). *Hospodarskyi kontrol v Ukrayini: teoriya, metodolohiya, orhanizatsiya: monohrafiya*. [Economic control in Ukraine: theory, methodology, organization: monograph]. Zhytomyr, Ukraine: Zhytomyr State Technological University.
3. Kalyuha, YE. V. (2002). *Finansovo-hospodarskyi kontrol u systemi upravlinnya: monohrafiya* [Financial and economic control in the management: monograph]. Kyiv, Ukraine: Nika-Tsentr.
4. Korinko, M. D. (2007). *Kontrol ta analiz diyalnosti subyektiv hospodaryuvannya v umovakh dyversyfikatsiy: teoriya, metodolohiya, dyversyfikatsiya: monhrafiya* [Control and analysis of business entities in terms of diversification: the theory, methodology, diversification, monhraf]. Kyiv, Ukraine: Inform.-analit. ahentstvo.
5. Maksimova, V. F. (2005). *Vnutrishniy kontrol ekonomichnoyi diyalnosti promysloвого pidpryyemstva: systemnyy pidkhid do rozvytku : monohrafiya* [Internal control of economic activities of industrial enterprises, system approach to development: monograph]. Kyiv, Ukraine: AVRIO.
6. Napadovska, L. V. (2000). *Vnutrishnohospodarskyi kontrol v rynkoviy ekonomitsi : monohrafiya* [Internal control in a market economy: monograph]. Donetsk: Ukraine : Nauka i osvita.
7. Panteleyev, V. P. (2008). *Vnutrishnohospodarskyi kontrol: metodolohiya ta orhanizatsiya: monohrafiya* [Internal control: methodology and organization: monograph]. Kyiv, Ukraine: Inform.-analit. ahentstvo.
8. Law of Ukraine. (1999). About Accounting and Financial Statements. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
9. Rudnytskyi, V. S. (2000). *Vnutrishniy audyt: metodolohiya, orhanizatsiya : monohrafiya*. [Internal Audit: Methodology, Organization : monograph]. Ternopil, Ukraine: Ekonomichna dumka.
10. Sokolov, B. N., Rukyn. V. V. (2007). *Sistemy vnutrennego kontrolya (organizatsiya, metodika, praktika) : prakticheskoye posobiye*. [Internal control systems (organization, methodology, practice): a practical guide]. Moscow, Russia: Ekonomika.
11. INTOSAI Auditing Standards, *The International Organization of Supreme Audit Institutions*. Retrieved from <http://www.intosai.org/issai-executive-summaries/4-auditing-guidelines/general-auditing-guidelines.html>.
12. Richard M. Steinberg, Franklin J. Tanki. (1994). *Internal control – integrated framework: a landmark study*, Eighth Edition, Prentice Hall, 276 p.



**СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМО-
УЗГОДЖЕННЯ З ОБЛІКОВОЮ
ПРАКТИКОЮ**



**TAX SYSTEMS: THE PROBLEMS
OF MUTUAL CONFRONTATION
WITH THE ACCOUNTING
PRACTICES**

УДК 657.9, 339.5
JEL Classification M 16

Коваль Лариса

к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: larkov655@gmail.com

Коваль Мирослав

к.т.н., доцент кафедри митного та технічного регулювання
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: miroslav.lw@gmail.com

**ПРОБЛЕМИ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ
ТА ОПОДАТКУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Анотація

Вступ. На етапі розвитку та подальшого удосконалення торговельних відносин з країнами Європи важливе місце у зовнішній політиці держави займає митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. В сучасних умовах зміст цієї політики повинен базуватися на засадах соціальної направленості і соціальної відповідальності, а також повинен сприяти наповненню державного бюджету і захисту економічних інтересів вітчизняного бізнесу.

Методи. Наукове дослідження базується на діалектичному методі пізнання. Використані також інші загальнонаукові методи, а саме, аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Вони слугували для виявлення проблем митної вартості товарів у взаємозв'язку з їх балансовою вартістю.

Результати. Проаналізовано нормативне та законодавче підґрунтя складу митної вартості у взаємозв'язку із балансовою вартістю товарів, що визначається за стандартами (положеннями) бухгалтерського обліку. Встановлені спільні риси, підходи, а також відмінності за встановленими авторами ознаками. Освітлені проблеми методологічного характеру, які були та є перешкодою успішному розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. З урахуванням взаємозв'язку податкової, облікової та митної законодавчих баз, обґрунтована необхідність наповнення категорії митної вартості товарів прозорими та чіткими компонентами, з метою наближення до європейських стандартів. Запропоновані заходи, пов'язані з удосконаленням зв'язку балансової, податкової та митної вартостей товарів.

Перспективи. Подальша гармонізація процесу обліку та оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, яка пов'язана з сучасними світовими та економічними тенденціями, вимагає оперативного вирішення проблем митної вартості товарів. У зв'язку з цим, у наступних наукових дослідженнях планується розглянути важливі питання управління ризиками під час контролю митної вартості товарів з метою розробки пропозицій не лише теоретичного, а й практичного характеру щодо вдосконалення чинних методик.

Ключові слова. Митна вартість товарів, справедлива вартість товарів, контрактна вартість, митні платежі, оподаткування, зовнішньоекономічна діяльність.

Вступ. На етапі розвитку та подальшого удосконалення торговельних відносин з країнами Європи важливе місце у зовнішній політиці держави займає митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. В сучасних умовах зміст цієї політики повинен базуватися на засадах соціальної направленості і соціальної відповідальності та сприяти наповненню державного бюджету і захисту економічних інтересів вітчизняного бізнесу.

Діюче нормативно-правове забезпечення та розробки науковців з питань регулювання основних правил і процедур провадження зовнішньої торгівлі товарами, роботами, послугами, зі свого боку, повинні сприяти адаптації суб'єктів господарювання до нових вимог та у зв'язку з цим, динамічному розвитку вільної торгівлі з європейськими державами.

Важливою передумовою успішного та результативного запровадження режиму вільної торгівлі є достовірне, науково обґрунтоване визначення однієї з важливих складових та категорій зовнішньоекономічної діяльності, а саме митної вартості товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням структури митної вартості товарів, її дослідженням з метою вирішення оперативних та стратегічних зовнішньоекономічних завдань займалися відомі вітчизняні науковці та практики, а саме, І. Г. Бережнюк, В. В. Ващенко, А.Д. Войцешук, О. П. Гребельник, М. М. Каленський, Т. С. Тоцька, С. С. Терещенко, О. П. Борисенко та інші. Поряд з цим, важливі питання зовнішньоекономічної діяльності та впливу категорії митної вартості на економічний стан суб'єкта бізнесу, розглядали відомі вітчизняні вчені, зокрема, О.П. Борисенко, Т. В. Курило, П. О. Куцик, А. А. Мазаракі, В. П. Науменко, О. А. Фрадинський.

Водночас, аналіз існуючих наукових матеріалів та практичних розробок свідчить про недостатнє вивчення проблем митної вартості. Особливо важливим є те, що актуальність вивчення та удосконалення не лише структури та економічної оцінки митної вартості, але й її контролю випливає з динамічної сутності зазначеної категорії.

Мета. Метою дослідження є аналіз сучасного законодавчого наповнення категорії митної вартості товарів та її взаємозв'язку з важливими економічними визначеннями вартості товарів, зокрема, первісною, вартістю придбання, які у сукупності справляють важливий вплив на оподаткування діяльності суб'єктів зовнішньоекономічних відносин.

Методологія дослідження. Наукове дослідження чинних методологічних проблем митної вартості товарів базується на діалектичному методі пізнання. Для детальнішого вивчення сучасних проблемних питань митної вартості товарів використані також інші загальнонаукові методи, а саме, аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Вони слугували для виявлення проблем митної вартості товарів у взаємозв'язку з їх балансовою вартістю та оподаткуванням зовнішньоекономічної діяльності.

Результати. Категорія митної вартості товарів носить ознаки законодавчо-правового характеру та використовується у цілях, визначених Митним кодексом України [2]. Втім, базуючись на економічних та облікових компонентах, вона постійно перебуває у зоні уваги не лише практичних працівників; останнім часом вона слугує матеріалом для наукових досліджень.

Так, згідно законодавчого визначення під митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон держави, слід розуміти таку вартість товарів, яку використовують для митних цілей та яка базується на ціні, що фактично сплачена або буде сплачена за ці товари. Структура згаданої ціни товарів, тобто їх митної вартості містить наступний перелік витрат, що сплачені імпортером або підлягають сплаті:

- вартість товарів згідно переліку, вказаного у рахунку-фактурі;
- комісійна та брокерська винагорода за винятком винагороди, сплаченої за представництво товарів за кордоном;
- вартість тари, в яку упаковано товар та вартість пакувальних робіт;
- вартість товарів та послуг, якщо вони поставляються прямо або опосередковано безоплатно чи за зниженими цінами та за умови, якщо така вартість не була віднесена до фактурної вартості товарів (вартість комплектувальних матеріалів);
- роялті або інші ліцензійні платежі, які повинні сплачуватися імпортером як умова продажу

оцінюваних товарів;

- відповідна частина виручки від будь-якого подальшого перепродажу, використання чи розпорядження товарів, що належатиме імпортеру;

- витрати, пов'язані з транспортуванням та страхуванням оцінюваних товарів до пункту їх ввезення на територію України.

Митна вартість товарів пов'язана з їх первісною вартістю, за якою імпортер повинен здійснити оприбуткування товарів до складу активів підприємства за умови отримання майбутньої економічної вигоди. Визначення та склад первісної вартості запасів, придбаних за плату, наведені у П(С)БО 9 «Запаси», а саме, первісна вартість містить такі компоненти:

- витрати, що сплачуються за договором постачальнику за вирахуванням непрямих податків;

- суми ввізного мита;

- суми непрямих податків, якщо вони не відшкодовуються підприємству;

- транспортно-заготівельні витрати, включаючи витрати зі страхування ризиків транспортування (затрати за заготівлю запасів, оплата вантажних робіт);

- інші витрати, які пов'язані з придбанням запасів та доведенням їх до придатного стану у зв'язку з подальшим використанням (прямі матеріальні витрати, інші витрати на доопрацювання та підвищення якісних характеристик товару).

На наш погляд, доцільно провести порівняльну характеристику митної і первісної вартості товару (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика митної і первісної вартості товарів*

№ з/п	Ознака	Митна вартість	Первісна вартість
1	Першоджерело	Митний кодекс України	П(С)БО 9 «Запаси»
2	Основне призначення	Нарахування митних платежів та інших заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	Встановлення єдиних методологічних засад визначення балансової вартості оборотних активів
3	Типи господарських операцій, які визначають склад вартості	- митний режим імпорту; - митний режим експорту; - митний режим тимчасового ввезення; - інші митні режими.	- придбання товарів за грошові кошти; - самостійне виготовлення; - внески учасників у статутний капітал; - інше надходження;
4	Наявність контролю визначення вартості	Митні органи під час здійснення митного оформлення та проведення митного контролю	Внутрішній (аудиторська служба) та зовнішній контроль (органи державної фіскальної служби або відомчі контролюючі органи)
5	Наявність методів визначення вартості	Так, залежать від митного режиму	Простий метод (арифметичний)
6	Наявність видів вартості	Не встановлені	- собівартість придбання; - виробнича собівартість; - справедлива вартість.

*Джерело: розроблена авторами на підставі [2, 6]

Відомості таблиці 1 характеризують обидві категорії за основними, на наш погляд, ознаками та надають користувачу певне економічне уявлення, передусім, про їхнє місце в діяльності суб'єкта господарювання. Подібно до Податкового кодексу, у Митному кодексі України не фігурує термін первісної вартості товарів; натомість, П(С)БО 9 «Запаси» методологічно встановлює первісну вартість та її важливі характеристики [6]. Не зважаючи на це, за прикладом бухгалтерського

стандарту, Митний кодекс використовує методологію накопичення витрат (складових) вартості товарів для цілей визначення митних платежів, хоча деякою мірою це відбувається хаотично.

Слід зазначити, що складові митної вартості залежать від митного режиму, згідно з яким оформляється зовнішньоекономічна операція [2]. Втім, недоцільно ототожнювати згадані митні режими з джерелами надходження товарів, які визначають структуру первісної вартості за правилами положення (стандарту) бухгалтерського обліку, оскільки у першому випадку будуть мати місце не лише прибуткові, але й видаткові операції.

Стосовно четвертої порівняльної ознаки слід зазначити, що за суттю вона є майже спільною і для категорії митної вартості, і для первісної вартості товарів. Так, у Митному кодексі чітко описані процедури митного контролю зовнішньоекономічної операції та у зв'язку з цим, перевірки задекларованої митної вартості товарів, яка, передусім, повинна бути задокументованою. Це означає, що відповідальний працівник митного органу спочатку прослідковує та встановлює відповідність митної вартості товару задекларованій величині; після цього вона проставляється у відповідній графі митної декларації. Така процедура характеризує процес операційного (робочого) контролю заявленої вартості товарів у межах здійснення господарської операції.

Доцільно також згадати і про постмитний контроль (посттаудит), який передбачений митним законодавством, та який здійснюється після завершення процедури митного контролю і митного оформлення товарів у відповідному митному режимі. Як свідчить практика, ефект від такого виду контролю був очевидним, і це дало можливість значно поповнити державний бюджет за рахунок виявлених недоліків у визначенні митної вартості товарів. Проте, після реорганізації органів митної служби та органів міністерства доходів і зборів і створення Державної фіскальної служби, функції контролю покладені на службу аудиту, яка здійснює контрольно-перевірочні заходи у складі планових перевірок суб'єктів господарювання, і до компетенції якої належать функції з перевірки, зокрема, достовірності митної вартості товарів.

На відміну від митної вартості, контроль достовірності формування первісної вартості товарів здійснює безпосередньо підприємство та його внутрішні контрольні (аудиторські) підрозділи. Це реалізується, передусім на етапі здійснення первинних облікових процедур, а саме, використовуваний підприємством програмний продукт передбачає методику автоматичного накопичення первісної вартості товару з метою зарахування його на баланс, яка закладена у положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку. Зазначена методика характеризується прозорістю та чіткістю, оскільки її залежність від людського чинника є мінімальною.

Зовнішній контроль достовірності формування первісної вартості товарів належить до компетенції органів державної фіскальної служби, інших органів державного фінансового контролю. Він здійснюється за періодичністю, встановленою на законодавчому рівні [3].

Методи визначення, насамперед, митної вартості, як наступна порівняльна ознака, залежать від митного режиму, в якому відбувається операція. Найбільш поширеним методом є метод ціни угоди (контракту). Методика визначення первісної вартості товарів за П(С)БО 9 не передбачена. Втім, поступове накопичення за допомогою додавання її складових, з іншого боку, можна назвати простим методом визначення первісної вартості товарів (таблиця 1).

Первісна вартість товарів згідно П(С)БО 9 буває декількох видів, а саме, собівартість придбання, виробнича собівартість, справедлива вартість, склад яких регламентований і поданий у вказаному стандарті та залежить від джерела надходження товарів на підприємство. Натомість, під час здійснення митних процедур із застосуванням різних митних режимів, Митним кодексом передбачено вживати термін саме митної вартості товарів.

Після порівняльного аналізу митної та первісної вартості товарів за основними ознаками доцільно навести ряд протиріч, які мають місце в умовах сучасного ведення бізнесу. Це пов'язано із тим, що обидві вартості є різними і слугують різним цілям; втім, вони тісно пов'язані між собою. Зокрема, первісною вартістю товарів, отриманих підприємством з іноземних джерел, є контрактна вартість товару, яка зазначена у специфікації (інвойсі), з урахуванням суми митних платежів,

сплачених у зв'язку із розмитненням товару та інших необхідних та достатніх витрат, вказаних у П(С)БО 9, які приводять товар до стану, придатного для його цільового використання [6]. Іншими словами, компоненти первісної вартості формують митну вартість товару, яка в подальшому накопичується і буде відрізнятися від величини первісної вартості.

Достатньо конфліктною та спірною стала свого часу норма Податкового кодексу, яка передбачала визначення податку на додану вартість (далі – ПДВ) під час продажу імпортованих підприємством товарів виходячи з величини, не меншої від їхньої митної вартості [3]. Таке твердження зводило нанівець усі зусилля гармонізувати податковий і бухгалтерський облік товарів. У зв'язку зі змінами, внесеними до податкового законодавства, починаючи з 2015 року, під час визначення бази оподаткування ПДВ при продажу імпортованих товарів категорія митної вартості перестала фігурувати. Хоча, слід зауважити про те, що вищезазначена норма, реалізуючи основну місію митної вартості, сприяла наповненню державного бюджету за рахунок і суб'єктивних, і об'єктивних факторів.

У зв'язку з тим, що вказана фіскальна норма стала пріоритетною, значення первісної вартості товарів та виконання вимог і рекомендацій бухгалтерських стандартів на певний термін було знівлено, адже об'єктом оподаткування податком на додану вартість була митна вартість імпортованих товарів. Це пов'язано з тим, що величина митної вартості в переважній більшості випадків, як свідчить практика, суттєво перевищує первісну вартість товарів при їх імпорті, що призводить до збільшення об'єкта оподаткування ПДВ. Мова йде про те, що під час контрольної процедури визначення заявленої митної вартості митний орган має право прийняти рішення про її коригування. При незгоді з таким рішенням, підприємство-імпортер має право на випуск товарів у вільний обіг за умови сплати митних платежів на підставі заявленої митної вартості та з обов'язковим наданням фінансових гарантій, що створює додаткові фінансові проблеми та бюрократичні перепони для успішного провадження господарського процесу і подальшого завершення зовнішньоекономічної операції.

Крім того, існуюча методична база визначення митної вартості містить суттєвий перелік внутрішніх та загальних норм і вказівок, що слугує підставою для зловживань та ухилень від сплати митних платежів і під час ввезення товарів на митну територію України, і під час експорту товарів; відповідно це справляє негативний вплив на кінцеву ціну продажу імпортованого товару, яка містить ПДВ.

Не стали виключенням в цьому керунку й Методичні рекомендації щодо роботи посадових осіб органів доходів і зборів з аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю (надалі – Методичні рекомендації № 689). Позитивним моментом у методичних рекомендаціях № 689 є те, що робота з аналізу, виявлення та оцінки ризиків здійснюється не лише після перевірки правильності класифікації товарів відповідно до УКТ ЗЕД, але й після перевірки правильності визначення країни походження товарів. Втім, викликає неоднозначне трактування положення про те, що перевірки на достовірність декларування підлягають будь-які транспортні витрати. З урахуванням цього, залишається невирішеним та непрозорим питання щодо включення до складу митної вартості витрат з експедиторських послуг, які понесені після ввезення імпортованих товарів на митну територію України.

Поряд з цим, Методичні рекомендації № 689 передбачають перелік дій, пов'язаних з виявленням ризику заниження митної вартості та декларування митної вартості меншої, ніж вартість ідентичних або подібних товарів (аналогічних) товарів. У цьому випадку посадова особа митного органу здійснюючи перевірку відомостей у представлених документах, має право вимагати додаткові документи, передбачені Митним кодексом. У відповідних випадках посадова особа приймає рішення про коригування митної вартості товарів або може відмовити у митному оформленні товарів на підставі заявленої декларантом митної вартості [4]. Відмова може мати місце виключно за наявності підстав вважати, що заявлено неповні та недостовірні відомості про митну вартість товарів у разі їх недостовірності, неправильного розрахунку, невідповідності

обраного методу її визначення за відсутності документів і відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей про ціну, яка була фактично сплачена або підлягає сплаті за товар.

Висновки і перспективи. Незважаючи на існуючі суттєві відмінності між поняттями вартостей товарів, що розглядаються, нами вбачається поступове наближення механізму регулювання митної вартості і методики визначення первісної вартості товарів. Це зумовлене, передусім, таким важливим чинником, як майбутнє членство України в Європейському співтоваристві. Підтвердженням та яскравим прикладом у зв'язку з членством в ЄС є проведення органами державної влади адміністративної реформи. Реформування та об'єднання податкових і митних органів у складі Державної фіскальної служби в подальшому, на наш погляд повинне сприяти уніфікації податкової та митної законодавчої бази щодо товарів як категорії, а також щодо їх вартостей. У зв'язку з цим нами пропонуються певні заходи, пов'язані з подальшою гармонізацією балансової, податкової та митної вартостей товарів, основними з яких є такі:

- уніфікація законодавчих положень, пов'язаних з методикою визначення митної вартості товарів у формі єдиного нормативного документа, що дасть можливість здійснювати оперативне і якісне управління ймовірністю недотримання вимог законодавства з питань державної митної справи;

- спрощення переліку та наявності документів, які підтверджують заявлену митну вартість за допомогою введення вимог до обов'язкових реквізитів та форм цих документів, що дасть можливість конкретизувати нормативні вимоги щодо митної вартості та уніфікувати облікові і митні правила;

- уточнення положень Митного кодексу у частині методики визначення митної вартості товарів в умовах різних митних режимів, що дасть можливість конкретизувати структуру митної вартості та запобігти неоднозначності тлумачення діючих норм.

Таким чином, в сучасних умовах існують проблемні питання, пов'язані з визначенням митної вартості товарів. З огляду на подальшу гармонізацію процесу обліку та оподаткування, нами проаналізований склад митної вартості, її законодавче та нормативне підґрунтя у взаємозв'язку із категорією первісної (балансової) вартості товару. На наш погляд, наведені висновки та пропозиції мають не лише теоретичну цінність, але й носять практичний характер та можуть бути використані у цілях подальшого реформування вітчизняної системи обліку та оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з цим, у наступних наукових дослідженнях планується розглянути важливі питання управління ризиками під час контролю митної вартості товарів з метою вдосконалення чинних методик.

Список використаних джерел

1. Барна М. Ю., Коваль М. Н. Експертиза послуг : практикум. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. 280 с.
2. Верховна Рада України. Митний кодекс України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 30.11.2016 р.).
3. Верховна Рада України. Податковий кодекс України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 30.11.2016 р.).
4. Державна фіскальна служба України. Методичні рекомендації щодо роботи посадових осіб органів доходів і зборів з аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю. URL : <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/nakazi/print-66340.html> (дата звернення 30.11.2016 р.).
5. Корягін, М. В., Куцик П. О. Концептуальний розвиток методології бухгалтерського обліку : монографія. Львів : ЛКА, 2015. 239 с.
6. Міністерство фінансів України. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення 30.11.2016 р.).
7. Терещенко С. С., Хабло Г. О. Митна вартість: сучасний стан, проблеми та шляхи розв'язання. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/bl_posiv_2011.pdf (дата звернення 30.11.2016 р.).

8. Тоцька, Т. С. Аршиннікова А. Т. Недоліки в системі державного контролю митної вартості в Україні. Вісник академії митної служби в Україні. Серія "Державне управління". 2014. № 1(10). С. 150–158.

Koval Larysa

Ph.D. in Economics, Associate Professor
Department of Accounting
University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: larkov655@gmail.com

Koval Myroslav

Ph.D. in Technics, Associate Professor
Department of customs and technical regulations
University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: miroslov.lw@gmail.com

THE PROBLEM OF CUSTOMS VALUATION OF GOODS IN THE CONTEXT OF HARMONIZATION OF ACCOUNTING AND TAXATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Abstract

Introduction. Customs and tariff regulation of foreign activity of economic entities occupies an important place in the foreign policy of the state at the stage of development and further improvement of trade relations with Europe. In modern conditions the contents of this policy should be based on principles of social orientation and social responsibility, and should contribute to filling the state budget and protect the economic interests of domestic business.

Methods. Scientific research is based on the dialectical method of cognition. The following general scientific methods are used in the article, namely, analysis, synthesis, induction and deduction. They served to identify problems of customs value of goods in relation to their carrying value.

Results. The regulatory and legislative framework of the customs value in relation to the carrying amount of goods is analysed. It is determined by standards (regulations) of accounting. The common features, approaches and differences by established authors' features are revealed in the article.

The methodological problems that were and are the obstacle to successful development of foreign activity of economic entities are highlighted there. The necessity of filling the categories of the customs value of goods with the help of transparent and clear components in order to approximate with European standards is substantiated given the relationship of tax, accounting and legal customs bases. The proposed measures are related to improving the connection of balance, tax and customs valuation of goods.

Discussion. Further harmonization of the accounting process and taxation of foreign economic activity is associated with the modern global and economic trends require operative decision of problems of customs value of goods. In this regard, important issues of the risk management control of customs value of goods for the purpose of developing proposals not only theoretical but also practical techniques for improving existing methods are planned to consider in the following researches.

Keywords: customs value of goods, fair value of the goods, contractual value, customs payments, taxation, foreign trade activity.

References

1. Barna M. Ju., Koval' M. N. (2012). *Eksperyta poslug* [Inspection services]. Lviv, Ukraine: Publishing Lviv Academy of Commerce.
2. Verkhovna Rada of Ukraine. Customs Code of Ukraine. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
3. Verkhovna Rada of Ukraine. Tax Code of Ukraine. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. State Fiscal Service of Ukraine. Guidelines regarding the officials of revenue and fees from the analysis and evaluation of risks, development and implementation of risk management measures to determine the form and extent of customs control. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/nakazi/print-66340.html>.

5. Korjagin M. V., Kucyk P. O. (2015). *Konceptual'nyj rozvytok metodologii' buhgalters'kogo obliku* : [Conceptual Basis of Accounting]. Lviv, Ukraine: LAK.

6. Ministry of Finance of Ukraine. Regulation (Standard) 9 "Inventories". Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.

7. Tereshhenko S. S., Hablo G. O. (2011). *Mytna vartist': suchasnyj stan, problemy ta shljahy rozv'jazannja* [Customs value: current state, problems and solutions]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/bl_posiv_2011.pdf.

8. Toc'ka T. S., Arshynnikova T. S. (2014). *Nedoliky v systemi derzhavnogo kontrolju mytnoi' vartosti v Ukraïni* [Deficiencies in the system of state control of the customs value in Ukraine]. *Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. A series of "Public Administration"*, 1(10), 150–158.



УДК 336.71
JEL Classification G18

Сенищ Павло

к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
м. Київ, Україна
E-mail: senysch@ukr.net

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Анотація

Вступ. Податки є найбільш ефективним інструментом регулювання економічних процесів. Державне регулювання економіки шляхом використання податкових важелів повинно бути спрямоване на забезпечення і підтримку збалансованого економічного зростання, ефективне використання ресурсів, стимулювання інвестиційної та підприємницької активності. Незважаючи на значні здобутки в аналізі особливостей фіскальної політики у галузі банківництва, дотепер не уніфіковано підходи до формування податкової політики держави у банківському секторі національної економіки.

Методи. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: абстрактно-логічний (при розкритті сутності податкового регулювання, узагальненні та формулюванні висновків); синтезу і системного аналізу (для обґрунтування сутнісних характеристик податкового механізму та стратегії його антикризового регулювання); системного аналізу та теоретичного узагальнення (для удосконалення методики оцінки рівня та окреслення інституціональних передумов податкової політики у банківському секторі); логічного узагальнення (для обґрунтування підходів та пропозицій щодо підвищення ефективності фіскальної політики держави у банківському секторі).

Результати. За результатами проведеного дослідження систематизовано домінуючі напрями категоріального апарату «податкове регулювання», визначено стримуючий вплив податку на прибуток на діяльність банків, що сприяє ухилянню від оподаткування та легальному приховуванню реальних прибутків у страхових резервах. Окреслено шляхи та напрями перспективного розвитку імплементації заходів регуляторного фіскального характеру у банківській сектор економіки України.

Перспективи. Вбачаються у формуванні державної податкової політики у банківському секторі із імплементацією заходів регуляторного впливу.

Ключові слова: податкова політика, банківський сектор, економіка, податкове регулювання, податковий механізм.

Вступ. У сучасних кризових умовах та нестабільного соціально-економічного розвитку держави важливого значення набуває державне податкове регулювання банківництва.

Податки є найбільш ефективним інструментом регулювання економічних процесів. Державне регулювання економіки шляхом використання податкових важелів повинно бути спрямоване на забезпечення і підтримку збалансованого економічного зростання, ефективне використання ресурсів, стимулювання інвестиційної та підприємницької активності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню особливостей державного регулювання банківського сектора присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема: проф. Вовчак О. Д., проф. Коваленко В. В., проф. Коваленко Ю. М., проф. Міщенко В. І., проф. Міщенко С. В., проф. Науменкової С. В. та ін. Незважаючи на значні здобутки в аналізі особливостей фіскальної політики у галузі банківництва, дотепер не уніфіковано підходи до формування податкової політики держави у банківському секторі національної економіки.

Мета. Метою статті є пошук шляхів оптимізації важелів податкового впливу держави на банківський сектор в коротко- та середньостроковій перспективі.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та

спеціальні методи наукового пізнання: абстрактно-логічний (при розкритті сутності податкового регулювання, узагальненні та формулюванні висновків); синтезу і системного аналізу (для обґрунтування сутнісних характеристик податкового механізму та стратегії його антикризового регулювання); системного аналізу та теоретичного узагальнення (для удосконалення методики оцінки рівня та окреслення інституціональних передумов податкової політики у банківському секторі); логічного узагальнення (для обґрунтування підходів та пропозицій щодо підвищення ефективності фіскальної політики держави у банківському секторі). Інформаційну основу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців із питань оподаткування, державного регулювання, законодавчі та нормативно-правові акти України та ін.

Результати. Головною метою державного регулювання банківської діяльності є подолання кризових явищ у банківській системі, активізація кредитної діяльності банків і підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, які є частиною національного багатства. Оподаткування банків повинне забезпечити сприятливі макроекономічні умови для формування банківської системи, стійкої до кон'юктурних коливань та перетворити її на активний інструмент інвестиційного процесу й економічного зростання [1, с. 26-31]. Водночас форми, методи і способи податкового регулювання мають бути адекватними економічній кон'юктурі, що сприятиме створенню оптимальних умов для функціонування банків на різних фазах економічного циклу.

Податкове регулювання банківської діяльності – це цілеспрямований комплексний процес використання засобів та інструментів впливу державної податкової політики на банківську діяльність з метою стимулювання чи стримування надання банківських послуг для отримання позитивних соціально-економічних результатів [2]. З одного боку, оподаткування прямо впливає на банки та формує їхній чистий фінансовий результат. Однак тягар податкового навантаження через збільшення витрат банків перекладається на клієнтів, що буде опосередковано відобразитися на їхній діловій активності.

Податковий механізм традиційно розглядають як «сукупність форм, методів та інструментів, які використовують у своїй діяльності держава, суб'єкти господарювання для реалізації своєї податкової політики» [3, с. 25]. Податкова політика у банківській системі держави – це сукупність відносин між державою і банками на формування бюджетного доходу шляхом сплати податків. Податкова політика банку – це сукупність заходів банку, які спрямовані на мінімізацію банківських ризиків з метою забезпечення фінансової стабільності банку.

Тому постає необхідність визначити вплив податкової політики на фінансову діяльність банківських установ через розгляд прибутковості банківської діяльності, що дасть змогу визначити роль оподаткування банківських установ у формуванні податкових надходжень, наповненні державного бюджету та стимулюванні економічного зростання в державі.

Система оподаткування є одним із основних важелів впливу на функціонування банків України, яка, окрім виконання фіскальної функції, має спрямовувати їхню діяльність на реалізацію інтересів суспільства. Водночас, формування ефективної системи оподаткування банків є надзвичайно складним завданням, що можна пояснити особливим значенням банківської системи у сучасній економіці, специфікою банківських послуг та можливістю застосування щодо них імпліцитних способів оподаткування обов'язкового резервування, відрахувань для гарантування внесків фізичних осіб тощо.

В Україні впродовж останніх років взаємодію податкової і банківської систем активно висвітлюють в економічній періодиці і публіцистиці, у виступах офіційних державних посадових осіб. Зазвичай науковці акцентують на розгляді двох основних підходів оцінення рівня оподаткування банків. За першим підходом рівень оподаткування банків є недостатній і тому податкове навантаження необхідно посилити. За другим обґрунтовують необхідність зниження податкового навантаження банківського сектора з метою більшого залучення ресурсів банків у реальну економіку [4].

Звісно ж, проблема оподаткування банків є багатоаспектною та містить правове та

економічне спрямування. У податковій системі банки виконують подвійну роль. Як суб'єкти податкових відносин вони є платниками більшості податків і на загальних підставах здійснюють податкові відрахування до бюджетів усіх рівнів. Одночасно вони здійснюють перекази податкових платежів між державою та платниками податків й виступають посередниками, від своєчасності діяльності яких залежить наповнення державного бюджету. Крім того, банки виконують податковий та валютний контроль, які полягають у наданні інформації щодо відкриття рахунків клієнтам та щодо їх фінансово-господарських операцій, своєчасності переказу податків, виконання доручень щодо призупинення операцій на рахунках клієнтів тощо. Визначаючи важливу роль банків у економічній системі, необхідно зазначити, що вони є основними кредиторами-інвесторами реального сектора економіки, а це своєю чергою забезпечує збільшення кількості платників податків та створення додаткових матеріальних благ і підвищення таким чином дохідності бюджетної системи.

Водночас, податкове регулювання банків впливає на розвиток національної економіки й іншими способами. Адекватна ринковим відносинам податкова політика припускає застосування податків як найважливіших методів регулювання економічної активності суб'єктів господарювання. По-друге, в умовах становлення інформаційного суспільства податки є найважливішим методом мобілізації фінансових ресурсів, необхідних для розв'язання основних проблем соціальної політики держави, забезпечення соціальних гарантій, розвитку науки, освіти, охорони здоров'я. По-третє, ухвалення Податкового кодексу і введення оподаткування депозитів суттєво впливають на створення і перерозподіл банківських ресурсів [5, с. 12]. Податки виступають своєрідною артерією фінансової системи будь-якого суспільства, вони уособлюють ту частину сукупності фінансових відносин, яка пов'язана з формуванням грошових доходів держави (бюджету і державних цільових фондів), потрібних їй для виконання відповідних функцій – соціальної, економічної, управлінської військово-оборонної, правоохоронної тощо [6]. А банківське оподаткування мало б відігравати у цьому контексті провідну роль, ґрунтуючись на обсяги відрахувань до бюджетів.

Податкова політика у сфері банківської діяльності здатна впливати і на грошово-кредитний ринок, що в кінцевому підсумку визначає розвиток економіки загалом та формує умови ведення грошово-кредитної політики. Заразом кількість грошей в обігу визначає можливості суб'єктів господарювання щодо розрахунків та сплати податків і обов'язкових платежів до бюджетної системи в грошовій формі [7, с. 232-234].

Важливе значення в активізації банківської діяльності має її податкове стимулювання, яке, зазвичай, здійснюють через систему податкових пільг і яке виявляється у зміні об'єкта оподаткування, зменшенні бази оподаткування, диференціації податкових ставок, звільненні від оподаткування, запровадженні спеціального податкового режиму тощо. За допомогою податкових пільг можна впливати на динаміку та структуру банківських інвестицій.

С. К. Реверчук визначає податкове стимулювання банківської діяльності як «вплив держави на банки з допомогою податків, за якого відбувається їх заохочення до певного виду діяльності через створення зручніших, привілейованих умов функціонування» [4, с. 152], оскільки стимулювання є функцією управління, а не регулювання. Реальним проявом стимулювального впливу податкових пільг у банківстві буде забезпечення певного зростання доходу у визначеній економічній сфері завдяки вивільненим коштам від зменшення податкового навантаження. Якщо ж цього не вдається досягти, то тоді пільгу потрібно розглядати як фінансову підтримку, а не як фінансовий стимул. Головними вимогами до податкових пільг у банківській діяльності мають бути: цілеспрямованість, ефективність, гнучкість.

Звісно ж, податкове регулювання банківської діяльності часто виступає негативним чинником розвитку банків та негативно впливає на грошово-кредитну сферу, переслідуючи інтереси наповнення державного бюджету. До прикладу, це стосується введення оподаткування процентного доходу за депозитами фізичних осіб, що призвело до зменшення їхньої привабливості для населення, скорочення їх обсягів та змусило банки підвищувати депозитні ставки задля збереження цього джерела наповнення ресурсної бази.

З 1 серпня 2014 р. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів щодо пасивних доходів» введено обов'язкове оподаткування процентних доходів, нарахованих закладами та поточними рахунками, за ставкою оподаткування 15% від суми нарахованих процентів. З 1 січня 2015 р. згідно з Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів щодо податкової реформи», ставку оподаткування було підвищено з 15% до 20% від суми нарахованих процентів та додатково введено військовий збір з доходів фізичних осіб у вигляді процентів, нарахованих на суму поточного або вкладного (депозитного) банківського рахунку, в розмірі 1,5% від суми нарахованих процентів. А з 1 січня 2016 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» введено єдину ставку податку на доходи фізичних осіб 18% замість колишніх 20%.

Вважаємо це деструктивним чинником для банківської депозитної діяльності та для економіки загалом, адже призводить до послаблення ресурсної бази банків та її подорожчання, що негативно впливає на обсяги і вартість кредитів, наданих в економіку. На нашу думку доцільно було б встановлювати ставки податку залежно від величини вкладу. Крім того, варто визначити мінімальну суму вкладу, відсотки за якою звільняються від оподаткування, та суму вкладу, яка буде підлягати оподаткуванню. Це дозволило б отримати певний соціальний ефект від залучення депозитів, відсотки від яких населення використовує на споживання, а не на збагачення.

Водночас, аргументами на користь оподаткування процентних доходів можна назвати зменшення стимулів для існування класу рантьє, вирівнювання умов оподаткування депозитів порівняно із доходами від операцій з іншими видами активів, міркування соціальної справедливості тощо [8, с. 71].

Тобто податкове регулювання банківської системи має беззаперечний вплив на розвиток грошово-кредитної системи та національної економіки загалом, стимулюючи або стримуючи його, банківська система та її клієнти доволі «чутливо» реагують на зміну оподаткування. З цього огляду податкова політика щодо банків повинна бути достатньо виваженою та адекватною поточній фазі економічного циклу національної економічної системи.

Щодо ролі банківських установ у податкових відносинах, то банки та інші фінансові установи можуть брати участь у податкових правовідносинах як особи, що сприяють справлянню податків, зборів, обов'язкових платежів та як платники податків, зборів, обов'язкових платежів.

До початку фінансово-економічної кризи 2009 р. розвитку банківської системи був характерний високий рівень прибутковості, який значно перевищував прибутковість сектора реальної економіки. Однак рівень надходжень від оподаткування банківської діяльності був мізерним. Останні роки банки закінчували діяльність з від'ємним фінансовим результатом, через кризові події в економіці та прорахунки у діяльності самих банків, тому надходження коштів від оподаткування банківських установ до бюджету практично відсутні.

Варто зазначити, що аномальна збитковість притаманна банкам лише упродовж 2014–2015 рр. Упродовж попередньої кризи, 2009–2010 рр., збитки банківської системи України становили 38 450 млн. грн.. (2009 р.) та 13 027 млн грн (2010 р.). Водночас податок на прибуток, який сплатили банки, становив 3 036,51 млн. грн.. (2009 р.) та 1 125,63 млн. грн.. (2010 р.). Тобто кризовий стан економіки та фінансового сектора не завадив банкам виконувати свої зобов'язання перед бюджетом, позитивно впливаючи на розвиток національної економічної системи. Однак 2009 р. у банківській системі працювало 182 банки, а 2015 р. – лише 117 банків, які все ж зуміли виконати зобов'язання перед бюджетом, незважаючи на загальну збитковість їхньої діяльності.

Динаміка прибутку/збитку банків та сплаченого ними податку на прибуток упродовж 2009–2015 рр. зображена на рис. 1.

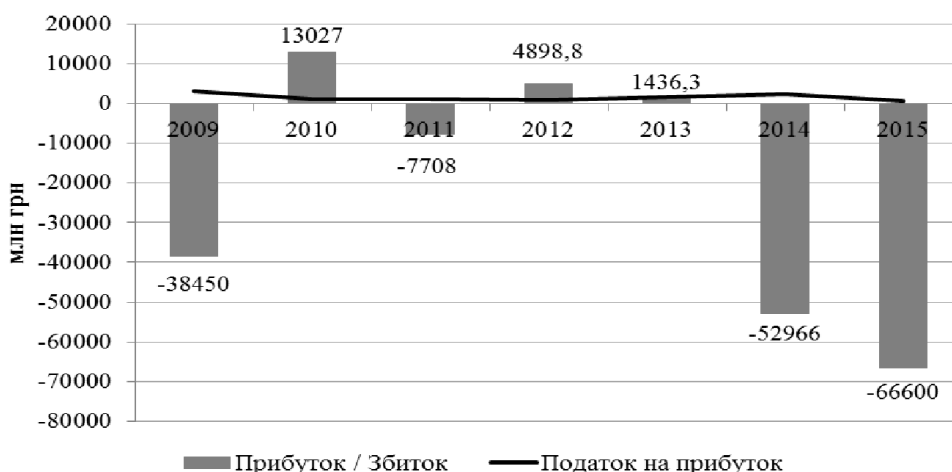


Рис. 1. Динаміка прибутку/збитку банків та податку на прибуток, сплаченого банками упродовж 2009–2015 рр., млн грн

Джерело: розроблено на основі [10]

Як бачимо із даних рис. 1, упродовж чотирьох років із семи років аналізованого періоду (2009–2015 рр.) діяльність банків України була збитковою. Саме на цей період припали дві фінансові кризи, які значно послабили фінансову стійкість та надійність банків. Однак упродовж усіх років банки справно сплачували податок на прибуток, незважаючи на загальну збитковість банківської діяльності, що можна пояснити наявністю прибуткових банків з-поміж загальної кількості збиткових. 2015 р., попри надзвичайні обсяги збитків банківської системи, найвищий прибуток отримали:

- ПАТ «СІТІБАНК» – 1 630,45 млн грн;
- ПАТ «ІНГ Банк Україна» – 854,87 млн грн;
- ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» – 441,36 млн грн;
- ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» – 282,63 млн грн [10].

Відповідно, найбільші обсяги податку на прибуток також сплатили саме ці банки: ПАТ «СІТІБАНК» – 342,56 млн грн, ПАТ «ІНГ Банк Україна» – 186,94 млн грн, ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» – 128,69 млн грн [10].

Водночас 2015 р. найбільші збитки задекларували:

- ПАТ «Промінвестбанк» – 20 272,05 млн грн;
- АТ «Укресімбанк» – 14 132,38 млн грн;
- АТ «Ощадбанк» – 12 273,08 млн грн.

Варто зазначити, що 2014 р. найприбутковішим також був ПАТ «СІТІБАНК» – 1 379,83 млн грн, податок на прибуток якого становив 204,99 млн грн. Друге місце за обсягом прибутку 2014 р. посів ПАТ «ПриватБанк» – 749,04 млн грн, який сплатив 318,43 млн грн податку на прибуток, а третє – ПАТ «ІНГ Банк Україна» із прибутком 228,88 млн грн та зі сплаченим податком на прибуток у обсязі 52,75 млн грн.

Отож два роки поспіль невеликий банк ПАТ «СІТІБАНК», активи якого 2015 р. становили всього 16 085,17 млн грн та який належить до групи банків іноземних банківських груп, займав провідну позицію з прибутковості та сплати податку на прибуток до державного бюджету України.

У цьому контексті доцільно розглянути динаміку сплати податку на прибуток у розрізі груп банків, виокремлених за приналежністю капіталу (рис. 2).

Як свідчать дані рис. 2, упродовж 2013–2015 рр. від'ємні суми податку на прибуток фіксували у банків групи II; 2014 р. – у банків групи I, а 2015 р. – у державних банків. Це вказує на

збитковість їхньої діяльності та негативний ефект для національної економіки, яка недоотримує податкових надходжень. Водночас найбільш справними платниками податку на прибуток з-поміж усіх банків України є банки іноземних банківських груп, незважаючи на кризовий стан банківської системи та збитки останніх років.

З огляду на стрімке зниження у банках обсягів прибутку до оподаткування, податку на прибуток, який сплатили банки, та чистого прибутку/збитку банків упродовж останніх років, доцільно дослідити проблемні аспекти оподаткування банківської діяльності, до яких призводить формування банківських резервів.

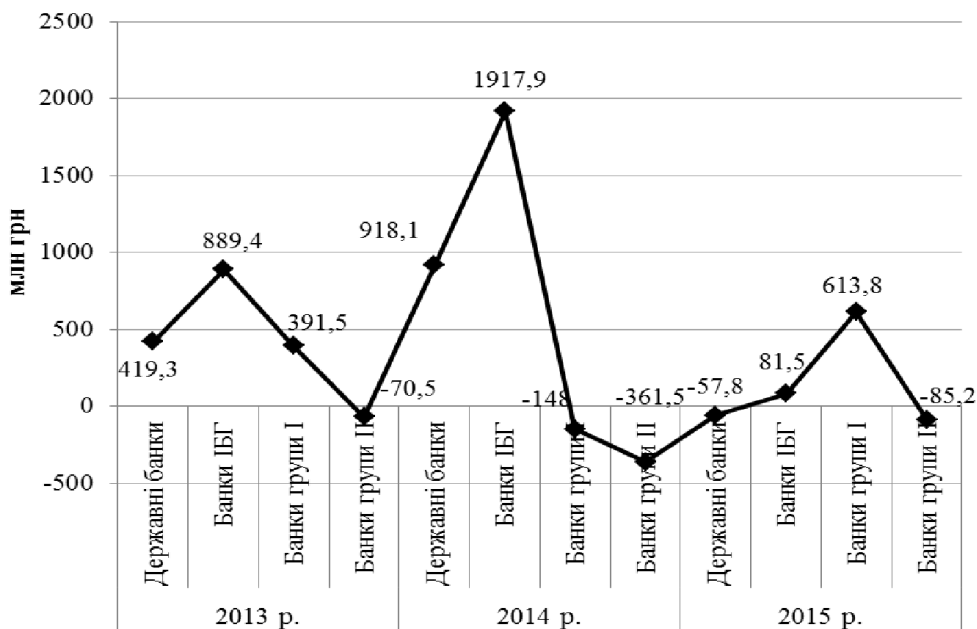


Рис. 2. Динаміка сплати податку на прибуток банками України у розрізі банківських груп упродовж 2013–2015 рр., млн грн

Джерело: розроблено на основі [10]

За своєю суттю банківські резерви – це кошти банків та інших кредитних установ, які вони зобов'язані зберігати у центральному банку для забезпечення деяких своїх операцій згідно з нормами обов'язкових резервів; частина банківського капіталу, що призначена на компенсацію кредитів, щодо погашення яких виникають сумніви [11].

За структурою банківські резерви поділяються на:

- резерви за активами (за фінансовими активами та за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку);
- резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями.

Водночас резерви за активами є спеціальними (оціночними) резервами, які зменшують балансову вартість активів, а необхідність їх формування спричинена зменшенням корисності таких активів. Резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями є забезпеченням їх виконання в майбутньому, що визнається в балансі банку як зобов'язання та свідчить про можливі втрати внаслідок вибуття ресурсів, пов'язаного з виконанням банком таких фінансових зобов'язань.

Створюючи резерви, банк оцінює ризик невиконання з боку клієнта його зобов'язань та формує резерв у повному обсязі незалежно від розміру його доходів на перше число кожного

місяця, наступного за звітним.

Резерви зараховують до витрат банків і вони суттєво впливають на фінансовий результат та на об'єкт оподаткування податком на прибуток. Тривалий час проблемою було те, що облікові підходи до формування банківських резервів та вимоги НБУ відрізнялись, а це призводило до відмінностей у розмірі сформованих резервів у системі бухгалтерського обліку від резервів, сформованих з метою визначення бази оподаткування податком на прибуток [12, с. 176-186].

Динаміка резервів за активними операціями банків та відрахувань у резерви, які належать до поточних щорічних витрат банків й суттєво впливають на обсяг прибутку до оподаткування та на обсяг податку на прибуток банків, зображена на рис. 3.

Спершу проаналізуємо резерви за активними операціями, які банки оприлюднюють у фінансовій звітності у розділі «Активи». Саме ці резерви є сукупними та об'єднують: резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів; резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж; резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення; резерви під інші фінансові активи; резерви під інші активи [13].

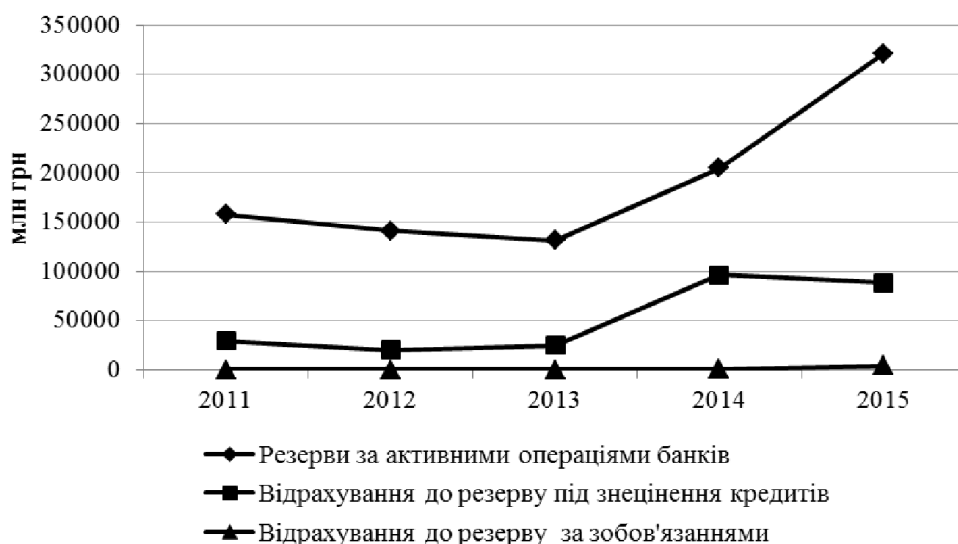


Рис. 3. Динаміка резервів за активними операціями банків та відрахування у резерви банків України у 2011–2015 рр., млн грн

Джерело: розроблено на основі [10]

Дані рис. 3 свідчать про те, що впродовж останніх років резерви за активними операціями зростали та на початок 2016 р. становили 321 303 млн грн, зрісши порівняно із 2011 р. на 163 396 млн грн., або у 2,03 разу. На це вплинуло набуття чинності Закону України від 23.06.2009 №1533-IV «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи» [14], відповідно до якого запроваджено збільшення величини страхових резервів банків від 20% до 100%, що зумовило збільшення витрат і спричинило стрімке зростання збитків, а відтак призвело до скорочення надходжень податку на прибуток банків.

Лівову частку в резервах за активними операціями становлять резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, оскільки банки у такий спосіб намагаються мінімізувати кредитний ризик, що виникає внаслідок зростання проблемної заборгованості за кредитами.

На початок 2016 р. резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів становили 220 168,0 млн грн, або 68,5% від загального обсягу резервів за активними операціями. 2011 р. ці резерви становили 147 762,7 млн грн, або 93,6 % від загального обсягу резервів за активними

операціями [10].

Тобто в абсолютному значенні резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів зросли впродовж п'яти досліджуваних років, проте їхня частка у структурі резервів за активними операціями скоротилася на 25,1 п.п.

Це можна пояснити неефективною кредитною політикою банків, що призвело до різкого зростання проблемних кредитів; зміщенням акценту з кредитування реального сектора економіки, який забезпечує загальний суспільний розвиток, на кредитування фізичних осіб (іпотечне, споживче); наданням кредитів в іноземній валюті; видачею кредитів за недосконалими скоринговими методиками, які виявились неспроможними оцінити реальні ризики і загрози.

Доходимо висновку, що резерви за активними операціями відіграють неоднозначну роль. Негативним моментом у процесі їх створення завдяки витратам є збільшення суми витрат, що спричинює підвищення процентних ставок за кредитами. Окрім того, вони звужують базу оподаткування податком на прибуток, що небажано з погляду наповнення бюджету. З іншого боку, резерви мають особливо вагоме значення для забезпечення фінансової стійкості банків [6].

Вагоме значення у формуванні прибутку до оподаткування банків мають відрахування до резерву під знецінення кредитів, відрахування до резерву під знецінення дебіторської заборгованості та відрахування до резерву за зобов'язаннями, які банки зараховують до витрат та які значно зменшують прибуток й податок на прибуток банків, відповідно. На відміну від резервів за активними операціями, які є сукупним показником діяльності банку, відрахування до вищеперелічених резервів показують щорічні витрати банків, а їх зростання є негативним для формування позитивного фінансового результату діяльності банку.

Значне зростання відрахувань до резервів спостерігали 2014 р., коли, до прикладу, відрахування до резерву під знецінення дебіторської заборгованості зросли у 3,57 разу, відрахування до резерву за зобов'язаннями зросли у 3,89 разу, а відрахування до резерву під знецінення кредитів – у 3,93 разу. 2015 р. відзначено певне скорочення обсягів цих відрахувань, однак обсяги відрахувань до резерву за зобов'язаннями продовжили зростати й на кінець 2015 р. становили 4 011 млн грн, що перевищило обсяг 2014 р. у 4,74 разу. Тобто кризова ситуація у банківській системі змушує банки страхувати свої ризики та убезпечувати себе від ймовірного впливу депозитів.

Аналіз відрахувань до резервів за групами банків допоміг виявити значне переважання впродовж 2013–2015 рр. відрахувань до резерву під знецінення кредитів у банків іноземних банківських груп. Державні банки найбільше з-поміж інших груп формували відрахувань до резерву під знецінення дебіторської заборгованості, а банки групи II – відрахування до резерву за зобов'язаннями, проте 2015 р. лідерство за цими відрахуваннями перейняли банки іноземних банківських груп.

Однак, попри бажання мінімізувати ризики та убезпечити себе від майбутніх втрат, може створитися враження про зловживання банків обсягами відрахувань до різних резервів задля зменшення суми прибутку до оподаткування та скорочення самого прибутку на податок. Цьому, безумовно, сприяє недосконалість нормативно-законодавчої бази, що призводить до ухилення від оподаткування та приховування прибутків. Це, своєю чергою, негативно впливає на стан доходної частини державного бюджету та на розвиток економіки загалом.

Вважаємо, що методи податкового регулювання банківської діяльності не повинні провокувати прагнення мінімізувати податкові зобов'язання банків шляхом приховування фінансових результатів. Оптимальна податкова політика повинна забезпечувати потреби держави, не порушуючи відтворювальних процесів, що відбуваються у банківській сфері. З огляду на це, необхідне проведення постійного моніторингу впливу оподаткування банків і на їхню фінансову діяльність, і на діяльність клієнтів, які вони обслуговують.

Вагоме значення для розвитку національної економіки має податкове навантаження на банківську систему, яке розраховують як відношення суми усіх податків, зборів та обов'язкових

відрахувань банків до прибутку до оподаткування. Оптимальне значення податкового навантаження на банк визначено у межах 3-4%.

Однак офіційно оприлюднена статистично-фінансова звітність Державної фіскальної служби (ДФС), НБУ та банків не дозволяє проаналізувати сукупний обсяг сплачених податків та зборів банків через відсутність таких даних. Востаннє ДФС оприлюднювала суму податків та зборів, що їх сплатили банки, у звіті від 01.07.2014 р. Утім, у подальші періоди офіційної інформації не оприлюднювали. Водночас фінансова звітність НБУ та банків допомагає проаналізувати лише обсяг сплаченого податку на прибуток, проте це не відображає загального обсягу податкових відрахувань банківської системи до державного бюджету України. А тому повноцінно оцінити вплив податкового регулювання на діяльність банків та вплив податкових відрахувань банків на економічний розвиток держави не вбачаємо можливим через об'єктивні перешкоди.

Висновки та перспективи. Таким чином, дослідивши податкове стимулювання діяльності банків шляхом регулювання та ґрунтуючись на оцінці відрахувань податку на прибуток, доходимо висновку про його стримуючий вплив на діяльність банків, що сприяє ухилянню від оподаткування та легальному приховуванню реальних прибутків у страхових резервах. Це вимагає переосмислення та вдосконалення напрямів практичного оподаткування фінансової діяльності банківських установ.

Окрім того, вважаємо неприйнятним не висвітлювати інформацію стосовно обсягів податків та зборів, які сплатили банки України, що межує з її приховуванням від широкого загалу суспільства, аби мати змогу маніпулювати податковими відрахуваннями та податковими пільгами для певних банків замість того, щоб покращувати податкову дисципліну та перетворювати банківські установи на платоспроможних платників податків, внесок яких був би вагомим у дохідній частині державного бюджету та впливав на економічне зростання держави.

Також дотримуємося думки, що потрібно вдосконалити систему оподаткування банків України, а це дасть змогу визначити їхнє податкове навантаження, яке, своєю чергою, дозволить оцінити ефективність заходів податкового менеджменту та податкового стимулювання. Одночасно держава зможе виявляти банки, які потребують більш ретельного податкового контролю та регулювання. А зменшення податкового навантаження на банки позитивно вплине на вартість банківських послуг, що сприятиме активізації інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання через здешевлення кредитів та забезпечить економічне зростання у державі.

Список використаних джерел

1. Д'яконова І. Пошук стратегії розвитку банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків. *Вісник НБУ*. 2008. №2. С. 26–31.
2. Дзюба О. В. Податкове регулювання банківської діяльності в Україні та визначення його пріоритетних функцій. *Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди (Фінанси, грошовий обіг, кредит)*. 2011. № 17/1. С. 203-209.
3. Реверчук Н. Й. Зарубіжний досвід податкового регулювання банківської діяльності та його застосування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип.18.5. С. 221–225.
4. Податкове регулювання банківської діяльності / ред. рада С. К. Реверчук (голова). Львів: Тріада плюс, 2010. 220 с.
5. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки. *Фінанси України*. 2006. №7. С. 4–12.
6. Старостенко Г. Г., Сурженко А. В. Податкове регулювання банків в умовах становлення інформаційного суспільства. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_4 (дата звернення: 17.11.2016).
7. Ключко Л. А. Удосконалення механізму оподаткування комерційних банків податком на прибуток. *Науковий вісник Національної академії Державної податкової служби України (економіка, право)*. 2002. № 4 (18). С. 232–234.
8. Євченко Н. Г. Оподаткування як фактор банківської діяльності. *Економіка: проблеми теорії і практики*. Дніпропетровський національний університет. Дніпропетровськ. 2008. Вип. 240. Т. 1. С. 69–75.
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата

звернення: 17.11.2016).

10. Податковий Кодекс України: Закон від 02.12.2010 р., № 2755-VI. База даних законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 20.11.2016).

11. Показники фінансової звітності банків України. 2013–2015. База даних законодавство України / НБ України : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення: 18.11.2016).

12. Проскура К. П. Особливості оподаткування банківських установ у 2015 році. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2015. Том 20. С. 176–186.

13. Пашкурова Н. П. Оподаткування прибутку комерційних банків: тенденції та проблемні аспекти. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура» [Електронний ресурс]. URL: <http://intkonf.org/pashkurova-np-opodatkovannya-pributku-komertsyynih-bankiv-tendentsiyi-ta-problemni-aspekti> (дата звернення: 20.11.2016).

14. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова НБУ від 25.01.2012 р., № 23. База даних законодавство України / НБ України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> (дата звернення: 20.11.2016).

Senysch Pavlo

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor

Department of Banking

University of Banking

Kyiv, Ukraine

E-mail: senysch@ukr.net

TAX INCENTIVES OF BANKING ACTIVITIES ECONOMIC GROWTH

Abstract

Introduction. Taxes are the most effective tool for regulating economic processes. State regulation of the economy using fiscal instruments should be aimed at ensuring and maintaining sustainable economic growth, efficient use of resources, promote investment and entrepreneurship. Despite significant achievements in the analysis of features of fiscal policy in the field of banking, still no unified approach to the formation of tax policy of the state in the banking sector of the national economy.

Methods. General scientific and special methods of scientific knowledge are used during the study: abstract and logical (in disclosure of tax regulation, synthesis and formulation of conclusions); synthesis and system analysis (to substantiate the essential characteristics of the tax mechanism and strategy for its anti-crisis regulation); system analysis and theoretical generalization (to improve methods of assessment and delineation of institutional preconditions for tax policy in the banking sector); logical generalization (to substantiate the approaches and proposals for improving the effectiveness of fiscal policy in the banking sector).

Results. Dominant areas of categorical apparatus "tax regulation" are systematized by the results of the research; deterrent effect of income tax on the banks activity, contributing to tax evasion and legal concealment of real incomes from insurance reserves is identified. The ways and directions of future development implementing regulatory measures of a fiscal nature in the banking sector of Ukraine are outlined.

Discussion. Prospects are seen in the formation of state tax policy in the banking sector with the implementation of regulatory measures of influence.

Keywords: tax policy, banking sector, economics, tax regulation, tax mechanism.

References

1. D'yakonova, I. (2008). Poshuk strategii' rozvytku bankivs'koi' systemy Ukraïny v umovah globalizacii' finansovyh rynkiv [Search strategies of the banking system of Ukraine in conditions of globalization of financial markets]. *Herald of the NBU*, 2, 26–31.

2. Dzyuba, O. V. (2011). Podatkove reguljuvannja bankivs'koi' dijal'nosti v Ukraïni ta vyznachennja jogo

prioritytetnyh funkcij [Tax banking regulation in Ukraine and determine its priority functions]. *Economic Journal Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University. Skovorody (Finance, currency, credit)*, 17/1.

3. Reverchuk, N. Y. (2008). Zarubizhnyj dosvid podatkovogo reguljuvannja bankivs'koi' dijal'nosti ta jogo zastosuvannja v Ukrai'ni [Foreign experience in tax regulation of banking and its application in Ukraine]. *Scientific Herald NLTU Ukraine*, 18.5, 221–225.

4. Reverchuk, S. K. (Ed.). (2010). *Podatkove reguljuvannja bankivs'koi' dijal'nosti [Tax Banking Regulatory]*. Lviv: Triad Plus.

5. Sokolovska, A. (2006). Teoretychni zasady vyznachennja podatkovogo navantazhennja ta rivnja opodatkovannja ekonomiky [Theoretical basis of determining the tax burden and level of taxation Economics]. *Finance*, 7, 4–12.

6. Starostenko, G. G., Surzhenko, A. V. (2013). Podatkove reguljuvannja bankiv v umovah stanovlennja informacijnogo suspil'stva [Tax regulation of banks in terms of information society]. *Efficient Economy*, 11. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_4.

7. Klyusko, L. A. (2002). Udoshkonalennja mehanizmu opodatkovannja komercijnyh bankiv podatkom na prybutok [The mechanism of taxation of commercial banks tax profit]. *Scientific Bulletin of the National Academy of State Tax Service of Ukraine (economics, law)*, 4 (18), 232–234.

8. Yevchenko, N. G. (2008). Opodatkovannja jak faktor bankivs'koi' dijal'nosti [Taxation as a Factor Banking]. *Economy: problems of theory and practice*, 240 (1), 69–75.

9. National Bank of Ukraine. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

10. Tax Code of Ukraine. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

11. Pokaznyky finansovoi' zvitnosti bankiv Ukrai'ny, (2013–2015) [Indicators of financial statements of banks Ukraine (2013–2015)]. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

12. Proskura, K. P. (2015). Osoblyvosti opodatkovannja bankivs'kyh ustanov u 2015 roci [Peculiarities of taxation of banks in 2015]. *Economic analysis*, 20, 176–186.

13. Pashkurova, N. P. *Taxation profits of commercial banks: trends and problematic aspects*. Annual International Internet-Conference of the Society. Science. Culture. Retrieved from <http://intkonf.org/pashkurova-np-opodatkovannja-pributku-komertsijnyh-bankiv-tendentsiyi-ta-problemni-aspekti>.

14. On approval of the procedure of formation and use of banks Ukraine reserves for possible losses on active banking operations. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.



Відомості про авторів

Бінчаровська Тетяна, аспірант кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна, **E-mail:** tetianka11@ukr.net

Бойко Руслан, к.е.н., доцент кафедри аудиту, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна, **E-mail:** rboy@ukr.net

Єршова Наталя, к.е.н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна, **E-mail:** natalia_ershova@mail.ru

Коваль Лариса, к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна, **E-mail:** larkov655@gmail.com

Коваль Мирослав, к.т.н., доцент кафедри митного та технічного регулювання, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна, **E-mail:** miroslav.lw@gmail.com

Кручак Людмила, аспірантка кафедри аудиту, ревізії та аналізу, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна, **E-mail:** 14021402lusik@mail.ru

Кузьмінська Катерина, к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна, **E-mail:** perlunka.kat@yandex.ru

Левкович Андрій, здобувач кафедри бухгалтерського обліку, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна, **E-mail:** alevkovych@ukr.net

Ліндер Євгенія, аспірантка кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна, **E-mail:** yevhenia.snitko@mail.ru

Медвідь Любов, к.е.н., професор, професор кафедри бухгалтерського обліку, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна, **E-mail:** lmedvid@meta.ua

Примак Юліана, аспірантка кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна, **E-mail:** juliana07priviar@gmail.com

Рябініна Наталія, здобувач кафедри обліку і економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна, **E-mail:** natasha.ryabinin@ukr.net

Сенищ Павло, к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи, ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Київ, Україна, **E-mail:** senysch@ukr.net

Сокіл Олег, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування, Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь, Україна, **E-mail:** sokil.oleg@yandex.ru

Шарапа Ольга, к.е.н., старший викладач кафедри обліку та оподаткування, Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна, **E-mail:** 4190486@gmail.com

Щирба Ірина, к.е.н., доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна, **E-mail:** i.shchyrba@theu.edu.ua

Information about the authors

Bincharovska Tetiana, Ph.D. Student, Department of Accounting and the Economic and Legal Enforcement of Agricultural Industry, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, **E-mail:** tetianka11@ukr.net

Boyko Ruslan, PhD (Econ.), Associate Professor, Department of Auditing, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade Economics, Lviv, Ukraine, **E-mail:** rboy@ukr.net

Iershova Nataliia, PhD (Econ), Associate Professor, Department of Economic Analysis and Accounting, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine, **E-mail:** natalia_iershova@mail.ru

Koval Larysa, PhD (Econ), Associate Professor, Department of Accounting, University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine, **E-mail:** larkov655@gmail.com

Koval Myroslav, PhD (Technics), Associate Professor, Department of customs and technical regulations, University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine, **E-mail:** miroslav.lw@gmail.com

Kruchak Ludmila, PhD Student, Department of Audit, Audit and Analysis, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, **E-mail:** 14021402lusik@mail.ru

Kyzminska Katya, PhD (Econ), Associate Professor of Accounting, Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine, **E-mail:** perlunka.kat@yandex.ru

Levkovych Andriy, Researcher Department of Accounting, Lviv Trade and Economic University, Lviv, Ukraine, **E-mail:** alevkovych@ukr.net

Linder Yevheniia, Postgraduate student, Credit and Budget Institutions Accounting and Economic Analysis Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, **E-Mail:** yevhenia.snitko@mail.ru

Medvid Ljubov, Associate Professor, Professor of Accounting, Lviv Trade and Economic University, Lviv, Ukraine, **E-mail:** lmedvid@meta.ua

Prymak Juliana, PhD student, department of accounting and budgetary credit institutions and economic analysis, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, **E-mail:** juliana07priviar@gmail.com

Ryabinina Natalia, researcher, department of accounting and economical and legal support of agricultural business, Ternopil National Economic University, **E-mail:** natasha.ryabinin@ukr.net

Senysch Pavlo, PhD. (Econ), Associate Professor, Associate Professor, Department of Banking, University of Banking, Kyiv, Ukraine, **E-mail:** senysch@ukr.net

Sokil Oleg, PhD in Economics, Associate Professor, Accounting and Taxation Department, Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine, **E-mail:** sokil.oleg@yandex.ru

Sharapa Olga, PhD (Econ), Senior Instructor Department of Accounting and Taxation, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine, **E-mail:** 4190486@gmail.com

Shchyryba Iryna, PhD, Associate Professor, Department of audit, inspection and analysis, Ternopil National Economic University, **E-mail:** i.shchyryba@theu.edu.ua

Науково-практичне видання

Scientific-practical edition

**ІНСТИТУТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ, КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

**THE INSTITUTE OF ACCOUNTING,
CONTROL AND ANALYSIS IN THE
GLOBALIZATION CIRCUMSTANCES**

Міжнародний науковий журнал

International scientific journal

Випуск 4. 2016

Issue 4. 2016

Підписано до друку 28.12.2016 р.
Формат 70х100 1/16. Гарнітура Arial.
Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. 12/2016.
Умовн. друк. арк. 10,42. Тираж 100.

Віддруковано з готових діапозитивів
в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, Україна, 46000
тел. +38 0352 527500; +38 0352 522616

Signed for printing 12.28.2016.
Format 70x100 1/16. Type Arial.
Offset paper. Printing offset. Order. 12/2016.
Cond. print. sheets. 10,42. Copies 100.

Printed:
Tajp, joint small enterprise, Chernivetska St., 44b,
Ternopil, Ukraine, 46000,
tel. +38 0352 527500; +38 0352 522616